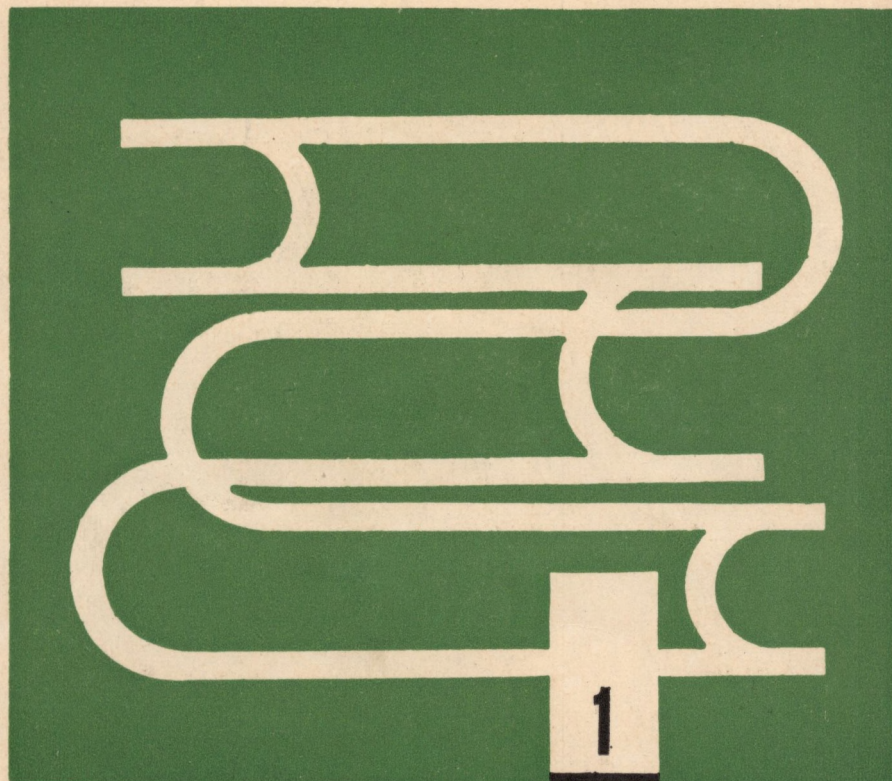

7400(2) Th

KÖNYVTÁROS

1

1975

KÖNYVTÁRSZAKMUNKÁSI SZAKKÖZVETŐ
KZ50

Kölcsönözhető

*Az OMKDK jubileumi kiállítása a műszaki-tudományos tájékoztatás 25 évéről.
Cikkünket lásd a 3. oldalon (Pusztai István felvételei)*

TARTALOM

25 éves az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ műszaki-tudományos információs tevékenysége (<i>Pap János</i>)	3
Ünnepség az OMKDK információs ágazatának jubileuma alkalmából (—ő —a)	7
MEZEI GYÖRGY: Húszéves a Könyvtári Figyelő	8
B. NAGY ERNŐ: A regionális könyvtári ellátás új lehetőségei (<i>Fórum</i>)	9
REMETE LÁSZLÓ: Kóhalmi Béla 1884—1969 (<i>Könyvtárosok és bibliográfusok</i>)	13
SIMAY NORBERT: Ami a mértéken felüli olvasási átlagok mögött van	17
V. MAJOR JUDIT: 12 órás könyvtári műszak a makói gépgyárban	22
A könyvtárosegyesület ifjúsági könyvtáros szekciójának életéből (<i>K. Á.</i>)	25
Könyvtáros oktatók nemzetközi tanácskozása Budapesten (<i>S—z</i>)	26

Tapasztalatcsere

SÖPTEI JÁNOSNÉ: Az „Olvasó munkásért” — Csepelen	27
VUKÁN VIKTÓRIA — PÓKA MÁRIA: Műszaki részleg egy közművelődési könyvtárban	29
PÁLINKÁS GYÖRGY: A baranyai nemzetiségi báziskönyvtárak munkája	32
A szakma országos ifjúsági parlamentje (<i>Dán Krisztina</i>)	33
Kitüntetések	34
Kertészkedünk? (<i>Futala Tibor</i>)	35
Olvastuk	35, 40, 51
Hírek	35, 36, 47

TÁJÉKOZTATÓ

PELEJTEI TIBOR: Olvasási program a jubileum évében	37
BOZÓKY ÉVA: Albert Schweitzer születésének 100. évfordulójára	39
KATONA JENŐ: Bolyai Farkas születésének 200. évfordulójára	41

KÖNYVEKRŐL

Történelmi életrajzok (<i>Vértesy Miklós</i>)	42
Könyvek a szép könyvről (<i>P. Brestyánszky Ilona</i>)	45

KÉZIKÖNYVTÁR

Somogy megye múltjából (<i>Tüskés Tibor</i>)	48
---	----

KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM

Könyvtárépítési tapasztalatok egy műszaki folyóiratban (<i>Kéki Béla</i>)	49
KÁROLYI ÁGNES: Pedagógusok, információ, könyvtár (<i>B. É.</i>)	50

BIBLIOGRÁFIÁK

KENDÉNE PALÁGYI ERZSÉBET: Szép Szó 1936—1939. Repertórium (Dr. Korompai Gáborné) 52
Külföldi magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok 1945—1970. (Pálvölgyi Endre) ... 53
Válogatás a Zenei Gyűjtemény anyagából (—s —c) 53
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 760
Tartalomjegyzék az 1974. évre I—VIII

A borító hátlapján Cséri Lajos plakettje: Nagyanyám emléke

Из содержания

Государственная техническая библиотека и Документационный Центр уже 25 лет проводит научно-техническую информационную деятельность. (3);
Ernő B. Nagy: Возможности для формирования новой региональной библиотечной системы. (9);
Международное совещание преподавателей высших учебных заведений для подготовки библиотекарей. (26);
Дьёрдь Палинкаш: Организация библиотечной оснащенности национальных меньшинств в области Баранья. (32);
Тибор Пелейтеи: Читательская программа в год 30-летней годовщины освобождения Венгрии. (37);
Эва Бозоки: Швейцер Альберт. (К 100-летию годовщины его рождения.) (39).

From the contents

25th anniversary of the National Technical Library and Documentation Centre (3);
Ernő B. Nagy: New possibilities in the development of regional library systems (9);
International Conference on university-level training of librarians at Budapest (26);
György Pálincás: Library services for ethnic minorities in Baranya county (32);
Tibor Pelejte: A reading program for the 30th anniversary of Hungary's Liberation (37);
Eva Bozoky: Albert Schweitzer (On the centenary of his birth.) (39).

Aus dem Inhalt

25 Jahre der technisch-wissenschaftlichen Informationstätigkeit der Technisch-Wissenschaftliche Zentralbibliothek und des Dokumentationszentrums (3);

Ernő B. Nagy: Neue Ausstattungs-möglichkeiten des regionalen Bibliotheksystems (9);
Internationale Beratung der Professoren des Hochschulunterrichts für Bibliothekare in Budapest (26);
György Pálincás: Die Organisation der Bibliotheksversorgung der Nationalitätenbevölkerung im Komitat Baranya (32);
Tibor Pelejte: Leseprogramm im Jahre der 30. Jahreswende der Befreiung Ungarns (37);
Eva Bozoky: Albert Schweitzer (zur 100. Jahreswende seiner Geburt) (39).

Cikkeink szerzői

Bozoky Eva, a Könyvtáros rovatvezetője; *P. Brestyánszky Ilona* művészettörténész; *Dán Krisztina*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Futala Tibor* minisztériumi tanácsos, Kulturális Minisztérium; *Katona Jenő*, a Könyvtáros ny. főszerkesztője; *Kéki Béla* művelődéstörténeti szakíró; *dr. Korompai Gáborné*, a debreceni Egyetemi Könyvtár munkatársa; *V. Major Judit*, a szegedi SZMT könyvtár helyettes vezetője; *Mezei György*, a Győri Megyei Könyvtár igazgató-helyettese; *B. Nagy Ernő*, a Kulturális Minisztérium könyvtárügyi osztályának munkatársa; *Pálvölgyi Endre*, a Felsőoktatási Kutató Központ munkatársa; *Pap János*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ osztályvezetője; *Pelejte Tibor*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ osztályvezető-helyettese; *Remete László*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője; *Simay Norbert*, a Könyvtáros munkatársa; *Tűskés Tibor* író; *Vértesy Miklós*, az Egyetemi Könyvtár ny. osztályvezetője.

A szerkesztő bizottság tagjai: Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Győri Erzsébet, Karácsonyi Jánosné, Kéki Béla, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kiss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Kovács Dezső, Papp István, Sallai István, Szőke Tiborné.

KÖNYVTÁROS

Felelős szerkesztő: Páldy Róbert
A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.
Telefon: 451-758, 664-805.

Kiadója a Lapkiadó Vállalat
1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.
Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.
Felelős kiadó: Siklósi Norbert
74.2944 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

A KULTURÁLIS
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a kézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI). 1900 Budapest V., József nádor tér 1., közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 36 forint, Egy szám ára 6 forint. Külföldön terjeszti a „Kultura” Könyv és Hírlap Kiadó-kereskedelmi Vállalat, H—1389 Budapest, Postafiók 149.

25 éves az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ műszaki-tudományos információs tevékenysége

Tudósok, mérnökök és más információ-felhasználó szakemberek információ-dömpingről, információrobbanásról beszélnek. Érthető ez, hiszen a becslések szerint mintegy 100 ezer, legváltozatosabb tárgykörű szakfolyóiratban évente több millió szakcikk jelenik meg. Ugyancsak több millió a legfrissebb eredményeket tartalmazó kutatási és fejlesztési jelentések száma, s ha ehhez még hozzávesszük a szabadalmak ugyancsak milliós számát, nyilvánvaló, hogy a szakirodalom áttekintése milyen hatalmas feladat.

Ennek az óriási feladatnak megoldására a tudományos és műszaki tájékoztatás hivatott, amely folyamatosan nyilvántartja és feldolgozza a már meglévő és az újonnan létrejövő információkat, mégpedig olyan formában, hogy azokkal az állandóan növekvő információszükségletet hasznosítható formában kielégíthesse.

A szakirodalmi dokumentáció kezdetei Magyarországon

A műszaki-tudományos dokumentáció országos méretű megszervezése Magyarországon a II. világháború előtti viszonyok között nem valósulhatott meg. A háború befejezésével a gondolat életrekelte, *Káplány Géza*, a Központi Technológiai Könyvtár vezetője már 1945 júliusában felvetette a magyar ipari dokumentációs központ létesítésének gondolatát.

Ugyanakkor más oldalon, a gyárakban dolgozó műszaki értelmiség körében is mozgalom indult a hazai műszaki dokumentáció megvalósításáért. Ennek a törekvésnek a *Magyar Mérnökök és Technikusok Szabad Szakszervezetében* adtak hangot, s a szakszervezet vállalta is a munka megindítását és néhány dolgozó alkalmazását a dokumentációs munkálatok végzésére. Az akciót kezdeményező számos mérnök pedig társadalmi munkaként vállalkozott a referáló tevékenység ellátására. Így a szakszervezet keretében 1947 januárjában megalakult a Műszaki Dokumentációs Központ, amely 1947. március 15-én megjelentette a *Külföldi Technika Szemléje* című referáló folyóiratot. Ez a kiadvány első ízben számolt be rendszeresen műszaki értelmiségünknek a tudomány és a technika külföldi eredményeiről.

1948-ban a szocialista átalakulás nagyszabású kezdő lépésével, a nagyüzemek államosításával új tényező lépett sorompóba a tudományos dokumentáció érdekében. A szocialista társadalmi és gazdasági rendszer építésével megnyílt a lehetőség, hogy a tudományos dokumentáció megszervezése központi rendelkezés alapján történjék.

Ennek megfelelően adta ki a kormány 1949. július 29-én 4118/1949/136. Korm. sz. rendeletét a dokumentációs tevékenység országos megindításáról és annak központi hálózatáról.

A Műszaki Dokumentációs Központ megalakulása

A kormányrendelettel életre hívott *Országos Dokumentációs Központ* keretében öt szakmai dokumentációs központ létesült, ezek között szerepelt a Műszaki Dokumentációs Központ (MúDK) is, amely 1949. szeptember 1-én országos szervként kezdte meg működését az Országos Találmányi Hivatal, majd rövidesen az Országos Tervhivatal felügyelete alatt. Feladatát a következőkben rögzítette a jogszabály: „A szakterületen végzendő dokumentációs kiépítése, az arra alkalmas személyek munkába bevonása, a feldolgozott anyag összegyűjtése és nyilvántartása, a dokumentációt végző szervek és személyek működésének koordinálása, referáló lapok és egyéb szolgáltatások kiépítése, fordítási osztály létesítése.”

A munkákhoz szükséges szakirodalmi bázis megteremtése céljából a *Központi Technológiai Könyvtárt* az új intézményhez csatolták.

A Műszaki Dokumentációs Központ már az első évben 16 szakágazati referáló folyóiratot jelentetett meg. Ezekben 600 külföldi folyóirat anyaga alapján évente 24 000 referátum látott napvilágot. A *Műszaki Lapszemle* sorozat azóta is megjelenik.

A szintén megindított figyelőkarton-szolgálat 800 tárgykörben 24 000 referátumot jelentetett meg évente. A központ irodalomkutatásokat is végzett, kiadta továbbá a magyar szakirodalom referátumait idegen nyelveken a még máig is megjelenő idegen nyelvű műszaki lapszemlékben, az ún. Bulletinekben, melyekben kezdetben 300 referátumot publikált évente. A Műszaki Dokumentációs Központ évi 12 000 oldal szakfordítást is készített.

Az Országos Dokumentációs Központ keretében létrejött az *Országos Fordításnyilvántartás*, amelyet az 50-es évek elején a Műszaki Dokumentációs Központ-hoz csatoltak. A fordításnyilvántartásnak kellett biztosítania a szakfordítói tevékenység hatékonyságát és azt, hogy ugyanazt a munkát csak egyszer fordíthassák le. (A második, harmadik stb. rendelő részére ugyanis fordítás nem készíthető, hanem számára a fordítási kötelesség alapján másolatot kell szolgáltatni.) Az elkészült fordításokról később a *Műszaki és Gazdasági Fordítások Országos Címjegyzéke* c. havi bibliográfiai szolgáltatás nyújtott tájékoztatást.

Szakkönyvtári hálózatok szervezése

A könyvtárügy fejlesztéséről 1952-ben megjelent minisztertanácsi határozat a műszaki dokumentációs és könyvtári intézményt *Országos Műszaki Könyvtár* névvel újjászervezte és a Népművelési Minisztérium felügyelete alá helyezte.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1956. évi 5. számú törvényerejű rendelete, valamint a Minisztertanács 1018/1956. (III. 9.) számú határozata a könyvtárügy országos szervezeti szabályozása során termelési műszaki könyvtári hálózatot hozott létre: a hálózat központja az OMK lett, és hálózatirányítási feladatai megnövekedtek.

A könyvtárügy szervezeti szabályozása nyomán a műszaki-tudományos dokumentációt a könyvtári munka részének, könyvtári tájékoztatásnak tekintették. A törvényerejű rendelet hatására fejlődés következett be a szakkönyvtári hálózatok területén, amelyeket ettől az időtől kezdve országosan fejlesztettek. A szakkönyvtári hálózatok pedig később vállalati és sok esetben tárcaszinten is a műszaki-tudományos dokumentáció bázisaként voltak felhasználhatók. Ebben az időben alakultak ki az ipari tárcák műszaki termelési könyvtári hálózati alközpontjai, amelyek sajátos módon — a szakirodalmi tájékoztatás igényeire való tekintettel — fő feladatukat már alapítástól kezdve a dokumentációs és fordítási munkák operatív ellátásában látták.

Koordinációs, hálózati, módszertani és fejlesztési tevékenysége keretében az Országos Műszaki Könyvtár mint a szakkönyvtári hálózat központja kialakította a műszaki könyvtárosok és tájékoztatási szakemberek oktatásának számos formáját, megszervezte a műszaki-termelési könyvtári hálózaton belüli módszertani tevékenységet, tájékoztatási-szakkönyvtári kiadványokat adott ki, és munkamegosztást épített ki az ipari és egyéb tárcák információs központjaival.

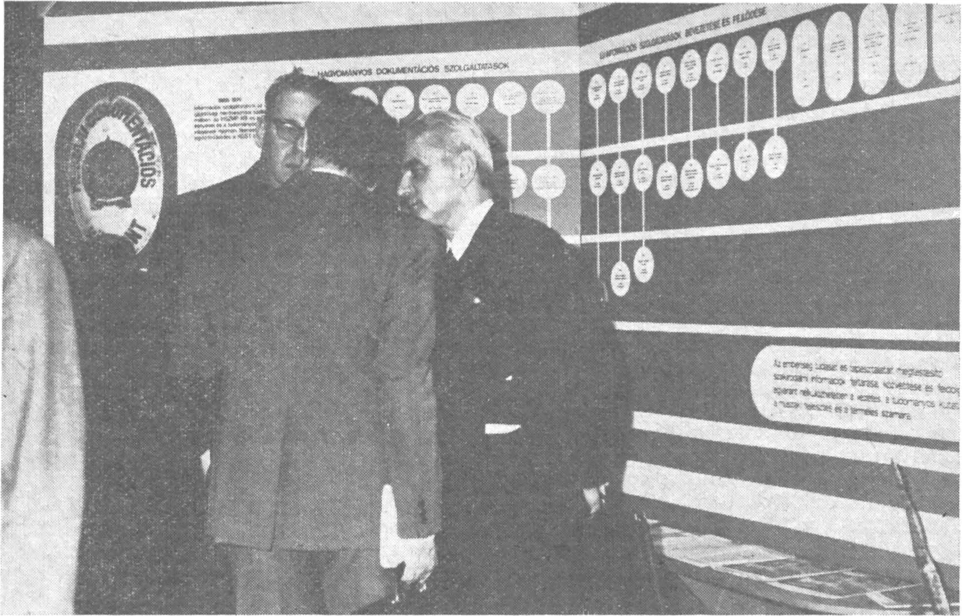
Új irányok és szolgáltatások

Az 1950-es években sokfajta igény jelentkezett, és sok kezdeményezés történt a műszaki-tudományos dokumentáció előmozdítására, ezek a kezdeményezések azonban egymással nem voltak összhangba hozva. Ily módon az 1960-as években jelentékeny költséggel számos helyen folytattak feleslegesen párhuzamos műszaki-tudományos dokumentációs feldolgozó és közreadó tevékenységet.

Az 1958-ban végzett módszeres vizsgálat megállapította, hogy a dokumentációs feldolgozás és eredményeinek kiadványokban való közreadása a referáló szolgálatok klasszikus formáin kívül *más típusokat* is igényel. Ennek megfelelően az intézmény az újfajta dokumentációs szolgáltatások három fő típusát alakította ki:

- a) gyorsinformációs szolgáltatások,
- b) differenciált igények kielégítésére irányuló szolgáltatások,
- c) a teljesebb tartalmi tájékoztatást nyújtó szolgáltatások.

1957 és 1960 között az intézmény dokumentációs gyorsszolgálatot honosított meg *tartalomjegyzék-fordítási szolgálat* formájában. A dokumentáció hagyományos szolgáltatásai nem szelektálva számolnak be a feltárt szakirodalom tömegéről. Minthogy szakosított formában kerülnek közreadásra, és a dokumentációs leírások általában osztályozó jelzetekkel is el vannak látva, használói differenciált kérdésekben való tájékozódásra is igénybe vehetik. Ez a tájékozódás azonban az érdeklődő részéről nagyobb kutatómunkát igényel, ezért a vállalatok (intézetek) helyi tájékoztatási szervei már több évtizede kialakították az ún. figyelőszolgálatot, amellyel a vállalat (intézet) szakemberei részére rendszeresen hírt adnak az intézményhez beérkező szak-

A műszaki-tudományos információs tevékenység negyedszázados fejlődéséről készített kiállításon látható volt az 1949-ben létesített Műszaki Dokumentációs Központ táblája is (képünk bal oldalán) (Pusztai István felvétele)

irodalomban megjelent, őket érdeklő témájú közleményekről. Ezt a szolgálatot országosan — a világon elsőként — az OMK építette ki, *témafigyelés* elnevezéssel.

Ennek a szolgáltatásnak legfőbb jellemzője az, hogy a figyelendő, erősen differenciált szakkérdésekre szűkített témákat maguk az igénylők (intézetek és vállalatok, illetve azok érdekelt szakemberei) adják meg, és a központi információs szerv a témába vágó közlemények megjelenését a teljes külföldi és belföldi feldolgozott szakirodalomban figyelemmel kíséri, a megjelent közleményekről pedig havonta ún. témafigyelő lapokon ad hírt. Így az igénylő saját kutatási, fejlesztési, termelési feladatához rendszeresen kap feltárt és kiválasztott információs anyagot.

A szolgálat célja kettős: egyrészt a differenciált szolgáltatás az igénylők által megadott speciális témákra vonatkozóan, másrészt a gyorsszolgáltatás, mely a feldolgozás eredményeit a referáló szolgáltatásnál rövidebb átfutási idővel tudja az érdekeltek tudomására hozni. Az ilyen jellegű differenciált és közvetlenül az érdekeltekhez szóló tájékoztatás szükségessége országosan nyilván más államokban is jelentkezett, de a megvalósítás gyakorlati kísérleteivel csak azóta találkozunk, amióta *H. P. Luhn*, az IBM kiváló tehetségű számítógépes és információs szakértője a lebonyolításra 1959-ben gépi megoldást talált. A rendszert válogató információ terjesztésnek (selective dissemination of information, rövidítve SDI) nevezte el. Azóta az SDI-rendszer szinte az egész világon elterjedt.

A teljesebb tájékoztatást nyújtó információs kiadványokat az OMK a feldolgozás módszere szempontjából analitikus és szintetikus, a közreadás módja szerint időszakos és eseti kiadványok formájában alakította ki. Az analitikus csoportba tartoznak az eredeti anyag tanulmányozását feleslegessé tevő tömörítvényekből készült *Műszaki Információ és Műszaki Gazdasági Információ* c. havi sorozatok, valamint a szűkebb témájú *Témadokumentációs kiadványok* című, nem időszakos sorozat kötetei. A szintetikus szemlélő feldolgozó módszerrel pedig — amely szerint több eredeti közlemény feldolgozásával jön létre újabb szakirodalmi tanulmány — a *Műszaki Gazdasági Tájékoztató* c. havi információs folyóirat, valamint a *Műszaki Fejlődési Attekintések* és *A Műszaki-Gazdasági Fejlődés Fő Irányai* című, nem időszakos sorozat kötetei kerültek. Ugyanebbe az időszakba esik a referáló feldolgozás és közreadás kiterjesztése a tudományos és műszaki filmekre, amelyekkel kapcsolatban előbb idegennyelvű referáló folyóirat, majd helyette kartonszolgálat kiadása indult meg.

Növekvő igények — új feladatok

1962-től az információs ágazat létét és súlyát az intézmény címében is kifejezésre juttatták: neve azóta *Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ* (OMKDK).

1962-ben a kormányzat az akkor létrehozott Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság (OMFB) feladatává tette a műszaki tájékoztatási tevékenység országos irányítását. E feladat gyakorlati ellátása érdekében a *Művelődésügyi Minisztérium hatásköréből az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság felügyelete alá* helyezte a magyar műszaki tudományos dokumentáció legnagyobb intézményét, az OMKDK-t. Az intézmény könyvtári tevékenysége felett azonban a szakfelügyeletet továbbra is az MM — ma Kulturális Minisztérium — gyakorolja.

A gazdaságirányítás 1968-ban bevezetett új rendszerének eredményeként növekedett az információigény, ami új szolgáltatások bevezetését tette szükségessé. Ezt a tényt a gazdasági mechanizmus reformjával kapcsolatos párt- és kormányhatározatok és az ezek nyomán megjelent Gazdasági Bizottsági határozat mellékleteként kiadott „*Irányelvek*” is felismerték, és az információs rendszerek fejlesztési követelményeinek külön fejezetet szenteltek.

Az OMKDK-ban folyó fejlesztési és kutatási tevékenység keretében a számítógépes információs szolgáltatás első lépéseként került sor olyan *könyvtári katalógusok* előállítására, továbbá *gyorsindexek* kiadására, amelyek differenciált témák irodalmának közvetítésére alkalmasak.

Megkezdődött a nemzetközi tudomány- és iparpolitikai kiadványok fordításának kiadása is. Ezt követte a Magyar Távirati Irodával együttműködésben szerkesztett, havonta kétszer megjelenő *Korszerű vezetés* c. vezetésmetodikai információs folyóirat és ugyancsak az MTI-vel közösen kiadott *Gazdaságpolitikai Információk* c. havi folyóirat.

Az OMFB elnökének rendelkezése az intézményen belül létrejött az *Országos Kutatásnyilvántartás*, amely előbb csak műszaki kutatásokra szorítkozott, majd 1974-ben minisztertanácsi rendelettel a természet-, az agrár-, az orvos- és a társadalomtudományi témákra is kiterjesztette nyilvántartási rendszerét. Ez a szolgáltatás nem külföldi információk közvetítésével, hanem a hazai kutatások regisztrálásával mozdtítja elő a kutatások tervezését.

Az OMKDK az utolsó tíz évben erőteljes fejlesztési és kutatási tevékenységet alakított ki, létrehozta, illetve meghonosította a gépesített és automatizált tájékoztatási tevékenység számos formáját. Az utolsó három évben pedig intenzív szervező-tervező tevékenységet fejtett ki a szocialista országok integrált *Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer*-ében (NTMIR) való hazai részvétel és a kialakítandó hazai gépesített szakirodalmi információs rendszer létrehozása terén.

Nemzetközi kapcsolatok

Az OMKDK nemzetközi kapcsolatai részben az intézmény saját fő tevékenységéből adódnak, részben pedig a ráruházott központi jellegű feladatkörök végrehajtása során jöttek létre, és fejlődnek. A legkiterjedtebb kapcsolatrendszert a KGST tagországok NTMIR-ének létrehozásában és fejlesztésében való részvétel jelenti.

Az OMKDK mint az NTMIR hazai vezető szerve az OMFB és az általa létrehozott különféle bizottságok irányításával előkészíti az NTMIR-ben való együttműködés hazai programjait, közvetlenül ellát az NTMIR fejlesztéséből és működéséből adódó meghatározott tájékoztatási feladatokat, szervezi és összehangolja a többi hazai tájékoztatási intézmény részvételét az NTMIR-ben, ellátja a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központ (NTMIK) magyar tanácsának titkársági feladatait, és az NTMIR létrehozásával kapcsolatos meghatározott kutatási-fejlesztési, illetve ilyen munkákat koordináló tevékenységet végez. A szocialista országok tájékoztatási intézményeivel az OMKDK kétoldalú együttműködést is folytat.

A nemzetközi együttműködés leghagyományosabb formája külföldi országokkal és a nemzetközi szervezetekkel folytatott *kiadványcseré*. Az OMKDK jelenleg mintegy 68 ország 945 intézményével folytat kiadványcserét; a cserepartnerek között szocialista, tőkés és fejlődő országok intézményei egyaránt szerepelnek. Kapcsolatai nemzetközi szervezetekre (UNESCO, FID, IFLA stb.) is kiterjednek. A nemzetközi információs cserében való hatékony részvétel érdekében az OMKDK külkereskedelmi joggal rendelkező szellemi export-import tevékenység ellátására. Az intézmény szervezetében működik a francia—magyar kormányközi megállapodással létesített OMKDK — *Budapesti Francia Műszaki és Tudományos Tájékoztatási Központ* is.

Az OMKDK 25 éves műszaki tudományos információs tevékenységének adataiból kitűnik, hogy a negyedszázad során a referálás és az irodalomkutatás terén kö-

rülbelül kétszeres, a magyar szakirodalom idegennyelvű referálásában több mint hússzoros, a szakfordítások készítésében negyvenszeres, a fordításmásolatok készítésében (kiszolgáltatásában) több mint nyolcvanszoros a mennyiségi fejlődés. Emellett a fejlődés sok esetben minőségi is. Az intézmény sokrétű információk tevékenységét aránylag kis belső létszámmal folytatja, az érdemi feldolgozó munkát (referálás, tanulmányok készítése, fordítás stb.) külső szakemberek végzik, ezek száma a szorosabb értelemben vett dokumentációs információban körülbelül ezer, a fordítási munkában 1500.

Kiadványainak és más szolgáltatásainak technikai előállításához az OMKDK-nak saját nyomdaüzeme (több nagy kapacitású sokszorosító gép, magasnyomású gép, kötetset), gyorsmásoló laboratóriuma és fotólaboratóriuma van.

A számítógépes munkához különféle „perifériák”-at már üzembe helyeztek, egy közepes teljesítményű számítógép beszerzése pedig folyamatban van.

E cikk keretében csupán az OMKDK információs ágazatának 25 éves fejlődését kívántuk bemutatni, nem részleteztük az információs tevékenység alapját képező Országos Műszaki Könyvtár munkáját. Reméljük azonban, hogy ez az ismertetés a műszaki-tudományos információk nagyobb igénybevételéhez vezet. Ez pedig első sorban talán nem is az intézménynek, illetve információs ágazatának, hanem a technikának és műszaki tudományosságnak, valamint magának a magyar népgazdaságnak is elsőrendű érdeke.

A cikket **Pap János** készítette **Polzovics Iván**: 25 év a műszaki-tudományos tájékoztatás szolgálatában (Áttekintés az OMKDK információs ágazatának negyedszázados működéséről) című tanulmánya alapján, melyet az OMKDK az évfordulóra jelentetett meg 146 oldalon, angol, orosz, francia és német nyelvű összefoglalóval.

Ünnepség az OMKDK információs ágazatának jubileuma alkalmából

A Műszaki Dokumentációs Központ létrehozásának 25. évfordulója alkalmából ünnepséget rendezett az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ. A megemlékezés sajtótájékoztatóval kezdődött, amelyen *dr. Lázár Péter*, az intézmény főigazgatója mondott bevezetőt. Mivel az intézmény történetére és eredményeire vonatkozó bőséges dokumentációt a megjelentek kézhez kapták, a figyelmet elsősorban a jelen és a jövő tennivalóira irányította. Szólt például arról, hogy a világ dokumentumtermését információs szempontból ma már csupán nemzetközi információs rendszerekkel lehet átfogni, ennek következtében rendkívül nagy jelentősége van a nemzetközi információs rendszerekbe való bekapcsolódásunknak. A műszaki-tudományos tájékoztatásban mind nagyobb szerepet kap a gépesített információfeldolgozás, ezért a korszerű számítástechnikai módszerek felé fordulás az OMKDK egyik nagy törekvése a következő években. Büszkén említette a dokumentációs munka termékeinek jó hasznosítását is: ez ma sokkal kedvezőbb, mint az alapítás éveiben volt, s az intézmény gazdálkodása szintén igen eredményes — az OMKDK dokumentációs ágazata teljesen eltartja magát.

A sajtótájékoztatón megjelent nagy számú újságíró közül sokan tettek fel az OMKDK vezetőinek — elsősorban a használatra vonatkozó — kérdéseket, majd a

„25 éves a műszaki-tudományos információs tevékenység az OMKDK-ban” című kiállítás megnyitására került sor az intézmény előcsarnokában.

A jubileumi kiállítás megnyitó beszédét *Duzs János*, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság fősztályvezetője tartotta. Elmondotta, hogy a Minisztertanács 1974 elején hozott határozata alapján az OMKDK-ban megszervezték a kutatási-fejlesztési témák központi nyilvántartását, ami a hazai kutatások irányításán kívül a kutatási információk nemzetközi cseréjének is alapvető eszköze. A hatékony tájékoztatás magas fokú gépesítés és automatizálás nélkül elképzelhetetlen, érthető tehát, hogy ilyen vonatkozásban az OMKDK-nak nemcsak saját „belső”, hanem országos és nemzetközi feladatokat is vállalnia kell. Mivel az említett tennivalók alapfeltétele, hogy kellő számú és megfelelően képzett szakember álljon az intézmények rendelkezésére, fejleszteni kívánják a szakemberképzést: az OMKDK eddig is eredményesen foglalkozott az információs ismeretek oktatásával, különösen a könyvtárosképzéssel. „A közeljövőben tervezzük megkezdeni az információs szakemberek posztgraduális felsőfokú képzését, a továbbképzés rendszerének kialakítását. E téren is számítunk az OMKDK tapasztalataira és munkájára” — hangsúlyozta *Duzs János*.

(—ő—a)

Húszéves a Könyvtári Figyelő

A magyar könyvtárügy felszabadulás utáni fejlődésére nemcsak a könyvállomány gyors növekedése, az olvasók táborának szélesedése a jellemző, hanem a *könyvtári szaksajtó kiterjedélyesedése* is ebben az időszakban ment végbe. A tétel, mely szerint a sajtó kollektív szervező, nemcsak a politikai sajtó vonatkozásában állja meg a helyét, hanem érvényes a szűkebb rétegekre hatást gyakoroló szakfolyóiratok esetében is. A magyar könyvtárügy gyors fejlődése és nagyarányú kibontakozása sem lett volna lehetséges a könyvtári szakfolyóiratok támogató, szervező segítségével nélkül. Bár a magyar könyvtárügyben — főleg a tudományos könyvtárak vonatkozásában — viszonylag korán, már a századforduló előtt értékes folyóirat született, a *Magyar Könyvszemle*, a magyar könyvtárügy felszabadulás utáni újjászületésének időszakában olyan, dinamikus jellegű tájékoztató eszközre is szükség volt, mint a most 21. évfolyamába lépő *Könyvtári Figyelő*, illetve elődje, a *Könyvtári Tájékoztató*.

A közelmúltban könyvtárosokhoz illő szerény keretek között ünnepeltük a szocialista közművelődési könyvtárügy megalapozásának 25. évfordulóját és most ugyancsak a megalapozóknak kijáró tisztelettel és szeretettel köszöntjük azt a Könyvtári Figyelőt, amely az *első évek munkájának, törekvéseinek tevékeny serkentője volt*. Mert a mi számunkra, az úgynevezett hőskor dolgozóinak egyre szűkülő köre számára valóban serkentő volt az akkor rendkívül szerény köntösben megjelenő külföldi lapszemle: arra ösztönzött bennünket, hogy a munka iránti lelkesedésünket folyamatos tanulással, a *szakmai ismeretek elmélyült művelésével* egészítsük ki, és ezen keresztül legyünk tudatosabb építői a szocialista könyvtári kultúrának. A mi számunkra abban a nehéz időszakban ez a lapszemle volt az, amely igyekezett pótolni — amennyire az lehetséges volt — a *hiányzó külföldi tanulmányutak izgalmas szakmai élményeit*. A későbbi időszakban pedig, amikor a külföldi tanulmányutak lehetőségére a könyvtárosok mind nagyobb köre előtt nyílt meg, a *Könyvtári Figyelő* segített közkinccsé tenni e tanulmányutak eredményeit és felhasználható tapasztalatait. A lapon keresztül nyílt először ablak a *Szovjetunió könyvtárügyének imponáló eredményeire*, de itt ismerkedtünk meg a nyugati szabadpolc-vita problémáival is, és innen kapott például e sorok írója is indítást olyan újítás bevezetésére, mint amilyen a fűzésmentes könyvkötési eljárás volt. Bizonyára nem tekinthetjük véletlen körülménynek azt a tényt sem, hogy a lapszemle kiadótársa, az Országos Széchényi Könyvtár mellett az akkori Magyar—Szovjet Baráti Társaság könyvtártudományi szakosztálya volt.

S csak önmagunkat korholhatjuk azért, ha nem olvastuk annak idején elég figyelemmel, elég megértéssel és a tanulság levonásának szándékával a lap által közreadott olyan értékes tanulmányokat, mint pl. Ranganathan: *A könyvtárak a fejlődés útján* c. tanulmányát a Könyvtári Tájékoztató 1957. évi 5. számában. A tanulmány már akkor szinte látónoki erővel megjelölte azt az utat, amelyet a könyvtárnak a szabad idő felhasználása tekintetében követnie kell: „hathatósabb eljárásokat kell kialakítania, mint amilyenekkel a jelenlegi olvasópropaganda él.” Nem kevésbé igaz ez a megállapítás ma, és tartalmilag helyt áll a szerző véleménye abban is, hogy feltárja a veszélyeket, amelyek együtt járnak a növekvő szabad idővel: „az üres idő lehetetlen, a fel nem használt szabad idő pedig veszélyt jelent számunkra, mert felhalhat bennünket.” Nos, azt hiszem 17 év múltán, amikor már szinte divattá vált a szabad idő szociológiai kérdéseivel való foglalkozás, elmondhatjuk, hogy a könyvtárosok idejében jelezték ezeket a problémákat és nem egészen rajtuk múlt, ha azok részben még ma is megoldatlanok maradtak.

Talán hamarosan akad vállalkozó arra is, hogy tudományos alapossággal elemezze a lap által megtett utat, mint elvégezte azt *Futala Tibor a Könyvtáros* 1960-tól 1970-ig terjedő tíz évével kapcsolatban. Az ilyen számadás indokolt lenne, mert a lap profilja, kiadója is változott az elmúlt évek folyamán. A jelenlegi ünnepi megemlékezés kapcsán hangot adva annak a véleménynek, hogy nagyobb következetlenség, koncepcióhiány sohasem volt a lap életében, legfeljebb a periodicitással voltak időnként nehézségek, de ezek is megszűntek az utóbbi időben. Az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, mint a lap jelenlegi gazdája, a rovatok állandósításával (Hazai körkép, Kitekintés, Fórum stb.) arra törekednek, hogy a lap minden könyvtáros számára érdekeset és hasznosat tudjon nyújtani, ezért *érthetetlen számomra az, hogy a folyóirat még mindig csak ezren aluli példányszámban jelenik meg*. Lehet, hogy az a bizonyos szakmai közömbösség az oka ennek az alacsony példányszámnak?

A folyóirat 1974. évi 4. számában *Sárdy Péter* foglalkozott a nyelvi elszigeteltségünk problémáival: a nemzetközi könyvtári-informatikai szaksajtóról szóló ismeretése keretében azt állapította meg, hogy „ugyanezen a jegyzéken sem a Könyvtáros,

sem a Könyvtári Figyelő nem található meg (pedig a LISA elsősorban könyvtárügyi tartalmú)”. Önkéntelenül ide kívánczok a gondolat: nem kellene-e a Könyvtári Figyelőben megjelent közleményeket idegen nyelven is összefoglalni, vagy esetleg a skandináv könyvtárak mintájára legalább *félévenként egy idegen nyelven megjelenő folyóirattal a világ nyilvánossága elé lépni?* A külföldi könyvtárosok számára sokszor az egyetlen forrás hazánk könyvtárügyéről a már itt járt könyvtárosok úti-beszámolója, indokolt lenne tehát a megismertetésünket nekünk is elősegíteni, mert az elért eredmények birtokában bizony *nem kell szégyenkezniük* még a nagy múltú könyvtári kultúrával rendelkező országok előtt sem.

Végezetül még egyszer köszöntve a 20. évfordulóját ünneplő folyóiratot, sokak kérését is szeretném tolmácsolni, éppen a Fórum egyik legutóbbi, a könyvtártudomány fogalmának jogossága körüli vitája kapcsán. Nem lenne indokolt, ha a fürdővízzel együtt a gyereket is kiöntenénk, vagyis az esetleg felhígult kutatások miatt az egész könyvtártudományt félredobnánk, még akkor sem, ha az elnevezés indokoltságát maga a Magyar Könyvtárosok Egyesületének díszelnöke, *Mátrai László* akadémikus cáfolta megtámadhatatlanul. A kérdésnek bonyolult társadalmi aspektusai is vannak, és miért éppen a könyvtárosok azok, akik szinte önkínzó szerénységükkel akarják saját szakmájuk eddig elért rangját is leszállítani. Véleményem szerint akkor fogja helyesen szolgálni a folyóirat a magyar könyvtárügy további fejlődését, ha igazi tudományos értékű közleményekkel segíti a könyvtártudomány vagy — ha úgy tetszik — könyvtárelmélet (Bibliothekslehre?) további kibontakozását.

Mezei György

fórum

A regionális könyvtári ellátás új lehetőségei

A könyvtári ellátás regionális rendszerének elveiről és javasolt gyakorlati módszereiről régóta folyik a vita a hazai szaksajtóban, maga a rendszer azonban mindmáig terv maradt. (Az más kérdés, hogy számos keleti és nyugati országban nem vitatkoztak sokat a kérdésről, hanem megvalósították ezt a ma mindenhol időszerű rendszert.)

Miért maradt el a regionális probléma megoldása?

Az eredménytelenségnek több oka van. Természetes hatótényező a vidéki könyvtáraink viszonylagos erőtlensége. (A „viszonylagos” jelző arra kíván utalni, hogy a legsúlyosabb feladatkörükön kívüli ellátási funkciót alig vállalhatnak.) Ehhez kapcsolódik egy másik „objektív nehézség”: a rendelkezésre álló központi anyagi erőforrások hiánya. Van azonban egy „szubjektív tényező” is, amely a regionális rendszer kialakítása ellen hat — tudniillik *számos könyvtári szakember tartózkodó magatartása*.

Az okok valószínűleg itt is több irányban kereshetők. A közvetlen feladatokon túli problémák iránti érzéketlenség, az új módszerek bevezetésétől való félelem éppen közrejátszhat, mint az egész *könyvtárügyben gondolkodni tudó és szervezőképes munkatársak* hiánya, illetve kis száma. Bizonyos megnyilatkozásokból kitapintható azonban e „szubjektív tényező” elvi oka: nem egy közművelődési könyvtári szakember attól tart, hogy a regionális rendszer (a megyék „főlé” épülvén) korlátozza a közművelődési könyvtárak mozgási szabadságát, és végső soron alárendeli őket a nagy tudományos könyvtáraknak.

Ennek a vélekedésnek van egy látszólagos tárgyi bizonyítéka is: Magyarországon a regionális méretekben való tervezetés éppen az egyetemi könyvtárak felől indult meg. Messze vezetne, ha e jelenség okait vizsgálnánk, néhány körülményt mégis meg kell említeni. Mindenekelőtt: a hazai regionális könyvtári elképzelések folyamatos érlelődése jó két évtizeddel ezelőtt indult meg. Akkoriban a megyei könyvtárak még elemi ellátási-hálózat-szervezési problémákkal küszködtek, ilyen tervekkel tehát felelősségteljesen nem foglalkozhattak. Mivel azonban *Magyarországon az egyetemi könyvtárak nyilvánosak*, nem különülnek el merev határvonallal a közművelődésiek-től, s így lehettek ennek a minden vidéki könyvtárat egyaránt érdeklő ügynek a zászlóvivői. Időközben azonban a helyzet lényegesen megváltozott. Míg húsz évvel

ezelőtt Budapest határain kívül úgyszólván csak a tudományegyetemi könyvtárak voltak a szakirodalom számottevő bázisai (az egy-két kivétel, mint például a Somogyi Könyvtár, nem sokat változatható ezen az összképen), napjainkban azonban a különböző könyvtártípusok egyenlően fejlődése átalakította az erőviszonyokat. A vidék kiemelkedően „leggazdagabb” könyvtárai a műszaki és az orvostudományi egyetemi könyvtárak, nagy mértékben fejlődtek az agrártudományi egyetemi könyvtárak és legújabban néhány főiskolai könyvtár, továbbá a megyei könyvtárak közül jónéhány is. Ezek ma már egyenrangú partnerekként tárgyalhatnak az egyetemi könyvtárakkal.

A regionális ellátási rendszer értelme

Van azonban a kérdésnek egy fontosabb, mert nem presztízs szempontú megközelítése is. Tagadhatatlan ugyanis (és erre a későbbiekben még részletesebben kitérek), hogy a megyei keretek túl szűkösek, a 19 megye túl sok ellátási egység. *A jövő útját a kormány településhálózat-fejlesztési irányelvei mutatják meg, amelyek az országot hat ún. kiemelt felsőfokú központ köré szervezett hat régióra (tervezési-gazdasági körzetre) osztják. A régió nem küszöböli ki, nem teszi fölöslegessé a megyét, csak a megyei szinten nehezen megoldható feladatok, s nem utolsó sorban a koordinálás számára ad keretet. Az mindenesetre világosan kirajzolódik, hogy a könyvtárközi együttműködés első lépcsőfoka, alapegysége nemcsak most, hanem a jövőben is a megye. A megyei könyvtár mint hálózati központ első fokozatú felelős azért, hogy a megye könyvtári rendszere minden jogos olvasói igényt felszínre hozzon, és azért is, hogy ezeknek az igényeknek a kielégítéséről gondoskodjék. Minél erősebb a megyei rendszer, annál több igényt támaszt, és minél erősebb a megyei könyvtár, annál több igényt képes maga is kielégíteni. Paradoxon, de igaz: a megye könyvtárainak jó munkája esetén a legjobb megyei könyvtár is egyre több kérést kénytelen más intézményekhez továbbítani, mert mind több elmélyült érdeklődésű, esetleg kutatási témával foglalkozó olvasót kapcsol magához. Megkockáztatom az állítást: sok ellenkező vélekedéssel szemben a könyvtár (és nemcsak a közművelődési könyvtár) jó működésének egyik mutatója az általa továbbított kölcsönzési és tájékoztatási igények száma és minősége. Az autarchiára való törekvés már a „nagyhatalmaknál”, a legnagyobb állományú és ellátottságú nagykönyvtáraknál sem lehet valós célkitűzés. (Minden hasonlat sántít, legyen szabad mégis egy hasonlatot megkockáztatnom: a nemzetközi kereskedelem ma már a legnagyobb, látszólag az önellátás fokára eljutott hatalmak is egyre tevékenyebb szerepet játszanak, a kisebb országok esetében pedig az élénk külkereskedelem egyenesen a fejlettség, nem pedig a fejletlenség jele. Egy bizonyos fejlettségi szinten felül a társadalmi igényeket nem lehet pusztán belsőleg kielégíteni — ahol lehet, ott nincsenek igények.)*

Ha ez igaz, akkor természetes, hogy a megyei rendszerek jó működése is feltételezi a kifelé vezető csatornák kiépítését. Ennek egyik megvalósítási módja, lehetősége a regionális együttműködés.

Az eddigi meddő viták azonban azt tanúsítják, hogy a tervekből csak akkor lehet életképes rendszer, ha új elemek kerülnek felszínre a megvalósítás során. Olyan regionális elképzelésekre van szükség, amelyek

- valamilyen módon bővítik a részt vevő könyvtárak anyagi bázisát;
- tényleges és értékes szolgáltatásokkal érdekeltté teszik őket az együttműködésben;
- nem szorítanak háttérbe egyetlen könyvtártípust sem, hanem valamennyit bevonják az egységes ellátó-szolgáltató rendszerbe.

A regionális együttműködéshez hasonlóan sok akadállyal küszködött az országos állománygyarapítási kooperációs körök munkája. Ott azonban, ahol átfogó és sokoldalú ellátórendszerre tudták alakítani ezeket a köröket (például a kémiai-vegyipari körben), a passzivitás nyomban eltűnt, és egyre sokoldalúbb tevékenység bontakozott ki. Azt hiszem, a regionális együttműködést is ki kell szabadítani az állománygyarapítási kooperáció keretei közül, és az előrelépés nem marad el. *Olyan szolgáltatási rendszereket kellene kiépíteni a régiókban, amelyek csatlakoznak az országos információs rendszerhez, ugyanakkor a megyei rendszerekre épülnek, s amelyeknek csak egyik (bár kétségkívül nagyon lényeges) eleme az állománygyarapítás. Vegyük sorra egy ilyen regionális rendszer lehetőségeit.*

A regionális könyvtári rendszer lehetőségei

Hagyományos módon kezdjük az állománygyarapítással, pontosabban: az állományalakítással. E téren feltétlenül szükség lenne központi támogatásra. A finanszírozás közismerten nehéz gondja közvetve nagyon is könnyen megoldható, éspedig

kétféleképpen is. Egyrészt: a kötelezpéldányokból egy töredék eddig is regionális célokat szolgált. Az világos, hogy a legfeljebb 16 kötelezpéldánysor a 19 megyébe nem juttatható el. A válogatási jog biztosítható ugyan, de ez csak az adott könyvtáraknak nyújt állománygyarapítási támogatást, holott a kötelezpéldány-elosztás alapelve nem ez lehet, hanem csakis országos érdekek szolgálata: a megőrzés, illetőleg a használat (a könyvtárközi kölcsönzésben való felhasználás). Ez pedig csak úgy érhető el, ha vagy teljes sorok, vagy meghatározott szakterületekre vonatkozó kiadványok hiánytalan részsorai jutnak el az egyes könyvtárakba. Ebben az esetben a kérő könyvtár pusztán az igényelt mű szakterületének figyelembevételével megállapíthatja, hová kell a kérést irányítani. Ha mindezt tekintetbe vesszük, elképzelhetőnek látszik egy olyan regionális könyvtári ellátási rendszer, amely a kormányhatározatban szereplő régiókra épül, s amelynek állománygyarapítását egy-egy kötelezpéldánysor támogatná. Minden régióban kialakulna a legnagyobb szakterületi központként működő különböző típusú könyvtárakból álló *regionális kooperációs kör*. Ez átfogná mind az öt tudományágat, s a legjobban ellátott, legdinamikusabb könyvtár (az ún. *regionális könyvtár*) köré szerveződve működne.

Ennek a rendszernek több nyilvánvaló előnye lenne:

1. A regionális kooperációs kör könyvtárai ingyen jutnának a teljes hazai kiadványterméshez. Ezzel több százezer forintnak megfelelő *közvetett állománygyarapítási támogatást* kapnának. (Az ingyenesen megkapott kiadványok többségét az egyes könyvtáraknak korábban pénzért kellett volna megvásárolniuk. A szakterületi szétosztás következtében felszabadult összegeket viszont más kiadványok megvételére fordíthatnák.) Ugyanakkor — épp a korábban elmondott szakterületi elosztási elv alapján — kevés olyan mű érkeznék az érdekelt könyvtárakba, amelyek számukra nem volnának érdekesek. Raktáraikat így nem terhelné jelentékeny mennyiségű, helyileg fölöslegesnek minősíthető anyag.

2. A pénzben kifejezhető nyereségnél is nagyobb lenne az az előny, amely *a könyvkereskedelmi forgalomba nem kerülő* kiadványok gyors, teljes körű és ingyenes beérkezéséből származnék. Mivel pedig a regionális elosztásnak a 4—7 példányos kötelezpéldány-szolgáltatási kötelezettség alá eső, jórészt periférikus kiadványokra nem kellene vonatkoznia, az ilyen anyag kezelésével járó nagy munkát sem kellene vállalniuk az érintett könyvtáraknak.

Az előbbiekben vázolt kötelezpéldány-elosztási rendszer természetesen csak a kurrens hazai kiadványokat juttatná a regionális kooperációs körök birtokába. Az a KMK által végzett, nagy jelentőségű országos felmérés azonban, amely a könyvtárközi kölcsönzési forgalmat elemezte, fontos és újszerű megállapításokra jutott. Így például arra, hogy a forgalomnak a vártnál nagyobb hányada (országosan is egyharmada, némelyik könyvtártípusnál a fele) magyar nyelvű kiadványokra irányul. Teljesen indokolt tehát, ha *olyan könyvtárközi kölcsönzési rendszert tételünk fel, amelynek elsődleges szervező és szolgáltató központja a megyei könyvtár*. Ez a megyei központ általában ki tudja elégíteni azokat a kéréseket, amelyek a modern hazai irodalomra vonatkoznak. A kölcsönzési rendszer *második lépcsője lehet a regionális kooperációs kör*. A regionális központ a fennmaradó kéréseket a szakterületileg illetékes regionális kooperáló könyvtárhoz irányítja, s csak a végső esetben veszi igénybe az országos könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatásokat.

A kurrens hazai kiadványok körén túllépve: közzismert, hogy közkönyvtáraink (különösen a vidékiek) kevés *régi kiadású hazai kiadvánnyal* rendelkeznek. Ezek pótlása nem könnyű, még tervszerű antikvár-vásárlások és mikrofilmizetés útján sem.

E nehézségek enyhítésére úgyszólván kínálkozik az a hatalmas, közel egymillió egységből álló *főlépéldányanyag*, amely évtizedek során a Könyvelosztónál felhalmozódott. Ha ez az anyag ma még a súlyos elhelyezési és kezelési nehézségek miatt jóformán feltáratlan is, a most alakuló elképzelések (tárolókönyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár felköltöztetése a Várba) megvalósulása esetén hamarosan eljut idáig, hogy fokozatosan hozzáférhetővé válik. Kézenfekvő az a megoldás, hogy ebből a hatalmas anyagból mindennekelőtt az országos vagy regionális szempontból szakterületi központként működő könyvtárak részesedjenek. A régebbi kiadású anyag elsősorban a társadalomtudományok és a szépirodalom területén értékes; az ilyen profilú könyvtárak ezen a módon kiegészíthetnek nagyon is fogyatékos régi anyagukat — akár kisebb RMK-gyűjteményekkel is.

A régebbi kiadású, illetve a kurrens hazai irodalom mellett a vidéki könyvtáraknak, különösen a társadalomtudományi főgyűjtőkörűeknek gondot okoz a *kurrens külföldi irodalom* legfontosabb műveinek beszerzése is. E tekintetben talán az Állami Gorkij Könyvtár (e nagy állománnyal rendelkező társadalomtudományi-szépirodalmi

profilú gyűjtemény) adhatna a leginkább rászoruló régióknak támogatást. Az ilyen támogatás módja elsősorban letéti anyag fenntartása lehetne, de elképzelhető egy-két vidéki fiókkönyvtár létesítése is.

Az állománygyarapítás mellett meg kell emlékezni a tervszerű *állományapasztás*ról is, amit a — remélhetőleg hamarosan megjelenő — új állományvédelmi jogszabály fog megkönyvíteni. Az állományapasztás során előkerülő fölöspéldányok hasznosítása azonban mindenekelőtt hálózati keretben, továbbá a kialakuló új országos tárolókönyvtárhoz kapcsolódó könyvelosztó révén valósulhat meg. Mindenesetre elvileg a regionális méretű fölöspéldány-elosztás és a regionális tárolókönyvtár is elképzelhető.

Az állományalakítás után a hagyományok szerint az *állományfeltárást* kell sorra venni. Mivel a régióknak jutó teljes kötelepéldánysor azt jelenti, hogy minden új kiadványnak meg kell lennie a régióban, a regionális központi nyilvántartások két területre korlátozódnak: a régebbi magyar, továbbá a külföldi kiadványanyagra.

A *régebbi magyar kiadványok regionális nyilvántartására* nagy szükség lenne — részben az ilyen anyaggal való szűkös ellátottság, részben a meglévő anyag nagy részének periférikus elhelyezkedése (egyházi, múzeumi, iskolai könyvtárak) miatt. A jelenleg folyó RMNY-munkálatok feltárják a XVIII. századig kiadott hazai művek lelőhelyét. E munkálatok kapcsán tehát *regionális RMNY-lelőhelyjegyzékek* is viszonylag könnyen készíthetők. A jelenlegi helyzetben azonban szükség van a XIX. században (fogalmazhatunk így is: az 1920 előtt) megjelent hazai kiadványok regionális központi katalógusainak a létrehozására is. Sajnos, ez akkor is túl nagy feladat lenne, ha értelemszerűen csak a társadalomtudományi és szépirodalmi anyagra korlátozódnék.

Ami a *külföldi anyagot* illeti, a kurrens beszerzések feltárása könnyen megoldható lesz, ha majd számítógépre kerülnek az országos központi címjegyzékek. Ez esetben csak az országos gépesített nyilvántartási rendszerhez kell csatlakozni, s annak melléktermékeként bármikor előállítható egy-egy régió külföldi beszerzéseinek a jegyzéke. A külföldi anyag retrospektív feltárása azonban távlatilag is csak töredékesen képzelhető el, például egyes múzeális értékű gyűjtemények kötetkatalógusainak kiadásával. (Vö.: a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának kötetkatalógusát az ún. Selmeci Könyvtár régi anyagáról.)

Az országos, ezen belül a regionális dokumentumvagyon mozgásba hozatalát, széles körű felhasználását a *könyvtárközi kölcsönzés* valósíthatja meg. Korábban szó volt már arról, hogy ez a kötelepéldányok elosztási rendjéhez hasonlóan és azzal szoros összefüggésben lenne célszerűen kialakítható. Azok a könyvtárak, amelyek a regionális kooperációs kör tagjaként meghatározott szakterületek anyagát kötelepéldányként megkapják, ennek fejében ugyanezen szakterületeken könyvtárközi kölcsönzési központként is szerepelnének. Így feltétlenül és nagy mértékben csökkenne az országos központra zúduló kérések száma.

Az már a fentiek alapján világosnak látszik, hogy regionális szinten elsősorban azok a könyvtárak vállalhatnak részt a lakosság információ-ellátásában, amelyek ehhez a megfelelő dokumentumbázissal rendelkeznek, és amelyek felkészültsége egyébként is alkalmassá teszi őket központi feladatok ellátására. E könyvtárak — a regionális kooperációs kör tagjai — kapcsolódnak be elsősorban a népgazdasági információs rendszer, illetve a *társadalomtudományi információs rendszer keretében folyó intézményközi együttműködésbe*, és képezhetnék ezeknek a rendszereknek a vidéki „hídfejt”.

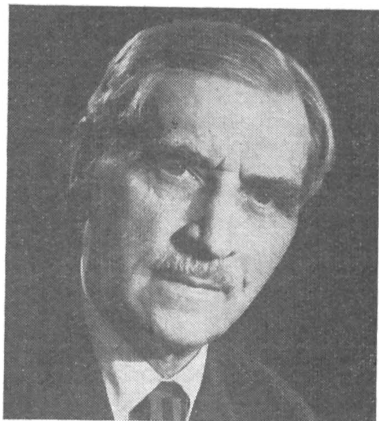
Végül is miért, milyen körben és meddig van értelme a regionális könyvtári ellátási rendszernek?

Mint minden megoldás, ez sem lehet örökéletű, örökérvényű. Ma már azonban eljutottunk odáig, hogy megvannak a technikai feltételei annak, hogy könyvtáraink valóban *rendszerre*, meghatározott ellátási feladatok tervszerű megvalósítását szolgáló, együttműködésen alapuló könyvtári rendszerre váljanak. A „kis ország vagyunk” elvéből következő túlzott központositásnak, a kizárólag Budapestre irányuló fejlesztésnek egyik, s a 19 megyeszékhely budapesti méretű fejlesztésének másik szélsősége között *mindaddig teret kaphat ez az elképzelés, ameddig az országot átfogó egységes szakirodalmi ellátási rendszer megvalósítása merőben új technikai bázist nem kaphat*, mint pl. a korlátlan és minden városra kiterjedő kópévitel és képrögzítés (telefaxszimile), a minden jelentős könyvtárat magába foglaló egységes számítógépes dokumentum- és információfeltáró és -visszakereső rendszer, és így tovább, — de mindez már átlépés a könyvtári prognosztika szakterületére.

B. Nagy Ernő

Kóhalmi Béla

1884—1969

Az éppen öt esztendeje elhunyt Kóhalmi Bélát két generáció ismerhette meg és tartotta számon mint a magyar könyvtártudomány, a könyvtárpolitika forradalmi tempójú fejlesztésének szenvedélyes és hatásos élharcosát. A látszat szerint gyöngö fizikumú, szerény, halk szavú férfiban roppant energiák feszültek. Újat akart, ezért pályafutása során nem egyszer hevesen támadták, sőt rágalmazták, de mindvégig kitartott ifjúkori eszményei mellett. Csak az ellenforradalom volt képes eltéríteni őt 1919 után negyedszázadra eredeti célkitűzéseitől, megtörni azonban nem tudta: a felszabadulást követően — már hatvanéves fejjel — tért vissza régi szerelméhez, a könyvtárügyhöz, és úgyszólván halála napjáig alkotott e területen.

Az árvaháztól a Szabad Gondolat-ig

Ha pályakezdő éveit nézzük, joggal állíthatjuk, hogy a *folytonos újitásokra* kész, ezért lépten-nyomon ellenállásba ütköző kultúrpolitikus elhivatottság helyett nyugalmasabb, biztonságosabb foglalkozást is választhatott volna. Ötgyermekes városi adótitkviselő családjában született Budapesten, de apját és anyját már ötesztendőskorában elvesztette, két testvére is elhunyt. Több min 12 éven át a fővárosi József fiúárvaház neveltje volt, ahol taníttatták a tehetséges ifjút. 1902-ben érettségi vizsgát tehetett, és mint tisztviselő árváját már az év augusztusában alkalmazták a város-házánapidijasként. Rövidesen íráskészségének is tanújelét adta, tárcái, cikkei ismert lapokban jelentek meg. A IX. kerületi elöljáróságra került, ahol főnöke, apja egykori barátja, szeretettel egyengette útját. Kóhalmi Béla előtt ekkor szép hivatali karrier állt.

Ez a perspektíva azonban cseppet sem vonzotta. Az egyetem bölcsészkarára szeretett volna beiratkozni, erre azonban nem volt lehetősége. A jogi kar hallgatója lett, *Pikler Gyula és Földes Béla* előadásait látogatta, államszámviteli vizsgát tett. Ugyanakkor mind sűrűbben vett részt a haladó és forradalmi értelmiségiek tömörítő Társadalomtudományi Társaság előadásain, jelen volt „A társadalmi fejlődés irányáról” 1904-ben tartott, országos figyelmet keltő nagy vitasorozaton, ahol *Szabó Ervinnek* a szocialista álláspontot kifejtő referátuma gyakorolta rá a legmélyebb hatást. Mint egyik emlékezésében feljegyezte (a *Szabó Ervin 1877—1918* című, 1968-ban megjelent emlékalbumban), meglepte őt, hogy a Társadalomtudományi Társaság előadásainak hallgatói között nagy számmal látott fizikai munkásokat.

Az elkövetkező években Kóhalmi Béla mind sűrűbben kereste fel a fennálló rendet élesen bíráló írásaival a baloldali lapokat, a *Huszadik Századot*, a *Munka Szemléjét* és különösen az akkoriban Ady klasszikus publicisztikájának is helyet adó *Budapesti Napló* szociológiai mellékletét, a *Szabad Gondolatot*. Írásainak címe rendszerint kifejezi azok tendenciáját is: „Drága a népbuítás”, „Osztályirodalom”, „Az úri morál és a szociáldemokrácia”, „Prohászka Ottokár és a történelmi materializmus”. Az 1906. szeptember 21-én megjelent „Hit és tudomány” című cikke alatt a következő szerkesztőségi üzenetet olvasta: „K. B. Budapest. Köszönjük szép és érdekes cikkét, és örülnénk, ha valamelyik nap este 6—7 óra között felkeresne bennünket a szerkesztőségben...” *Jászi Oszkár*, a Szabad Gondolat akkori szerkesztője fogadta, akinek beszélgetés közben elmondta élete nagy vágyát: a Fővárosi Könyvtárba szeretné áthelyeztetni magát.

Nehéz volna az összes indítékokat felderíteni, amelyek Kóhalmi Bélát a haladó táborhoz való csatlakozásra késztették. Bizonyára volt ebben szerepe az árvaházi

életben tapasztaltaknak, a „valláserkölcsi” nevelés visszahatásának, s annak, hogy 18 évesen az életbe kilépveapidíjas fizetéséből magatehetetlen nagyanyját is el kellett tartania. Oly nehéz anyagi viszonyok között élt, hogy a bölcsészkarra sem juthatott be. Jogi tanulmányait is abba kellett hagynia, mivel ott egy alkalommal „Tudomány és katolicizmus” címmel olyan előadást tartott, amely a klérus sajtójának támadását zúdította a fejére.

Szabó Ervin oldalán

Jászi Oszkár, majd *Wildner Ödön* fővárosi tanácsnok pártfogolta Kőhalmi kérését, de csak 1909-ben léphetett a Fővárosi Könyvtár kötelékébe. Ez is nagy szó volt. „Írásaim voltak a protektorok” — állapította meg Kőhalmi idézett emlékezésében, de valójában másról is szó lehetett. Nem Kőhalmi Béla volt az egyetlen, aki a városi könyvtárosi állásra pályázott. A közelmúltban (1974) jelent meg Köves Rózsa és Erényi Tibor *Kunfi Zsigmondról* szóló életrajza, amelynek függelékében Kunfi Szabó Ervinhez frott leveleinek szövegét is megtaláljuk. Ezekből kiderül, hogy Kunfi is többször megpróbálkozott azzal, éppen Kőhalmival egy időben, hogy a Fővárosi Könyvtárhoz kerüljön. A kiváló tollú és irodalmilag igen termékeny Kunfi kívánsága azonban nem teljesült, talán azért, mert számára nem kínált élethivatást a könyvtárósság. Kőhalmi Béla hivatali célra írt és leánya, Urayné Kőhalmi Katalin által megőrzött kéziratos önéletrajzában a Huszadik Század 1909-es évfolyamában „Könyvkiadás és könyvkereskedelem” címmel megjelent tanulmányának tulajdonítja, hogy Szabó Ervin az ő odahelyezése mellett döntött. Bizonyos, hogy Szabó Ervin nemcsak a könyv iránti nagy vonzalmat, hanem a későbbiekben beigazolódtott és a könyvtárosi munkában elengedhetetlen rendszeretét is figyelembe vette nála.

A *legjobbkor* érkezett a Fővárosi Könyvtárba, amelynek nagyvá fejlesztése éppen 1910-ben került a budapesti várospolitikai előterébe. Az intézmény költségvetését ettől kezdve az első világháború kitöréséig mértani arányban növelték. Hatalmas összeget biztosítottak egy leendő nagy központi könyvtárpalota építéséhez, megtették az előkészületeket a közművelődési hálózat megteremtésére. Az új központi épület elkészültéig ideiglenesen egy belvárosi kiürített régi iskolaépületet alakították át az addig a városháza néhány helyiségében szűkölködő központ számára.

A rohamos fejlődés perspektívájának megfelelően ekkor került napirendre a részben elavult állománnyal és idejét múlt technikai berendezéssel nehézkesen működő központ másfélszázézer kötetének *selejtezése* és a megmaradt kerekben 100 000 kötet teljes *újrarendelése*. Ezt a munkát Szabó Ervin megbízásából *Kőhalmi Béla* szervezte meg és 1912-től 1914. május 1-ig *irányította*. 1914 május elsején az új, ideiglenes otthonban az ország legkorszerűbben kialakított társadalomtudományi könyvtára fogadta az olvasókat. A gyorsan elrongyolódó papírlapokra árkusbetűkkel írt címléírások helyett nemzetközi méretű katalóguscédulák, fiókos-kartotékos rendszer. Továbbá az egykori előd, a városi statisztikai hivatal szükségleteinek megfelelő speciális szakkatalógus helyett az akkor még Európa-szerte, így nálunk is idegenkedve fogadott, azóta az egész földkerekségen elterjedt decimális rendszerű szakkatalógus; mellette a szintén újdonságnak számító földrajzi katalógus; az olvasók eligazítását szolgáló referenz-könyvtáros — külön szobában —; a könyvek kikérését és irányítását meggyorsító különféle típusú, különböző színű kártyák; a raktárban az elhelyezést és keresést egyszerűsítő numerus kurrens szerinti besorolás; a legfrissebb kézikönyvekkel, kurrens folyóiratokkal felszerelt olvasótermi kézikönyvtárak stb. stb.

Mindennek előkészítője, szervezője és egyik végrehajtója Kőhalmi Béla volt, akinek jellegzetes írásával készültek az intézmény irattárában ma is őrzött munka-programok.

Az *újjászervezés karmesteri tisztét* Kőhalmi látta el, ennek eredménye lett életének első nagy és maradandó alkotása, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *ma is időtálló szolgáltatói rendszere*. Ezzel persze nem kisebbitettük a munkálatokban résztvevő többi lelkes és rátermett könyvtáros, *Madzsar József, Braun Róbert, Dienes László, Pikler Blanka, Váradi Irma* és mások érdemét, kiváltképp pedig *Szabó Ervinét*, akitől a korszerűsítés egész koncepciója eredt.

Része volt Kőhalmi Bélának az ország első modern közművelődési hálózatának megalapozásában is. Ugyancsak a központi könyvtár irattárában fennmaradt tárgyalási jegyzőkönyvekből tudjuk, hogy az elsőként és az Almássy téren önálló épületben (ilyesmit azóta sem létesítettek Budapesten!) megnyitott 2-es számú fiókkönyvtár megteremtéséhez szükséges anyagiak megszerzésében fő szerepe volt: 1910-től kezdve elsősorban ő tárgyalta a fiók létesítésére letétbe helyezett, akkoriban hatalmas összeget képviselő 20 000 koronás adományról a mecénás, a Deák Ferenc szabadkőműves páholy megbízottaival, mindenekelőtt *Benedek Marcellal*.

Az önmagukban is egész embert követelő feladatok mintaszerű teljesítésén felül azonban arra is futotta erejéből, hogy beleszóljon az országos könyvtárpolitikába. 1913-ban indította meg a háborús viszonyok miatt egyéves (1918) megszakítással 1919-ig élő *Könyvtári Szemle* c., a magyar szakirodalomba teljesen új szint és hangot hozó folyóiratát. (Utolsó kötete *Könyvgyűjtők Évkönyve* címmel jelent meg.) A Szemle a könyvtárak, könyvgyűjtők és a laikus könyvbarátok közötti kapcsolat kiépítését tűzte ki célul, eközben korszerű, ma is időszerű eszmék tömegét vetette fel, így mindenekelött a könyvtárak közötti *együttműködés és munkamegosztás* gondolatát népszerűsítette. Nálunk elsőként adott helyet a könyvtárak „futószalagos”, *nagyüzemi megszervezését* célzó írásoknak, propagálta a tizedes osztályozási rendszert, felhívta a figyelmet az egyes szaktudományok dokumentációjának hiányára, a legnyomatékosabban pedig a hazai irodalmi termés rendszeres regisztrálásának szükségességére. Kóhalmi Béla egyik művelődéstörténetileg legfontosabb kezdeményezése e folyóirat hasábjain a „Nincs nemzeti bibliográfiánk” című, röpiratban is terjesztett tanulmánya, amelynek eredményeként 1914 közepétől őt és Pikler Blankát bízta meg a Magyar Könyvkereskedők Egyesülete a *kurrens nemzeti bibliográfia* összeállításával és publikálásával. Ugyancsak a Könyvtári Szemlében indította meg „Könyvtári séták” című, nagyrészt az ő tolla alól kikerült sorozatát, amely a legértékesebb hazai magángyűjteményeket mutatta be. Ezt annál is inkább fontosnak tartotta, mert több pótolhatatlan magánkönyvtárra a hazai nagy tudományos gyűjtemények és könyvkereskedelem megelőzésével külföldi cégek tették rá a kezüket.

A Könyvtári Szemle másik mellékhatása lett a *Könyvtári Füzetek* című sorozat, amely az egyetemes könyvtártudomány legújabb, nálunk is hasznosítható eredményeit mutatta be, például Dienes László tolmácsolásában a német Walter Hofmann-nak a Fővárosi Könyvtárban már eredményesen alkalmazott könyvtártechnikai módszereit.

Ugyancsak szinte mellékesen szerkesztette Kóhalmi Béla 1918-ban kiadott *Könyvek könyve* című gyűjteményét, amelyben 87 korabeli író és más közéleti embert szólaltatott meg kedves szerzőikről, olvasmányaikról. A bevezetésével ellátott munka azóta is a kor egyik legtöbbet idézett történeti-irodalomtörténeti forrása.

Az események után kullogó hivatalos könyvtártudományosság képviselői növekvő féltékenységgel figyelték ezt a mozgékony, újszerű tevékenységet, s igaztalan, nem egyszer rágalmaszokkal támadásokkal próbálták Kóhalmi Béla és elvbarátai kedvét szegni, aminek a Magyar Könyvszemle és a Múzeumi és Könyvtári Értesítő korabeli évfolyamainak lapjain maradt nyoma.

A forradalom kulturális vezérkarában

Kóhalmi Béla pályafutásának első csúcshoz ért az 1918—1919-es forradalmak időszakában. Világnézeti balatolódását, radikalizálódását, társadalomkritikájának éleződését — mint Európa-szerte mindenütt — az első világháború esztelen véroőzöne, a népek kulturális egymásrautaltságának intézményes tagadása siettetete. Azon kevesek közé tartozott, akiket a kezdet kezdetén sem ragadott magával a sovinszta uszítás, ennek dokumentumait a szerkesztésében megjelent Könyvtári Szemle cikkei rögzítették. 1917—1918-ban még mint a Jászi vezette Országos Radikális Párt tagja pacifista volt, de titokban támogatta a Szabó Ervin vezette illegális antimilitarista szervezkedést is. 1918-ban a szociáldemokratákhoz, majd ugyanez év végén az akkor alakult Kommunisták Magyarországi Pártjához közeledett. 1919 elején a galileisták lapja, a Szabadgondolat hasábjain *Lenin és Szabó Ervin nézeteit* próbálta egveztetni egyik cikkében. Ugyanakkor az 1919. február 20-tól már kegyetlenül üldözött, illegálisba kényszerített kommunista párt ügynevezett „második illegális vezetőségének” nyújtott hatékony támogatást. *Rákos Ferenc* több héten át az ő lakásán rejtőzködött. Rákos emlékezése szerint (Társadalmi Szemle, 1959.) a kommunisták illegális találkozóhelyévé alakított fővárosi könyvtári igazgatói szobában Dienes László mellett Kóhalmi Béla volt csak beavatva szervezkedésükbe. A leánya, Kóhalmi Katalin által őrzött feljegyzése szerint a proletárforradalom előestéjén az illegális Vörös Újság egyik számát az ő lakásukon állították össze.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után *Lukács György* közoktatásügyi népbiztos Dienes László mellé a könyvtárügyek helvettes megbízottjává nevezte ki, s ezzel lehetősége nyílt arra, hogy országos méretekben valósítsa meg elképzeléseit. Nem könnyű rangsorolni a kettőjük nevéhez fűződő kezdeményezéseket. Szakfolyóiratot indítottak *A Tanácsköztársaság Könyvtárügye* címmel, egyetemi szintű könyvtárosképzés programját dolgozták ki, és első lépésként a sürgető igények kielégítésére a legjobb szakemberek bevonásával háromhónapos könyvtárosképző tanfolyamot szerveztek, amelyet eredményesen be is fejeztek. *A nagy tudományos közkönyvtárak között munkamegosztást* alakítottak ki, hasonló vagy azonos jellegű tudományos gyűj-

teményeket vontak össze, egyesítettek. *Országos bibliográfiai központot* állítottak föl. Mozgalmat kezdeményeztek gyári könyvtárak létesítésére. Kidolgozták a programot a közművelődési könyvtárak hálózatának azonnali nagyméretű kifejlesztésére, lépéseket tettek a vakok országos könyvtárának kialakítására. Az új könyvtárak felszereléséhez hatalmas központi könyvtátelepet hoztak létre. Mindennek a más irányban erősen elfoglalt Dienes László mellett jelentős részben Kóhalmi Béla volt a kitervelője és irányítója. Emellett előadásokat tartott, cikkeket, broszúrákat írt. Egyéniségét jellemzi az a korabeli riport, amelyből megtudjuk, hogy a munkáshatalmat néhány órán át létében fenyegető június 24-i ellenforradalmi puccskíséret idején jelen volt a budai Corvin téri Vigadó épületében teremtett új fővárosi könyvtárfiók megnyitó ünnepségén, és az ellenforradalmi dunai monitorokról néhány száz méter távolságból felhangzó fegyverropogás, majd az ágyúdörgés zajára ügyet sem vetve mondta el ünnepi beszédét.

A maga területén nagyot akart alkotni, ezért persze az ellenforradalmi megítélés szerint lakolnia kellett. A Tanácsköztársaság bukása után szakadatlan rendőri üldözésben volt része, többször bebörtönözték, majd rövid időre szabadon engedték, hogy lázadás és lázítás címén ismét felelősségre vonják. *Allásától nyomban megfosztották.* Az üldöztetés elől az első adandó alkalommal külföldre szökött és *1934-ig emigránsként Bécsben*, illetve rövid ideig Berlinben kellett a hontalanság mellett a pusztá létfenntartás bizonytalanságát is elszenvednie. Az 1920-as évek első felében még népes bécsi emigrációban a fehér terrort leleplező sajtó, a Bécsi Magyar Könyvkiadó, a Bécsi Magyar Újság, a Világosság munkatársa volt, az általa szerkesztett könyvsorozatokban jelentek meg az emigrációs irodalom és művészet olyan maradandó alkotásai, mint a Bölöni Györgyné által írt *Szenvedések* könyve című leleplező mű, vagy Vértes Marcell híres grafikai sorozata, a „Magyar pokol”. Egy ideig Bölöni Györggyel a Panoráma című emigráns képes újságot szerkesztette, majd más lapok munkatársa lett. Az 1934-ben végrehajtott fasiszta államcsíny után azonban minden kapu bezárult a magyar emigránsok előtt. Hogy a teljes anyagi pusztulást elkerülje, hazatért, ahol nyomban *rendőri felügyelet alá helyezték*, amikor pedig baloldali kapcsolatai kiépítésével kísérletezett, megfenyegették. Kénytelen volt „politikamentes” írói feladatokat vállalni, legtartósabban a Rádió Újság szerkesztésével biztosíthatta a maga és családja fenntartását. 1944 márciusa, a németek bevonulása után azonban Kolozsváry Borcsa Mihály, a fasiszta sajtóbiztos ezt a lapot is betiltotta.

A második világháborút közvetlenül megelőző években még egy irodalomtörténeti szempontból forrásértékű munkája, a kerekén 400 oldalas *Új könyvek könyve* kiadásáig (1937) juthatott el; ebben a Nyugat második nemzedéke és számos fiatal író adott hírt irodalmi érdeklődéséről.

A felszabadulással összeomlott a fasiszta rendszer két főpillére, a hadsereg, a rendőri-csendőri terrorszervezet, de a bürokrácia alsó és középső fokain ott maradt a letűnt világ támogatóinak, haszonélvezőinek jelentékeny hányada. Kóhalmi Bélát, aki már 1945 februárjában a Magyar Kommunista Párt tagja lett, az 1919-es szerepükért és későbbi politikai magatartásukért üldözötték rehabilitálására hozott törvényi alapján igazgatói minőségben rehabilitálta a főváros, de egyidejűleg nyugdíjba helyezték. Kóhalmi Béla, aki ekkor már betöltötte hatvanadik életévét, belenyugodhatott volna a döntésbe, hiszen 1945 februárjától a kommunista párt lapjának, a *Szabad Népnek* munkatársa volt — mint képszerkesztő —, de érezte, hogy még alkotó ereje teljében van, és képességeit ismét a könyvtárügyi szolgálatába kívánta állítani. Ennek eredményeként hozott az új polgármester, *Vas Zoltán* egy külön „lex Kóhalmi”-t, szolgálattételre berendelte a már nyugdíjazottat a Fővárosi Könyvtár megbízott igazgatójával.

A könyvtártudós

Ismét az alkotás évei következtek. Az újjáépítés, majd a már Szabó Ervin nevét viselő könyvtár továbbfejlesztése kötötte le figyelmét. 1945 végétől 1950-ig dolgozott régi munkahelyén, az ugyanoda visszatért *Dienes László igazgató oldalán* felelevenítve a századeleji nagy hagyományokat. A Fővárosi Könyvtártól az Országos Könyvtári Központba került szaktanácsadói minőségben, s a könyvtártudományi és könyvtárpolitika legfontosabb kérdéseiben hallathatta szavát. Tanított az egyetemen: előbb előadója, majd *1956-tól professzora* lett az ekkor létesített könyvtártudományi tanzséknak. Az elsők között nyerte el az *irodalomtudomány kandidátusa* fokozatot, *Kossuth-díjjal* és más kitüntetésekkel halmozták el. A szakterület tudományos orgánuma, a Magyar Könyvszemle főszerkesztését bízták rá, éveken át a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtártudományi Főbizottságának elnöki tisztségét töltötte be, emellett új művekkel gazdagította a szakirodalmat, közöttük a fiatal könyvtáros-generációk sorát nevelő egyetemi jegyzeteivel a bibliográfia, az általános könyvtár-

tan, a könyvtári igazgatás, a Szovjetunió könyvtárügye stb. témakörében. 1959-ben jelent meg hézagpótló művelődéstörténeti munkája, *A Magyar Tanácsköztársaság könyvtárügye*, 1967-ben pedig az Akadémiai díj első fokozatában részesített újabb nagy műve, *A tudományos tájékoztatás fejlődése hazánkban 1945—1965*. Nem sokkal elhunytá előtt, 1969 márciusában kapta meg a Népköztársaság Elnöki Tanácsától a Munka Érdemrend arany fokozatát.

Életpályájának, szellemi hagyatékának egészét mérlegelve, ma már bizonyos történeti távlatba állítva, méltán mondhatjuk, hogy Kőhalmi Béla a magyar könyvtárügy és a bibliográfia-készítés olyan kiemelkedő alakjai közé tartozott, mint amilyen például Petrik Géza, Szinnyi József, Szabó Ervin, Dienes László volt.

Remete László

Ami a mértéken felüli olvasási átlagok mögött van

A könyvtárosok azt szeretnék, ha nemcsak minél többen olvasnának, hanem minél többet is. Erőfeszítéseiknek megvan az eredménye: előkelő helyet foglalunk el a nemzetközi mezőnyben *könyvtáraink könyvforgalmával*. Lényegében ezt állapította meg *Sallai István* is a norvégiai közművelődési könyvtárakban tett látogatásai során. A Könyvtáros múlt évi szeptemberi számában megjelent beszámolójában olvashatjuk, hogy a magyar közművelődési könyvtárak kölcsönzési forgalmának egy-egy lakosra átszámított átlaga éppen a kétszerese a norvéginak. Azt azonban már aggasztónak találta, hogy nálunk a legutolsó években is emelkedett a kikölcsönzött kötetek száma, holott az olvasóké már nem nőtt tovább. Több könyvtárban pedig egyenesen „ijesztő méreteket öltött” az egy olvasóra számított átlagforgalom (azaz a kikölcsönzött kötetek száma). Fel is sorol közülük néhányat a Könyvtártudományi és Módszertani Központ Településeink könyvtári ellátása („TEKE”) c. statisztikai kiadványának 1973-as adatai alapján.

Valóban ilyen sok könyvet visznek ki ezekből a könyvtárakból az olvasók? S valamennyit el is olvassák?

A közelmúltban felkerestük az említett könyvtárakat, hogy kérdéseinkre — s kétségeinkre — választ kapjunk.

Mit és hogyan vizsgáltunk?

Előljáróban meg kell mondanunk, hogy sok olyan érvet is felsorakoztattak a meglátogatott könyvtárosok magas forgalmi adataik védelmében, amelyek többé-kevésbé érvényesek azokra a könyvtárakra is, ahol „csak” átlagos vagy azt elfogadható mértékben megaladó könyvforgalom alakult ki. Ilyen indok például, hogy az olvasók (főleg, ahol sok a gyermek) családtagjaiknak is visznek könyvet. Hol nem? Meg, hogy jó a kapcsolat a lakossággal, az iskolával, a tömegszervezetekkel stb. Tud-e ma ezek nélkül akár csak átlagos eredményeket is elérni bármelyik könyvtár?

Más volt a mi gondunk. Lehet-e a csaknem egy évvel korábbi időszak statisztikai adatainak helytálló voltát vizsgálni? Tudott dolog azonban, hogy a működési körülmények (helyiség, könyvvállomány, nyitvatartás, a könyvtárosok száma és szakképzettsége stb.) s természetesen a település adottságai már eleve megszabják, mit „produkál(hat)” egy könyvtár. Először tehát azt kutattuk: eltérnek-e az átlagostól, annál sokkal kedvezőbbek-e a meglátogatott könyvtár működési viszonyai? Ezután az adatszolgáltatási fejelem betartását vizsgáltuk. Naprakészen vezetik-e a munkanaplót? Ezt a körülményt az 1973-as adatok valóságát illetően perdöntőnek tekintettük. S végül az 1974-es évből a látogatásunkig eltelt időszak forgalma alapján próbáltunk az egy évvel korábbira visszakövetkeztetni.

Könyvtáros, lefokozott szerepben

Már most előrebocsátjuk, hogy nem találkoztunk különlegesen jó helyzetben levő könyvtárral. Természetesen vannak lényeges eltérések a meglátogatott könyvtárak működési adottságaiban, ezek azonban inkább a gyengébb forgalmat magyarázzák, semmint a kiugróan jó eredményeket. A továbbiakban ezért nem soroljuk fel az egyes könyvtárak ilyen adatait, ismételten hangsúlyozzuk azonban, hogy következtéseinket ezek figyelembe vételével alakítottuk ki.

Elsőnek azokról a könyvtárakról szólunk, amelyek adatai (mindig az 1973-asokról van szó) a tényleges forgalmat tükrözik, valós mivoltuk nem vitatható. A könyvtáros pontosan, lelkiismeretesen vezeti a munkanaplót, névleges, csak beiratkozott, de nem kölcsönző olvasó alig van. Am nagyon sok könyvet visznek haza minden alkalommal. A Pest megyei *Budakalászon*, ahol minden egyes olvasóra 52,6 könyv jutott, úgyszintén a Békés megyei *Eleken* (45 könyv olvasónként) derék, könyvtárát példás rendben tartó könyvtáros működik. Az eleki *Kalász Erzsébet* két évtizede áll helyén, ismeri a falu apraját-nagyját csakúgy, mint *Csillag Dezsőné* Budakalászon. Mindketten szinte szóról-szóra ugyanazzal magyarázták a magas olvasási átlagot.

— Jóval több könyvet visznek haza, mint amennyit valóban el is fognak olvasni. Nem a szabadpolcnál, hanem otthon döntenek el, melyik érdekli őket, s melyiket teszik félre olvasatlanul — mondták egybehangzóan. Kalász Erzsébet még hozzáfűzte:

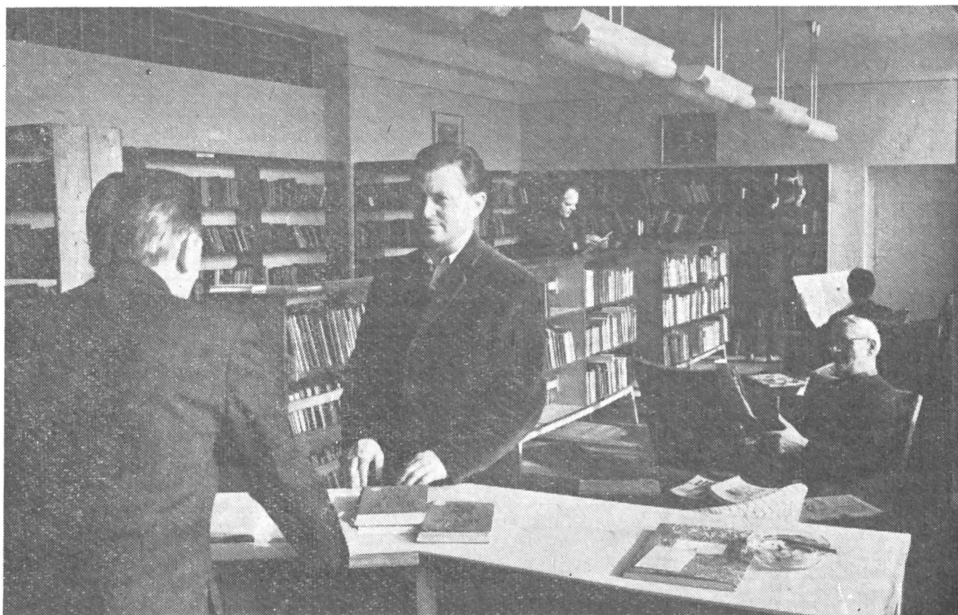
— Előre meg tudnám mondani, melyiket nem fogják elolvasni, mert nem nekik való. De ha szólnék, megsértődnének.

Következik egy olyan könyvtár, amelyről el lehet mondani, hogy működését valóban sajátos és kedvező körülmények alakítják. Főleg a forgalmát. A Velencei-tó egyik legnagyobb üdülőtelepülése, *Gárdony* könyvtáráról (illetve annak hálózatáról) lesz szó. A TEKE-ben 51 kötetes egy olvasóra jutó forgalommal szerepel. A gárdonyi könyvtár 1973-ban 3 fiókot gondozott, köztük a másik nagy üdülőközpont, a 2000 lelkes *Agárd* s az ugyancsak népes, 1800 lakost számláló *Dinnyés* könyvtárát. Mielőtt a statisztikai adatok elemzésébe fognánk, el kell mondanunk, hogy körutunk során itt, Gárdonyban találkoztunk a legnagyobb és legszebben berendezett községi könyvtárral (nem számítván azokat a békési könyvtárakat, amelyeket csak — mert útba estek — egy-két percre kerestünk fel, és amelyek normális kölcsönzési forgalmukkal vizsgálódásaink szempontjából ezúttal nem voltak „érdekesekek” számunkra). Ami a gárdonyi magas forgalmi adatot illeti, a részletes elemzés során kiderült, hogy az valójában még magasabb. Legalábbis Gárdonyban. Ott ugyanis a saját hálózat átlagát meghaladó 66,1 kötet kölcsönzése jutott egy-egy olvasóra, míg a három fiókökönyvtár átlaga 32,4 kötet volt. (Tehát a jobb helyzetben levő, nagyobb könyvtár kölcsönzött többet, mint a kisebbek. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert a továbbiakban látni fogjuk, hogy éppen a Velencei-tó mellék egy másik könyvtári hálózatában ez fordítva van. A kisebb, gyengébb fiókok magas forgalmi átlaga emeli meg az egész hálózatét. Ami azért furcsább ügy.)

Mivel magyarázta *Lukács Jánosné* könyvtárvezető (aki egyébként hét éve dolgozik Gárdonyban, tizenegy éves szakmai múltja van és középfokú szakképesítéssel rendelkezik), hogy olvasói ilyen hallatlanul nagy könyvforgalmat bonyolítanak le? A szolgáltatások minősége mellett Gárdony üdülőhely jellegével. Elmondotta, hogy a 2300 lakos nagy része egész éven át itt él, ráérő nyugdíjas, akikhez tavaszról-őszig üdülő családtagok költöznek. Ők azok, akik a máshol holtszezonnak számító nyári hónapokban napról napra megtöltik a könyvtárt, főleg, ha — mint az utóbbi években történt — strandolásra alkalmatlan az időjárás. S a ráérő ember mindig többet olvas, mint az, akinek minden perce be van osztva. (A tasakokban, bár késő ősszel jártunk ott, általában 5—6 könyvkártyát találtunk.) A heti kölcsönzési idő 32 óra, és szombaton is nyitva áll a könyvtár ajtaja.

Mindehhez annyi a hozzáfűzni valónk, hogy az üdülőtelepi könyvtárakban nem írják be az egy-két hétre érkezett futó vendégeket, mert így nagyon eltorzítanák a lakossághoz viszonyított olvasói arányt. De az általuk kikölcsönzött könyvek szerepelnek a statisztikában, így meg is emelik az egy-egy olvasóra jutó kölcsönzött kötetek számát. Ezekben a könyvtárakban tehát nem valós (még ha pontosan vezetik is a statisztikát) sem az olvasói arány, sem az egy főre jutó forgalom. Gárdonyban ugyan beírják olvasónak a nyári látogatókat is, tasakjuk azonban az év nagy részében üres.

Az eddig említett könyvtárakban lényegében hiányzik a könyvtárosi tevékenység legfontosabb eleme, a *könyvtáros lemond a könyvajánlásról*. Nem törekszik szívós — és tapintatos — „ráhatásokkal” elérni, hogy az irodalomban tájékozatlan olvasó a neki és családjának legmegfelelőbb könyvvel távozzék a könyvtárból. Lehet-e beszélni ilyen körülmények között hosszabb távú, személyre szabott, valamilyen tudatosan választott (ismeretgazdagító, világnézetet formáló) könyvtárosi nevelőmunkáról? Az olvasó hazavisz egy halom könyvet, ami a szabadpolcon éppen a keze ügyébe kerül, otthon belelapoz, aztán a nem tetszőt — ami esetleg nagyon tetszene, és kelene is neki, ha valaki, mondjuk, a könyvtáros erről őt meggyőzően felvilágosítaná — olvasatlanul visszaviszi a könyvtárba. És mi történik akkor, ha a szerencsétlen véletlen folytán csupa nem neki való könyvet markolt fel? S ha ráadásul kezdő olvasó, akit ezek a könyvek esetleg hosszú időre, vagy végleg eltávolítanak az olvasástól... Nem folytatjuk, hisz könyvtári közhelyeket (igazságokat) ismételtetünk.

A Gádoros Községi Könyvtár felavatása idején (MTI Fotó — Bajkor József felvétele)

Visszatérve témánkhoz, a kölcsönzés ténye, ha csak megsétáltatta is az olvasó a könyvet, végérvényesen bekerül a munkanaplóba. Az el nem olvasott könyvek számát utólag nem vonják le a forgalomból. Nem is lehet.

Íme, a „túl szép” olvasási mutató így árulkodik a valójában kedvezőtlen jelenségről. *A könyvtárosok egy része saját szerepét lefokozza a „közértes” tevékenységi körére.*

S az egész ügy mögött ott húzódik a *menyiségi szemlélet*, amely a könyvtáros (és a fenntartók) s nem kevésbé az irányító hálózati központok tudatát még ma is áthatja. Példával fogjuk igazolni, hogy az utóbbiak közül némelyik bizony teregeti a könyvtárosokat arra az útra, amelynek végén messziről látható felirat hirdeti: „kölcsönözz ma többet, mint tegnap”.

Nem a forgalmat tükrözik

Utójára hagytuk beszámolóinkban azokat a könyvtárakat, amelyekben kétségeink támadtak: meggyeznek-e a TEKE-ben közölt adataik 1973-as évi valóságos forgalmukkal?

Látogatásunk időpontjában éppen költözködött a Fejér megyei *Szabadbattyán* községi könyvtára a réginél szebb, nagyobb helyiségbe, s a könyvek, a nyilvántartások még a ládák mélyén szunnyadtak. Egyedül a munkanaplókat sikerült előhúzni valahonnan. Így csupán beszélgetni tudtunk *Garami Károly*val, a három éve működő tiszteletdíjas könyvtárossal.

Mindenekelőtt megállapítottuk, hogy eltérés mutatkozik a TEKE néhány rájuk vonatkozó adata és a valóságos helyzet között. Témánk szempontjából azonban ez szerencsére nem volt lényeges. A könyvtár a két szomszédos településen működő fiókjával együtt, átlagban 54,4 könyvet kölcsönzött minden olvasójának 1973-ban. (Ebből a községi könyvtár átlaga az igen magas *olvasónkénti 65 kötet* volt — 24 ezer kötet könyvet vittek ki az év folyamán —; az előző évben ugyancsak magas, 49,5 kötet volt az átlag.)

Garami Károly mindezt azzal magyarázta, hogy *nem korlátozzák az olvasókat abban, hány könyvet vigyenek haza*. Óriási a forgalom, amit elődje jó alapozó munkájának tulajdonít, meg annak, hogy maga is pedagógus lévén (általános iskolai igazgatóhelyettes) különösen jó a kapcsolata az iskolával, a gyerekekkel. A fiókkönyvtárak nagyon gyöngye forgalmát viszont az okozza, hogy a települések lakossága előregedik, a fiatalok elmennek.

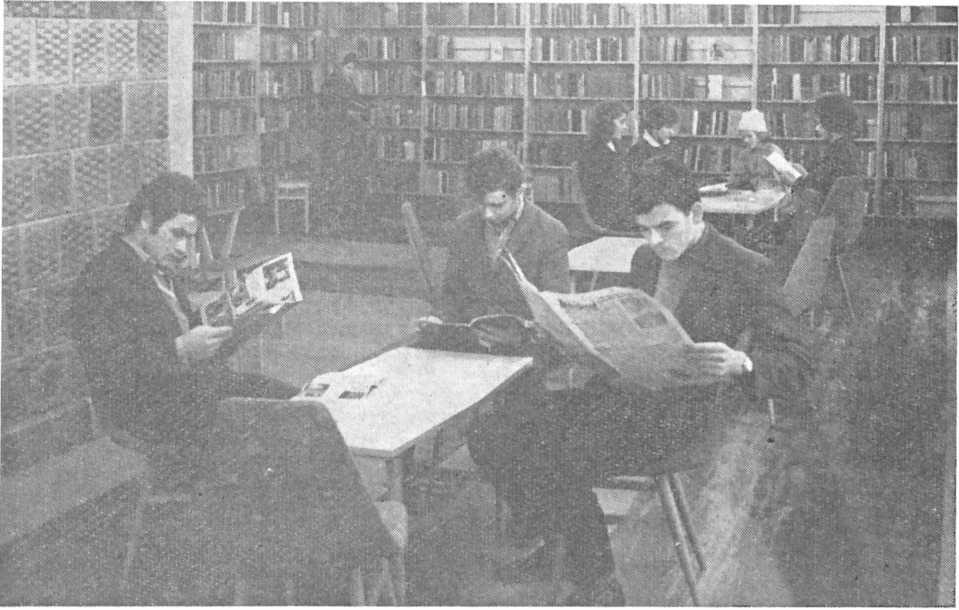
A nyilvántartásokat ugyan nem láttuk, mégis nehéz volt elképzelnünk, hogyan tudott heti 4 óra nyitvatartás mellett 24 ezer kötetes könyvforgalmat lebonyolítani a tiszteletdíjas könyvtáros.

A Békés megyei Gádoson 1973-ban 61,6 kötet könyv kölcsönzése jutott minden egyes olvasóra a 702 főt számláló olvasótáborból. Lehet-e valónak tekinteni ezt a számot? Nem. Főleg, ha azt is tudjuk, hogy a megelőző két évben lényegesen több olvasóval jóval kisebb forgalmat bonyolított le a gádososi könyvtár. 1971-ben ugyanis 941 beiratkozott olvasó mellett „mindössze” 35 kötet, 1972-ben pedig 962 olvasó esetében is — ez volt a legnépesebb olvasótábor eddig — még mindig „csak” 44 kötet kölcsönzése jutott egy-egy olvasóra. Nagy ugrás ment tehát végbe a kölcsönzött kötetek számának alakulásában — az olvasótábor nagyarányú zsugorodása mellett — 1973-ban. S a folyamat, úgy látszik, még korántsem ért véget. Látogatásunk időpontjában háromnegyed év telt el 1974-ből, s az akkori adatok újabb rekordévet sejtettek. Ti. a forgalom az olvasónkénti 67 kötetes szinten állt. Sajnálatos, hogy mindehhez hozzá kell fűznünk néhány apróságot: 1. látogatásunk napján az év folyamán addig beiratkozott 713 olvasó közül 369-nél nem volt könyv; 2. a tasakokban átlagosan 2—3 könyvkártyát találtunk (a könyvtáros szerint 5 könyvet kölcsönöznek általában); végül 3. a munkanaplóban a legutolsó statisztikai bejegyzés a látogatásunkkal megelőző kilencedik napról származott. Hogyan és honnan tudja utólag, napokkal később beírni a hiányzó adatokat, erre a könyvtáros nem tudott válaszolni. A teljes igazság követeli, hogy megmondjuk: az új könyvtáros mindössze egy éve vezeti a könyvtárt, a 73-as adatokért nem ő a felelős, s talán még azért sem egyedül ő, hogy igyekszik nem lemaradni az eredmények produkálásában elődje mögött, sőt rá is tesz egy keveset.

Hasonlóan vélekedhetett a dolgokról a Tolna megyei Nagydorog könyvtárában mindössze egy éven át — 1973-ban — működő könyvtáros is. Átmeneti időre vették fel (kellett, hogy őt vegyék fel!) a szülési szabadságon levő könyvtáros helyettesítésére. Ő is úgy gondolta, nem árt, ha valamivel megtetézi az előző évi produkciót. Am, nem lévén képzett könyvtáros, ő sem gondolt arra, hogy kevesebb olvasó nem szokott lényegesen nagyobb forgalmat produkálni, mint a több. Ez bizony Gádosos II. Figyeljük csak! 1971: 1014 olvasó, 47 kötet olvasónként; 1973: 613 olvasó, 64,2 kötet/olvasó. S hogy végképp megfelelően tudjuk a helyzetet értékelni: látogatásunk napján 280 tasakban volt könyvkártya, 840 pedig üres volt. (Itt még annyit meg kell jegyeznünk, hogy az 1971-ben mutatkozó, ugyancsak elegendé magas, 47 kötetes olvasónkénti átlagot azzal érte el a legutóbbi időben ismét munkába állt főfoglalkozású, szakképzett könyvtáros, hogy a könyvtárral szemközt — azóta, éppen 1973-ra megszüntetett — gimnáziumnak szinte valamennyi tanulóját sikerült olvasóvá szerveznie.)

A munkanapló vezetésére vonatkozó írásos tájékoztató jóhiszemű félreértéséből adódhatott, hogy az ugyancsak Békés megyei Doboz község könyvtára is évek óta magas forgalmi adatokat jelentett. 1973-ban 56 kötet kölcsönzését olvasónként. Szilágyi Elek — 1954-től főfoglalkozású, középfokú szakképesítése van — elmondotta, hogy az elmúlt években a kölcsönzött kötetek számához hozzáadta a helybenolvasás során kézbevevett könyveket is. S ez nem lehetett valami kis szám, mert a könyvtár — mint Szilágyi Elektől megtudtuk — éveken át a községi társasélet egyetlen színtere volt. Nem lévén ekkortájt művelődési ház, a klubélet is itt folyt. S eközben a nagy létszámú látogatósereg kézbevette, lapozgatta a kezeügyébe helyezett könyveket. Abból is lehet következtetni, milyen jelentékeny hányadát alkotta a teljes forgalomnak ez a kötettség, hogy mióta „csak” a ténylegesen kikölcsönzött könyvek száma kerül a munkanapló statisztika rovatába, a könyvtár forgalma az évi 56 ezer kötettről (várhatóan) a valós 32 ezer kötet körüli forgalomra mérséklődik. Ezt sejtette látogatásunk idején az 1974-es év háromnegyed évének forgalma. Hogy el ne felejtjük: 1973 novemberében a Gyulai Járási Könyvtár meghagyta, hogy csak a kikölcsönzött könyvek száma szerepeljen a statisztikában.

A Fejér megyei Velencén központi községi könyvtár működik. Ez a könyvtár 4 fiókkönyvtárával együtt (a TEKE szerint összesen 6 fiókkönyvtár) egy-egy olvasóra 50,3 kötet könyv kölcsönzését jelentette 1973-ban. Turi Istvánné, a kis könyvtárhálózat vezetője viszont elmondta nekünk, hogy két fiókkönyvtára, Nadap és Kápolnásnyék 73,2, illetve 95,2 kötetes (egyenesen képtelenségnek nevezhető) átlagával emelte meg a hálózat egyébként elfogadható 24,1, illetve 27,9 kötetes átlagát. Mindkét könyvtárnál az eddigiekben többször említett helyzet alakult ki 1973-ra, az tudniillik, hogy az előző évekhez képest csökkent olvasótábor „szolgáltatta” a kiugróan magas olvasási átlagot. Nem tűnt fel mindez a központi könyvtárosnak? Feltűnt. Annyira, hogy fel is kereste mindkét könyvtárt, s miután megállapította, hogy az általuk jelentett adatok erősen „kozmetikázottak”, amit a könyvtárosok be is ismer-

A Dobozi Községi Könyvtár (MTI Fotó)

tek, felszólította őket, hogy a jövőben tartózkodjanak az ilyen manőverektől. A megszépített adatokat azonban ő is továbbította a megyei könyvtárnak, ahol szintén felügyeltek rájuk, s az egyik könyvtárosértekezleten szóvá is tették a gyanúsán magas olvasási átlagokat (bár nem tudjuk, ezekre a könyvtárakra gondoltak-e), tény azonban, hogy az adatok zöld jelzést kaptak a szolgálati út minden szakaszában, mert végül mégis csak bekerültek a TEKE-be.

A mennyiség bővületében?

Végső következtetésként nem tudunk új gondolatokkal szolgálni. Nem is kell. Legyen a *Településeink könyvtári ellátása* c. kiadvány az, aminek szánták: hű tükre az ország közművelődési könyvtáraiban folyó munkának. Így lesz valóban mérce minden egyes adata, amihez ki-ki hozzámérheti munkáját, annak eredményeit. Hogy azzá váljék, nem a szerkesztőkön múlik. Hanem az adatszolgáltatókon. Minden fokon.

Ha a járási könyvtár idejében, már év közben felfigyel egy-egy községi vagy nem községi könyvtár kiugróan magas forgalmára — különösen ha azt kezdő könyvtáros produkálja —, és megteszi a szükséges intézkedéseket, például megmagyarázza a könyvtárosnak, mit ne tegyen, akkor nem kerülnek be a TEKE-be az említettekhez hasonló számok.

De van itt más, nagyobb feladat is. Vajon elegendő súllyal szerepel-e a különféle szintű könyvtárosképzéseken és továbbképzéseken az ún. nevelőmunka? Az, hogy nem vagyunk csupán *kölcsönzést nyilvántartó adminisztrátorok*, hanem ki-ki a maga módján és színvonalán irodalmat, ismereteket közvetítő nevelő. Elsősorban az.

S végül következék a példa arról, hogy a könyvtárosok talán nem mindig a múltból megmaradt rossz beidegződés hatására (meg a fenntartók ösztökélésére) hajszolják a magas kölcsönzési átlagokat. A Szentendrei Városi-Járási Könyvtárban megtudtuk, hogy évről évre kvótát vet ki rájuk (s nyilván a többire is) a Pest megyei Könyvtár, meghatározván, *mennyi legyen a következő évben az egy-egy olvasóra jutó kölcsönzött kötetek száma*. Persze „globálisan”, amit azután a járási könyvtár „lebont” községekre. Ez még talán rendben volna, mert lehet előre megtervezni a forgalmat. Sokkal inkább azon lepödtünk meg, hogy míg 1973-ra 27,7 kötet volt „kivetve” a járási könyvtárhálózatra, 1974-re már 30 kötetre emelték a *tervszámot*. Mennyi lesz az idén? Meg jövőre...

Simay Norbert

12 órás könyvtári műszak a makói gépgyárban

A makói Mezőgazdasági Gépgyár letéti könyvtára miniszteri dicséretben részesült a kiváló könyvtár pályázaton.

Vajon miért kapott miniszteri dicséretet egy ilyen, viszonylag kis üzem letéti könyvtára? Egyáltalán számításba jöhetett-e pályázatával a szakma „menői” között? Hogy erre a kérdésre felelhessek, kiadós töprengés után úgy döntöttem, hogy az évi sok-sok látogatáson kívül (a szerző a szegedi SZMT könyvtár helyettes vezetője — a szerk.) most egy egész napot, egy teljes műszakot végigdolgozom a könyvtárossal. Ő is végzi a maga munkáját, én is az enyémet — csak ezután írom meg, mit tapasztaltam.

Előljáróban lássunk néhány adatot a könyvtár működéséről, alapul véve az utolsó két év átlagát. Mindenekelőtt a legfontosabb: *az üzem 650 dolgozójának 80 százaléka rendszeres olvasó.* A kölcsönzött könyvek száma megközelíti az évi 11 ezret — egy olvasó évente csaknem húsz kötetet kölcsönöz. A 4300 kötetes állomány minden kötete évenként két és félszer fordul meg az érdeklődők kezében. Az ellátottság: 6,6 kötet jut egy-egy dolgozóra, 8 kötet minden olvasóra.

Tehát olyan üzembről van szó, amelyben évek óta a dolgozók 70—80 százaléka valóban aktív olvasó. Létezik ez? Hogyan érte el a könyvtáros? A válaszáért a könyvtárban töltöttem a szerdai napot, amikor kölcsönzés is volt délben, este pedig vetélkedő.

Munkakezdés hajnali ötkor

Alföldi János könyvtáros órája nagyon korán csöröghet, mert öt órakor már benn van a könyvtárban. Amikor én kicsit megkésve megérkezem, ő már munkaruhában ül az íróasztalnál és a tegnapi „illegális” olvasók kartonjait rendezgeti. (Azért illegálisak, mert a kedd nem volt kölcsönzési nap.) Jó ebben a könyvtárban. A kis helyiség falait beborítják a sárgás könyvekkel tömött polcok. Lépteinknek nincs zaja, a parkettát faltól-falig szőnyeg borítja, csak a rádió duruzsolása és a fűtőtest pattogása hallatszik. A gyár még csendes, a műszak hatkor kezdődik. Nekünk azonban most. Alföldi János gyorsan előkészíti nekem az összes nyilvántartási bizonylatait, én helyre rakom a tegnapi visszahozott könyveket. Aztán helyet cserélünk. Míg én a papírjaimat mérem fel, vajon mennyi idő is kell átböngészésükre, a könyvtáros benzingőzbe burkolódik, tisztogatja könyveit, mert piszkosan nem kerülhetnek a polcra. Gyors portörölés. Majd egy kis emlékeztető cédula átnézése, s máris indulhatunk a műhelybe, nemsokára kezdődik a munka. Ma elkísérem a tmk-műhelybe a könyvtárost (itt dolgozik „főállásban”), talán nem zavarom, hisz engem is ismernek itt. Az ajtóban valaki gyorsan elsurran mellettünk — bűnös lélek, megint elfelejtette visszahozni a könyveket. Alföldi utána szól: „Komám, majd megkaphatod azt az új, hegesztéssel foglalkozó könyvet, amit kértél...” (De a „komám” délben hiába jelentkezik, előbb vissza kell hoznia a nála levő lejárt kölcsönzési határidejű könyveket.)

A műhelyben már nagy zaj van, alig értjük egy fiatalember kérését, aki részt vesz az esti vetélkedőn, s ezért még szeretné megnézni a gyár történetével kapcsolatos dokumentumokat. Délutános, bejöhet-e délelőtt a könyvtárba? Igen, mert én ott leszek a könyvtárban a műhelyben munkáját végző Alföldi János helyett. Két órát együtt dolgozunk majd délelőtt. Ő kidolgozza a kérdéseket és átadja majd a brigádtársainak az esti „mérkőzéshez”.

Nem maradhatok tovább a műhelyben, hisz mindenki a munkájával van elfoglalva, visszasietek hát a könyvtárba. Most jönnek az irodások. Sáríka, egy régi kedves olvasó szívzsongva kérdi, hogyan kaphatná meg egyetlenest a lánya Halász Előd: A német irodalom története c. munkáját és a nagyszótárakat, mert a városi könyvtárban csak olvasótermi példány van belőlük. Küldje be értük a kislányt hozzánk, a szegedi SZMT könyvtárba, hosszabb időre megkapja majd a könyvtárközi kölcsönzés keretében. Hálás tekintete mindennél többet mond.

Visszatérve a könyvtárba, elsősorban azt vizsgálom, hogy milyen a fizikai dolgozók aránya az olvasók között, és mit olvasnak. Az adatokból kiderül, hogy a dolgozók 73 százalékát kitevő fizikaiak az olvasótáborban 74,3 százalékot alkotnak, a műszakiak pedig 12 százalékos számarányukkal szemben a könyvtárban 17,5 száza-

Alföldi János könyvtári órát tart

lékkal vannak képviselve. Az olvasóknál éppen kintlevő könyvek fele szépirodalmi, 12 százaléka ifjúsági, 9 százaléka műszaki, a többi pedig társadalom-, illetve természettudományi, mezőgazdasági és egyéb mű. Az állományban a szépirodalom 56, az ifjúsági 10, a szépirodalom kívüli (ismeretterjesztő, szak-, tudományos) irodalom pedig 34 százalékkal van képviselve. Az igénybevétel tehát eléggé arányosnak mondható. Ez talán azzal is magyarázható, hogy az olvasók iskolai végzettségében az utóbbi években kedvező változások történtek: az üzem ugyanis nagy gondot fordít az iskolázatásra, főleg az általános iskola elvégzésére. Ezt honorálja is, mert *minden elvégzett osztály után a tanuló dolgozó 500, a brigád pedig 1000 forintot kap.* Az 1972/73-as tanévben az üzemben működő kihelyezett osztályban 40 dolgozó végzett. A közép- vagy felsőiskolákat végzetek aránya az 1967. évi 25,4%-ról 1973 végére már 28,1%-ra nőtt.

Az állomány nagysága és összetétele biztosítja a kellő választékot, ennek ellenére a csak elemit vagy általános iskolát végzetek magas — 71,9%-os — aránya bizonyos mértékig magyarázza a szépirodalmi művek olvasottságának túlsúlyát, bár elég ritka az a makóihoz hasonló jelenség is, hogy az állományban nagyobb arányban van képviselve a szépirodalom, mint a kölcsönzött könyvek között. Örvedetes, hogy részben az átképző tanfolyamokon résztvevők, részben pedig az önművelők mind több műszaki könyvet olvasnak. A politikai szemináriumok, marxista iskolák hatására pedig a társadalomtudományi művek kölcsönzése nőtt. De az utóbbi években nagyon jól sikerültek a műszaki könyvhónapok is, melyek révén a könyvtár több új olvasóval gyarapodott, mégpedig kizárólag műszaki és szakmába vágó irodalmat kölcsönző olvasóval. Minden bizonnyal serkentette őket a számukra rendezett műszaki vetélkedő is.

Kopogtatnak, megjön a „kutatótársam”. Melegünk van, ajtót nyitunk, mivel a virágok miatt nem merünk az ablak felől szellőztetni. De veszünkre! Szinte ötpercenként beköszön valaki, s félóránként jönneek kölcsönözni, mivelhogy „nyitva” vagyunk. Kit elküldünk, kit marasztalunk. Elviheti a kötelező olvasmányt egy idősebb férfi, aki most fejezi be az általános iskolát; az ügyeletes gépkocsivezetőt sem zavarjuk el — mert böngészgetése eredményes, rábukkan a szakmájába vágó Tömösy-könyvre —, de szívesen fogadjuk a takarítónéit is, aki több gyerekének cipeli majd haza szatyrában a mesés és az ifjúsági könyveket. De nem írunk alá kilepődés-igazolást, s nem adunk kézimunkakönyvet sem a betévedőnek. Mire elérkezik a dél, már 10—12 személyi lap sorakozik az asztalon.

Könyvtári óra ebédidőben

Ebédidő, már akinek az, *Alföldi Jánosnak sohasem*. Két kiflit eszik futtában. Aztán megkezdődik a hajrá. Hivatalosan is kinyit a könyvtár. Szinte hihetetlen, mennyi ember tud megfordulni két óra alatt ebben a kicsi helyiségben? S a leg-
hihetetlenebb az, hogy szinte minden emberre van ideje a könyvtárosnak. Rejtély számomra, pedig én is voltam sok évig kölcsönző könyvtáros. Nem felejt el semmit, mindenkinek keres, ajánl könyvet. Csitítja az idegest, korholja a rendetlent, biztatja a tanulót, izgul a vizsgálóért, segít a vetélkedőknek — pedig a sikeres szereplést sok foglalkozás előzte meg —, s közben jár a keze megállás nélkül.

A kívánságlista nő, mindjárt hozzám kerül. Bár én a kölcsönzést adminisztrálom — hogy ne üljek tétlenül —, fél szemmel és füllel a látogatókat lesem, hallgatom. Az ajtó előtt legalább 300 ember vándorol fel az ebédlőbe. Ennek mintegy 30 százaléka bekukucskál, beszél, kérdez. Mindent. *Válaszolni azonnal kell*, sőt többször kiszaladni, mert már senki sem fér be a 25 négyzetméteres könyvtárba. Többen járnak marxista esti egyetemre és sürgetik az irodalmat. Kellemetlenül érzem magam, mert hiányosan tudtam csak hozni a kívánt könyvekből az SZMT könyvtárból, igaz, kicsit későn is szóltak. Bár még így is jó, mert a fűgőbbek már régen elvitték a városi könyvtárból.

Fiatalok csoportja jön, Alföldi János volt tanítványai. Még tanuló korokban kezdtek az olvasást, most *hozzák az újabb olvasókat*, de ők sem váltak meg a könyvtártól. Mit akartok olvasni? — kérdi tőlük. Vegyes a válasz: krimi, verset, barkácskönyvet, kertészeti munkát. Mivel új olvasók és szocialista brigádtagok, mindjárt meg is kötik a könyvtár és a brigád közötti szerződést, melyben a pontosan meghatározott kulturális vállalásokhoz nyújt segítséget a könyvtár. És értékeléskor majd a pontszerzéshez.

Enyhül a forgalom, letelt a két óra, de új vendégek jönnek, a gyár alkotó dolgozói: egy fafaragó, egy rajzoló és egy versíró. Tehetséges emberek, jó alkotások kerülnek ki a kezük alól, a gyárban ismerik, sőt elismerik őket, de „hivatalosan” még soha nem értékelték munkájukat. Pedig sokan megígérték... Mit tegyek? — Közben egyedül maradtunk, mert Alföldinek jár a gépe. Nem ígérek semmit, de motoszkál bennem valami elképzelés... (Az eredmény: látogatásom után nem sokkal Szeged közönsége gyönyörködhett a fafaragásokban a Somogyi Könyvtár kupolatermében, mert *Tóth Béla* az író-olvasó találkozó előtt a fafaragó lakásán terepszemlélt tartott és „rabolt”. Hej, de nehéz volt tőle visszaszerezni a faragásokat!)

Közben halad az idő. „Véletlenül” betéved a könyvtárba a gyárigazgató, s rögtön szemét szúr neki a régi, sérült majolika-csillár: Még mindig nem cserélték ki? Hiszen rossz a fényszórása! Kedélyeskedésünket a szakszervezeti titkár betoppanása szakítja félbe. Míg én a kávért kortyolgatom, az üzemi négyszög „kétszöge” gyári problémákon vitatkozik. Hogy itt dolgozom, azon nem csodálkoznak, természetesen találják. S érdekes módon őket sem zavarja az, hogy *nem az igazgatói szobában ülnek, hanem a könyvtárban*.

A hivatalos délelőtti műszaknak vége van, Alföldi frissen fürödve ismét visszajön a könyvtárba. Újból kinyit. Csodálkozom, miért? Tudja — mondja — ezek a vetélkedők annyira izgulnak, hátha betéved belőlük egy. Az én brigádom is indul. (Alföldi segítsége valóban nem volt hiábavaló: brigádja este második helyezést nyert.)

S hogy ne álljon tétlenül, mert sohasem ül, kicseréli a falitárlón az új könyvek borítóit, rendbe rakja a folyóiratokat, szakmai lapjait, belelapoz a Könyvtárosba, az Új Könyvekbe. Azután, hogy zavarát palástolja, mert valójában várja az olvasókat, hátha mégis segíthet, belefeledkezik a könyvtárba. Megszűnök számára, de én a százalékolás közben oda-oda sandítok, s nem győzők betelni a látvánnyal. Hihetetlen a hasonlatosság. Alföldi éppen olyan óvatosan, finoman, örömmel, féltéssel nyúl a könyveihez, mint a frissen esztergált munkadarabhoz, mikor mérés után minden rendben van. Mi ez? Szakmaszeretet, könyvszeretet, hivatás, féltés, őrzés, *a kidolgozott férfikéz életöröme, felelőssége?* Egyszer láttam hasonlót. Jani bácsi — *Bodrogi János*, a megyei könyvtár elhunyt munkatársa — tette a helyükre ilyen szeretettel a könyveket. Az élete volt a könyvtár.

És most jön a hajrá: hol született József Attila; mit neveztek el róla Makón; melyik regényt írta Móra; mikor lett először élüzem a vállalat, mennyi az éves terve; munkavédelmi szabályok stb. Pattognak a kérdések a belépő emberek szájából. Azonnal kell válaszolni mindenre. Sikerül. Alföldi János jól vizsgázik. De ez itt természetes, mint az is, hogy ezért a munkáért — a könyvtárra mindenki nagyon büszke! — tíz évvel ezelőtt 300 forint tiszteletdíjat szavazott meg a szakszervezet, *most sem jár érte több*. Itt megbecsülik a garast is! Hiszen Alföldi János nem ezért csinálja, és valóban sokszor kap jutalmat, de milyen nagy az anyagi és erkölcsi felelőssége!

A könyvtár a vetélkedőn is vizsgázik

A versenyzők felmennek az ebédlőbe, mi a szurkolók táborába ülünk. Vagyunk vagy százötvenen. A vetélkedőforma jól bevált az üzemi népművelési munkában. Sok irányú felkészülést igényel, alapos tájékozódást, de talán a tét, talán a versengés láza mind több szocialista brigádtagot vonz. A feltételek nem azonosak a műszaki és a fizikai dolgozóknak. Érthető ez, sőt helyes. A fizikai dolgozók négyes csoportjaiban is csak egy-egy érettségizett ülhet.

Járkálók az asztalok között, hamarosan rám is szólnak, nehogy segítsek valakinek. Figyelem a politikai, irodalmi, művészeti kérdésekre adott válaszokat — egészen jók. Nagyon örülök. Én. Alföldi szerényen ül a kályhánál. Másfél óra alatt vége a többfordulós vetélkedőnek, a négy Szokol rádiót a festők szocialista brigádja nyerte. A brigádvezető már készíti a pénztárcáját...

Lassan kisomfordálok. Alföldi Jánost körülfogják. Nem köszönnek neki semmit, hanem egyre csak azt hallom: „na mit szólsz, ezt is tudtuk”; „jó ez a könyvtár”; „ej, de sokat böngésztünk, mégis elcsúsztunk”.

Hét óra elmúlt. Illő hazamenni. Alföldi Jánost most kicsit fáradtnak látom, de nem vallja be. Már elmúlt ötvenéves. Míg lekerül fejeről a svájcisapka s helyere a kalap, János a holnapon medítál: ma sem tudtuk megjavítani a gépet, három napja áll emiatt a munka; a héten még politikai szeminárium is lesz; újból nagyapa lettem; ház készül a lányoméknak — és még sok emberi gond ráncolódik a homlokán, de csak percekig.

Míg mellettem tolja az elmaradhatatlan kerékpárt a kapuig, újból erőre kap. Vajon miből? S így búcsúznak a sorompónál: „Juditkám, a Szabó Ervin és az Alpari könyv nagyon fontos, tudja. Szeretném, ha az a két útikönyv és a szótárak még 2—3 hétig nálunk maradhatnának. És legközelebb tessék hozni személyi lapokat, mutatókat, csekkeket, amin befizethetem az elveszett könyvek árát, mert tetszik tudni, rend a lelke mindennek. Most én nem tudok bemenni Szegedre, de beküldhetek valakit. A bentieket üdvözlöm.”

Kezet fogunk, kilépek a sötétbe, de a halkuló hang megint utolér: Euráziát, az egykötetést és valamit a galambokról...

Másnap délelőtt fáradtan teszek-veszek a könyvtárban, amikor 10 órakor befut az ismerős gépkocsivezető a makói gépgyárból a listával, ebéd után jön a könyvkért. Hiába, nem lehet megelőzni őket. *S ez így megy majdnem tizenöt éve.*

Ítélek meg önök, megérdemelte-e ez a könyvtár a miniszteri dicséretet!

V. Major Judit

A könyvtárosegyesület ifjúsági könyvtáros szekciójának életéből

Az MKE ifjúsági könyvtáros szekciója 1973 áprilisában alakult 137 taggal. 1974 decemberéig a taglétszám 163-ra emelkedett. Az eltelt másfél év azt bizonyította, hogy a szekció létrehozása szükséges volt, mivel ez az egyetlen fórum, mely szervezeten teszi lehetővé azoknak a szakembereknek találkozását, akik a *KISZ-korosztály könyvtári gondozásával foglalkoznak*. Tagjai főként a középiskolák könyvtáros-tanárai, az egyetemi hallgatókkal, főiskolásokkal foglalkozó könyvtárosok, a közművelődési könyvtárakban dolgozó ifjúsági felelősök és a honvédségi könyvtárosok köréből kerülnek ki. Mivel a tagság többnyire nagyközségekből, kisebb városokból toborzódott — a fővárosban csupán 31-en dolgoznak —, a szétszórtság, a viszonylag nagy létszám és az utazással járó (főleg pénzügyi) nehézségek miatt a szekció ritkán tarthat plenáris üléseket.

1974-ben a szekció két témakörrel fog-

lalkozott: februárban Szombathelyen a 14—15 évesek olvasási kultúrájával kapcsolatos tapasztalatok, októberben pedig — az egyesület vándorgyűlésének keretében Pécsen — az *ifjúság és irodalma* téma került megvitatásra. Az elmúlt év során a szekció két irányba fejlesztette ki kapcsolatait. Egyrészt a frissen szervezett gyermekkönyvtáros szekcióval alakított ki eredményes munkakapcsolatot — nem véletlen, hogy éppen az „átmeneti” korosztállyal foglalkozott —, másrészt a Magyar Írók Szövetségén belül ifjúsági szakosztály néven szereplő csoporttal. Külföldi kapcsolatok kialakítására is van lehetősége a szekciónak.

1975-ben a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatásával, az egyéni és csoportos (klub) foglalkozásokkal és a hálózatok közötti együttműködés formáival kíván foglalkozni a szekció és sort kerít az elmúlt másfél év alatt leszűrt tapasztalatok publikálására is. (K. Á.)

Könyvtáros oktatók nemzetközi tanácskozása Budapesten

A szocialista országok könyvtártudományi tanszékei és intézetei között hosszú évekre visszatekintő, gyümölcsöző együttműködés alakult ki. A munkakapcsolatok sokrétűségére jellemző, hogy a kiadványok és információs anyagok rendszeres cseréje, a kölcsönös látogatások, tanulmányutak mellett újabban a hallgatóknak egymás könyvtáraiban viszonzásági alapon szervezett szakmai gyakorlataira is sor kerül. A közös munka keretében azonban ismét szükségesnek látszott az oktatók nagyobb szabású nemzetközi összejövetelét is megrendezni.

Az „Európai szocialista országok felsőfokú könyvtárosképző intézményeinek nemzetközi konferenciájá”-t az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének szervezésében október 14. és 19. között Magyarországon tartották. Előzőleg Prága (1958), Berlin (1962) és Leningrád (1968) látta vendégül a tanácskozást.

A konferencián nyolc tanszék képviselői vettek részt: *Bulgariából* a szófiai egyetem könyvtártudományi és tudományos tájékoztatási tanszékének tanárai jöttek el. *Csehszlovákiából* mind a Károly Egyetem, mind a Komensky Egyetem tanszéke elküldte munkatársait. A 23 *lengyel* képző intézmény közül a két nagy intézet, a tudományos kutatókkal együtt mintegy félszáz szakembert foglalkoztató varsói és a wroclawi, az *NDK*-ból a Humboldt Egyetem, valamint az ilmenauai műszaki főiskola tájékoztatótudományi intézete képviseltette magát. A tanácskozáson az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének teljes munkatársi gárdáján kívül a szombathelyi főiskolai tagozat és a debreceni képző egy-egy tanára is megjelent. Az összejövetelnek a Bölcsészettudományi Kar adott otthont. A vendégeket *Péter Mihály* dékánhelyettes köszöntötte.

A tanácskozás célja a szakképzés helyzetének és problémáinak megbeszélése volt, mégpedig két vonatkozásban: a képzés tartalmi és szervezeti kereteinek módosulása, fejlődése a leningrádi összejövetel óta — beleértve az időszerű feladatokat is —, továbbá a tájékoztatási szakemberek képzésének megvalósítása a könyvtárosképzés kereteivel összhangban. Az első témakör hevezető előadását *Kiss István* tanszékvezető docens, a második téma vitaindító referátumát *Szentmihályi János* tartotta. Az értekezlet munkarendjének megfelelően valamennyi külföldi tanszék képviselője részletesen beszámolt munkájáról és gondjairól, valamint tüzetesen ismertette a tájékoztatók képzésével kapcsolatos nézeteit. A referátumokat vita követte.

A konferencia ismételen felszínre hozta a képzés szervezeti kereteiben tapasztalható különbségeket, nevezetesen azt, hogy a könyvtárosságot hol egyszakos, hol másfél szakos (enciklopédikus jellegű bevezetés a fontosabb ismeretágakba, vagy nem teljes értékű képzés azok valamelyikében), hol pedig kétszakos képzés részeként lehet elsajátítani. *A konferencia résztvevői egyöntetűen a teljes értékű kétszakos képzés mellett foglaltak állást*, amely a hazai gyakorlat helyességét igazolja.

Nem vitatták azt sem, hogy a nem humán területek tájékoztatási szakembereinek képzését legcélszerűbben a posztgraduális forma szolgálja, amelynek alapfeltetele azonban a posztgraduális (kétlépcsős képzés) eredeti értelmének megfelelő felsőoktatási szerkezet, vagy a jelenlegi kiegészítő (ráfejlő) képzés 7—9 (!) évnyi együttes időtartamával *arányos társadalmi elismerés*.

A referátumok részletesen foglalkoztak a könyvtárosképzés tartalmi kérdéseivel. Biztató az a tapasztalat, hogy a tanszékek és egyetemi intézetek eltérő elnevezései, és a tantárgyak különböző megjelölése ellenére is az *oktatás tartalma*, tantárgyi keretei a lényegre tekintve egyre határozottabban közelednek egymáshoz a részt vevő országok gyakorlatában. A nem alapvető eltérések viszont, amelyekre egy-egy országon belül is találni példát (az egyik lengyel intézet történeti beállítottságú, a másik szociológiai), a társadalmi szükségletekkel összhangban álló differenciálódás jelei.

A külföldi vendégek és a magyar résztvevők a kétnapos budapesti tanácskozássorozat után vidéki tanulmányutak tettek, amelynek keretében megtekintették a miskolci egyetemi és a megyei, továbbá az egri megyei és az érseki könyvtárat. A konferencia tanulságait összegező *záróértekezletet*, amelyen a következő összejövetel várható helyére és idejére nézve is született megállapodás, a *miskolci egyetemi könyvtárban tartották*.

A dokumentálók képzésével foglalkozó szakembereknek a két évvel ezelőtti FID-IFLA kongresszust követő veszprémi nemzetközi konferenciája után, amelyet a FID megbízásából szintén a budapesti tanszék munkatársai szerveztek meg, a mostani újabb nemzetközi tanácskozás Magyarországon történt megrendezése is kifejezi azt a fejlődést, amely az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének nemzetközi kapcsolataiban végbement. (S—z)

Az „Olvasó munkásért” — Csepelen

Ha egy külsejében, egész megjelenésében új, valójában azonban már fél évszázada működő munkáskönyvtár olyan feladattal találja szemben magát, mint amilyen az *Olvasó munkásért* pályázat, akkor igencsak törheti a fejét: mit tehet ennek jegyében azon felül, ami egyébként is kötelessége.

A Csepel Művek Munkásotthonának könyvtárát és a ma már valamennyi üzemére kiterjedő könyvtárhálózatát a fél évszázaddal ezelőtti kezdettől mind a mai napig maguk a munkások éltetik. Magyarán szólva: mindazt, ami ma ebben a sokak — köztük számos külföldi ország küldöttei — által őszintén megcsodált könyvtári együttesben látható, ami kultúrában, közművelődésben, szórakozásban eszközként felhasználható, ma is utolsó fillérig a csepeli munkások szorgalma, nemegyszer áldozatos munkája teremti elő.

Mindezek után aligha kell hangoztatnom, hogy hagyományaink, politikai hovatartozásunk messzemenően meghatározzák feladatainkat, ezen belül is kiemelten a munkásművelődés korszerű szolgálatát.

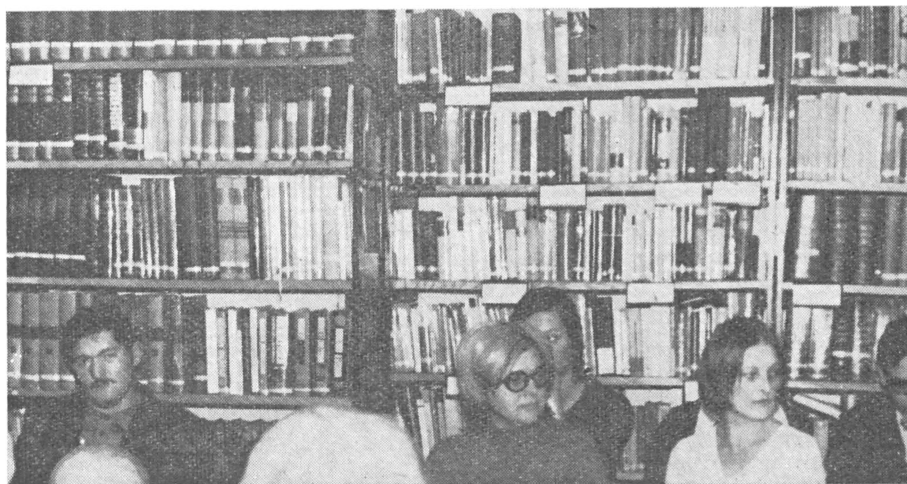
Az *olvasó munkásért* mi eddig is igyekeztünk mindent megtenni. Igyekvésünk eredménye, hogy ma az országos átlag 23—24 százalékával szemben, nálunk csaknem 50 százalék a munkásolvasók aránya.

Öröm ez, mert látható belőle, hogy a Csepel Művek dolgozói nemcsak fenn tartják, de használják is a könyvtárakat,

és gond, mert belátható, hogy a szóban forgó pályázat kapcsán könnyebb és egyszerűbb dolog 23-ról mondjuk 26 százalékra lépni, mint 50-ről 53 százalékra. Márpedig az *Olvasó munkásért* pályázat jegyében mi azt tűztük ki céljaink egyikének, hogy a munkásolvasók arányában elérjük az 53 százalékot. Mi ezt annak ellenére is lényegesnek tartjuk, ha egyébként — éppen a pályázat újszerűségéből adódóan — nincsenek előírt teljesítményszintek, olvasói százalékok. Szeretném azonban megismételni — és ezt országos vonatkozásban is értem —, hogy a közművelődés jelenlegi helyzetében *minden egyébnél fontosabb, hogy a munkást bevigyük a könyvtárba.*

Mit teszünk mi ezért?

Annak ellenére, hogy a pályázat lényegét éppen az önálló kezdeményezésekre való inspiráció jelenti, mégis helyénvaló, ha átadjuk egymásnak a gyakorlatban már kipróbált és hasznosnak bizonyult módszereinket. Hadd adjam tovább könyvtári munkánk egyik legalapvetőbb, a szocialista brigádok aktivizálására vonatkozó módszerét, az úgynevezett *házigazda rendszer*-t. Ennek az a lényege, hogy minden egyes könyvtári rendezvényünknek két-három szocialista brigád a házigazdája; igényeik szerint alakítjuk ki a programot, ők viszont testületileg felkészülnek rá, és nemcsak részt vesznek a rendezvényen, de környezetükben „tovább szerveznek”. Ez kulturális vállalásaik részét képezi, s egyben minősíti is.

Irodalmi est Fekete Gyulával

A „Corvalan” szocialista brigád névadójáról hallgat előadást

Mindezekről írásban rögzített *Megállapodási szerződés*-ünk van a brigádokkal. Tapasztalatunk szerint a *házigazda rendszer* eddig a vártnál jobb eredményt hozott: a brigádok mellett, hogy a rendezvényeket, a felkészülés közbeni és az azt követő tanulást, olvasást és egyéb művelődési formákat hasznosnak ítélik, szinte presztizskérdést csinálnak abból, hogy kinek-kinek a rendezvénye (mert azt a sajátjuknak tartják), hogyan sikerül: hány „vendég” jelent meg, milyen volt az aktivitás, hogyan gyűrzik a rendezvény hatásá tovább az üzemi kollektívában, a könyvtárban, a hírlapolvasóban, vagy éppen a zeneműtár forgalmában.

Hogy milyen rendezvényekről van szó? Ime néhány, példaként.

Mindenekelőtt a *Névadónkra emlékezünk* sorozatot emlitem. Egy vagy több azonos nevű csepeli szocialista brigád találkozójáról van szó, ami kitűnő alkalom a vonatkozó irodalom, a zene, hírlap- és folyóirat-állomány népszerűsítésére. Rendszerint ez az első alkalom, hogy megismertessük a brigáddal a könyvtár egészét és a részlegek használatának módját.

Másik ilyen sorozatunk az *Írók, költők, kritikusok fóruma*. Ide olyan személyiségeket hívunk meg, akik méltán reprezentálják a mai magyar irodalmat. (Néhány név a közelmúltból: Sánta Ferenc, Fekete Gyula, Baranyi Ferenc, Soós Zoltán, László Bencsik Sándor stb.)

Hazánk felszabadulásának 30. évfordulójával kapcsolatos egy másik, fölöttébb ígéretes sorozatunk, amelynek keretében olyan közismert, a társadalmi-politikai és a kulturális területen tevékenykedő személyiségeket hívunk meg, akiknek munkássága az elmúlt három évtized alatt bontakozott ki és lett országosan ismertté.

(Csak a példa kedvéért: *Simon István, Szepcsí György* vagy a már 1975-ös terveinkben szereplő *Marx György, Töröcsik Mari* és reményeink szerint egyik miniszterünk is.)

Megemlítem az *Ismerkedés a komolyzenevel* című előadásorozatunkat és a dolgozók általános iskolájában rendezett *Rendhagyó könyvtár- és irodalomórák*-at is. Ezenkívül ott vagyunk minden lehetséges művelődési területen: a munkásotthonban működő nyelvi laboratóriumban, az ifjúsági klubban, a különféle szakkörökben. Propagandaeszközként felhasználjuk a *Csepel* újságot, a Csepel Művek Munkásotthonának havonta megjelenő több ezer példányos műsorfüzetét, meghívókat, plakátokat, szórólapokat, az általunk szerkesztett, könnyen áttekinthető és terjeszthető bibliográfiákat stb. Mindezeket elsősorban a szocialista brigádok között terjesztjük.

Tisztában vagyunk vele, hogy a fentiekben említettekkel tulajdonképpen nem fedeztünk fel semmi újat: elemeikben ismert módszerek ezek. Mégis érdemesnek tartottam elmondani, mert tapasztalataink szerint hatásfoknövelő eredménye van annak, ha ezekre a rendezvényekre nemcsak meghívott vendégként várjuk el a munkásokat, hanem bevonjuk őket magába a rendezésbe, a felkészülésbe is. Jogos a kérdés ezek után: milyen eredményt hozott eddig nálunk a *házigazda rendszer*. Nos, az elmúlt év hasonló időszakához viszonyítva több mint ezerrel emelkedett a beiratkozott olvasók száma. És ami számunkra a legfontosabb: ez a több mint ezer új olvasó elsősorban a csepeli üzemekből verbuválódott.

Söptei Jánosné
a Csepel Művek szakszervezeti
könyvtárának vezetője

Műszaki részleg egy közművelődési könyvtárban

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár XIX. kerületi, 25. számú könyvtára Kispesten, egy jellegében munkáslakta és a város központjától távol eső peremkerületben működik. Több gyár, illetve üzem van a kerületben, hogy csak a jelentősebbeket említsük, a Vörös Október Férfiruhagyár, a Vörös Csillag Gépgyár, a Ganz Műszerművek stb. A könyvtár vonzáskörzetében tehát sok munkásember él és dolgozik.

Köztudomású, hogy a korszerűen képzett és művelt munkás folyamatos önképzéssel rendszeresen bővíti szakmai ismereteit, s ehhez számára az üzemi könyvtárak mellett a közművelődési könyvtáraknak is segítséget kell nyújtaniuk. Ezt a célt szolgálják az FSZEK kerületi könyvtárhálózatában működő műszaki részlegek, amelyeket — párt-határozat nyomán — 1961-ben létesítettek.

A könyvtárunkban több mint 10 éve létesített műszaki részleg forgalmi adatai bizonyítják, hogy az olvasótáborunk jelentékeny hányadát kitevő munkások nagy része rendszeresen igénybe veszi a részleg szolgáltatásait.

Az állomány összetétele és olvasottsága

Könyvállományunk 38 476 kötet (1973-as adatok). Ennek 48,7 százalékát az ismeretterjesztő irodalom alkotja, melyben a természettudományi művek részaránya 6, a technikaiaké 8,2 százalék. A természettudományi könyvek közül a legtöbb matematikai, majd a fizikai, a kémiai, a csillagászati s végül a geológiai művek következnek. A technikai irodalomban az elektrotechnika, a rádió—televízió—magnó, az általános géptan—gépszerkesztés—fizikai technológia, továbbá a közlekedéstechnika anyaga a leggazdagabb, szakonként 10—15 százalék. Az egyéb ismeretágak részeseése 1—5 százalék. A műszaki könyvtár állománya, amely magában foglalja a matematika, a csillagászat, a fizika, a kémia és a geológia anyagát, az egész állomány 11,6 százaléka.

A műszaki irodalom iránti igények állandó figyelése és kutatása alapján megállapítottuk, hogy az utóbbi néhány évben *erősen megnövekedett a kereslet az automatizálás, a 650-es szakba tartozó vezetés-szervezés, továbbá a kibernetikai*

A műszaki részleg

irodalom iránt. Ezért növelnünk kellett az ehhez az állománycsoporthoz tartozó művek választékát és példányszámát. Ugyanez a megállapítás érvényes a 690-es szak anyagára is. Kispeszt települési jellegét a kertés házak adják meg. Az utóbbi években nagymértékben megindult a régi lakások korszerűsítése, melyet a családok részben maguk végeznek el. E munkához pedig a könyvtártól várják a szükséges szakirodalmat.

A műszaki részlegek létesítésük idején azt a feladatot kapták, hogy az ipari tanulók, szakmunkások, valamint a technikusok, tehát az alap- és középfokú szakismeretekkel rendelkező olvasók szakirodalmi igényeit igyekezzenek kielégíteni. Az eltelt évek tapasztalatai megbizonyították, hogy az alap- és középfokú könyvek beszerzésén kívül feltétlenül szükséges a magasabb szintű anyag gyűjtése is. A mi állományunkban is a többséget alkotó alap- és középfokú szakkönyveken kívül számottevő a magasabb szintű irodalom választéka is. Úgy véljük, hogy állományunk jelenlegi összetételében folyamatos bővítése esetén alkalmas a műszaki részlegek elé állított feladatok megoldására. Ezt a megállapítást több év forgalmi adatai és a különböző időben és témákban végzett méréseink is igazolják.

Az olvasók száma 3450, s közülük a munkásoké 1119, azaz az olvasótábor 27,7 százaléka. A szakmunkástanulók aránya 7 százalék. Az elmúlt év szeptemberében egyszeri felméréssel megállapítottuk, hogy 1622 olvasónál összesen 5794 kötet könyv van kikölcsönözve, melynek 37 százaléka ismeretterjesztő munka. Ebből a műszaki és a természettudományos anyag 11,3 százalékot tett ki, tehát az olvasók rendelkezésére álló könyvanyag megfelelően kihasználást.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy melyik szakterület iránt a legnagyobb az érdeklődés. Vizsgálódásunk alapján a következő szakágak irodalmának forgalmát emelhetjük ki: az *autóiparral és a közlekedéssel* foglalkozó szakkönyvek műszaki állományunknak 8,2 százalékát képezik, a forgalomnak 14,1 százalékát. A kereslet tehát jóval nagyobb, mint a kínálat. Annak ellenére, hogy az autóipar könyvanyagát folyamatosan bővítjük és frissítjük, az érdeklődés olyan nagyfokú, hogy minden igényt nem tudunk kielégíteni. Törekednünk kell tehát arra, hogy ebben az állományrészben még nagyobb választékot és példányszámot biztosítsunk. Az *elektrotechnika* irodalmának százalékaránya az állományban 14,2, a forgalomban 11,5. Első pillantásra úgy tűnik, hogy ez az állományrész nem különösebben kihasznál, mégis a *forgalomban az elektro-*

technika a második helyen áll. A kevésbé jó százalékarány abból adódik, hogy ebben az állományrészben elég bőséges a választék. Ez a legjobban ellátott szak műszaki állományunkban, és így az egész állományban magasabb százalékot képvisel, mint a többi szak anyaga. Szükség is volt nagyobb arányú felfejlesztésére, mert a műszaki részleg alapításakor az elektrotechnikai művek forgalma volt a legnagyobb. A *matematikával foglalkozó* könyvanyag az állományban 10,7 százalékot, a forgalomban 9,1 százalékot képvisel. A két arány elég közel áll egymáshoz, tehát viszonylag jó kihasználtságról beszélhetünk. Főleg az általános, összefoglaló művek, például Obádovics: Matematika, Lukács: Eleget tudok-e matematikából stb. olvasottsága szembetűnő, mert ezeket a könyveket nem matematikai érdeklődésű olvasók is kölcsönzik. A magas szintű matematikai szakirodalmat (matrix-, integrálszámítás) főiskolások és felsőfokú szakképzettek használják. A *rádió és tv technika* anyaga az állományban 7,3, a forgalomban 8,9 százalékkal részesedik.

Ki mit olvas?

A műszaki részleg szolgáltatásait elsősorban szakmunkások, értelmiségiek és középiskolások veszik igénybe. Az említett vizsgálat idején kikölcsönözött 657 műszaki könyvet 279 olvasó vitte el, közülük 105 szakmunkás, 79 értelmiségi és 39 középiskolás.

A csak szakmunkások által kölcsönözött könyvek téma szerinti megoszlása a következő volt: elektrotechnikai 14,3, autóipari, közlekedési 14,3, építőipari 13,9 (ezen belül a szerelőmunkák 4,3), rádió és tv technikai 9,2, vas- és fémipari 8,4, vegyipari, kémiai technológiai 4,6, matematikai 4,2 százalék.

A szakmunkások műszaki érdeklődését szakmájuk határozza meg. Például egy 23 éves fényező szakmunkás lakkokkal, festékekkel, mázolásal kapcsolatos műveket vitt. Ugyanígy egy 25 éves esztergályos kikölcsönözte a szikraforgácsolással, a fémek képlékeny alakításával foglalkozó egyetemi tankönyvet. Végül megemlítenék egy hivatásos gépkocsivezetőt, aki Tömösy: Gépjárművek villamos berendezése című munkáját vitte ki.

Az építőipari könyvek forgalmi arányát növeli, hogy Kispeszen sok embernek van családi háza, és a ház körüli szerelő-javító munkákat sok esetben maguk végzik el. Érdekes, hogy itt is a szakmunkások vezetnek: a 49 kötetből 32-t ők kölcsönöztek.

Az autóiparral, közlekedéssel foglalkozó irodalmat a legkülönfélébb munka-

körökben dolgozó és eltérő képzettségű olvasók egyforma érdeklődéssel keresik. Az ilyen igényekben a szakmai ismeretek bővítésén kívül (szakmunkások) szerepet játszik a hobby is. Sok embernek van ma már saját autója, és ha a kisebb javításokat maga szeretné elvégezni, szüksége van szakkönyvekre.

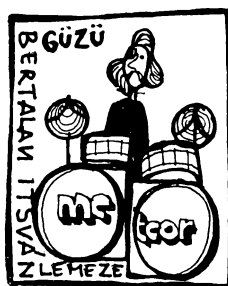
A rádió és a tv-technika iránti érdeklődés elsősorban hobby jellegű. A meg-növekedett szabad időben sokan barkácsolnak, otthon javítják televíziójukat, magnójukat, amatőr készülékeket gyártanak. A felmérés idején összesen 59 ilyen jellegű könyv volt az olvasóknál. Itt is vezetnek a szakmunkások (22 kötet), de a középiskolások és az ipari tanulók (17), valamint a szakalkalmazottak (10) érdeklődését is mutatják az adatok. Az olvasók állandóan keresik a kapcsolási rajzokat, műszaki leírásokat.

Az értelmiségi olvasók többsége közgazdász, illetve pedagógus. Érdemes megemlíteni, hogy a felsőfokú szakképesítéssel rendelkező olvasók gyakran keresik az *üzemvezetéssel és -szervezéssel* foglalkozó műveket. A kikölcsonzított 26 vezetési-üzemszervezési szakkönyvből 17 volt szakalkalmazottnál. A férfiak és a nők aránya majdnem azonos. A könyvtártól gyakran kérnek tájékoztatást a vezetésismerettel foglalkozó könyvekről. Van olyan mérnök-közgazdász olvasónk, aki állandóan érdeklődik az újonnan megjelent vezetési szakkönyvek iránt, és a könyveket iskolaigazgató feleségével közösen olvassa.

Az állomány feltárása — kézikönyvtár — folyóiratok

Az eredményes tájékoztató munka szempontjából nagyon fontos, hogy a könyvtár jó katalógusrendszerrel és megfelelő kézikönyvtárral rendelkezzen. Könyvtárunk a részleg felállítása óta nagy gondot fordított arra, hogy a szak-katalógus részletekbe menően feltárja a különféle ismeretágak anyagát. Ezenkívül olyan *műszaki tárgyszó-katalógust* hoztunk létre, melyben a tárgyszavak bősége a katalógus használatában gyakorlatlan olvasó számára is lehetővé teszi a tájékozódást.

A részleg kézikönyvtára 217 kötetből áll. Összeállításakor ügyeltünk arra, hogy olyan műveket vásároljunk, melyek a különféle szakterületek ismeretanyagát jól tárják fel és foglalják össze. A lexikonokon kívül például megtalálható

Winkelbauer Pál ex librise

benne Perry: Vegyész-mérnökök kézikönyve, a Szabályozástechnika kézikönyve, az Erdey—Mázor-féle Analitikai kézikönyv, a Koch—Sztrokay-féle Ásványtan, hogy csak néhányat említsünk a sok közül.

Az olvasók igényeinek mind teljesebb kielégítése érdekében tervszerűen bővítjük az információkat leggyorsabban közlő folyóiratállományt. 23féle műszaki és természettudományos folyóirat áll rendelkezésükre. *A nagy érdeklődésre való tekintettel két-három folyóiratból (Autó-Motor, Középiskolai Matematikai Lapok, Rádiótechnika, Repülés) kölcsönző példányt is beszereztünk.* Néhány fontos folyóirat anyagáról a tájékoztató munka színvonalának emelése érdekében annotált cikk-katalógust szerkesztünk.

A tárgyszó-, a kézikönyvtári és a cikk-katalógust a műszaki részlegben helyeztük el, ahol két asztallal és nyolc ülőhellyel lehetővé tettük a helybenolvasást is. A részleg egyébként közvetlenül csatlakozik az olvasóteremhez, ahol még inkább megvannak az elmélyült munka feltételei.

Végezetül megállapíthatjuk: a mi eddigi eredményeink és tapasztalataink is igazolják, hogy a műszaki részlegek fontos feladatot töltenek be a munkások szakmai műveltségének emelésében. A jövőben még nagyobb figyelmet fordítunk arra, hogy a jelentkező igények alapján még erősebben fejlesszük és finomítsuk a műszaki részleg bizonyos állományrészeit és tovább fokozzuk a propagandát, hogy a munkások közül minél többen váljanak a részleg olvasóivá.

Vukán Viktória Póka Mária
könyvtárvezető könyvtáros
A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
25. sz. kerületi könyvtára

A baranyai nemzetiségi báziskönyvtárak munkája

A baranyai nemzetiségi báziskönyvtárak: a Pécsi Megyei Könyvtár német és a Mohácsi Városi-Járási Könyvtár délszláv báziskönyvtára a könyvtári kereteket átlépve a nemzetiségi közművelődés egyedi formáira is kívánják építeni szolgáltatásaikat.

Anyanyelvi könyv- és folyóiratállomány

A kettős ellátás elvéből adódóan legfontosabb feladatuk az anyanyelvi kultúra fejlesztését segítő letéti könyvállomány kialakítása. Erre rövid távú, hároméves tervet dolgoztak ki, melynek végrehajtása során a meglévő nyelvi-irodalmi igényeket kívánják kielégíteni (a népköltészet és a klasszikus irodalom alapvető műveinek beszerzésével), valamint az anyanyelvi kultúra ébrentartását és fejlesztését szeretnék elősegíteni a *gyermekek és az ifjúság körében*. Ennek megfelelően a jelenleg 3500—3500 kötetes állományuk kétharmadrésze gyermek- és ifjúsági irodalom.

A nemzetiségi báziskönyvtárak dolgozóinak 1973-ban megtartott békéscsabai értekezletén vitára adtak okot a letéadással járó nehézségek, különösen a több megyét magukba foglaló területek esetében. E tekintetben a német báziskönyvtár helyzete igen kedvező, hiszen munkakapcsolata a Bács-Kiskun megyei könyvtárral a lehető legjobb mind szakmailag, mind pedig az anyagi hozzájárulást illetően.

A hetilapok és a folyóiratok szerepe igen fontos az anyanyelvi kultúra szempontjából. Jóllehet még nem jár valamennyi könyvtárba anyanyelvi folyóirat, kezdetnek mindenképp biztató, hogy a két báziskönyvtári terület 84 tagkönyvtára közül 39 együttesen száztíz folyóiratot, illetve hetilapot jár.

Az érdeklődés fokozására irodalomjegyzékeket, speciális propagandaanyagot állítottak össze. Hogy csak a legutóbbit említsük, mindkét báziskönyvtár röplap-bibliográfiát adott ki az „Írjunk, olvassunk anyanyelvünkön” c. nemzetiségi felszabadulási pályázatra és ezt eljuttatta a községi könyvtáraknak. Az anyanyelvi könyvek propagálására, illetve az igények felkeltése érdekében a közeljövőben füzetkatalógusokat adnak ki teljes állományukról.

Kapcsolat az iskolákkal és a művelődési központokkal

Mint ismeretes, a nemzetiségi nyelvet oktató iskolákban — a szervezési, a didaktikai és egyéb nehézségeken felül — a legnagyobb gondot az okozza, hogy a tájnyelvet ismerő gyermekektől nemzeti

nyelvük elsajátítása szinte egy idegen nyelv megtanulásával egyenlő erőfeszítést követel. E feszültség feloldásában, a tanulás megkönnyítésében, ha nem is kizárólagos, de igen nagy szerepe van az anyanyelvi irodalomnak. Épp ezért máris kezdeményezőként léptek fel a báziskönyvtárak az iskoláknak adott letétekkel. Így például a bólyi német kollégium részére, amely egyedüli a megyében, a lehetőségekhez mérten jól válogatott gyermek- és ifjúsági irodalmat adott a német báziskönyvtár. A délszláv báziskönyvtár pedig szinte valamennyi rendezvényét — könyvkiállítását, író-olvasó találkozóját — bemutatta a pécsi délszláv általános iskolában.

A nemzetiségi honismereti szakkörök jól szolgálják a nemzetiségi hagyományok ápolását és a lokálpatriotizmust. Nagyon hasznos, hogy gyűjtőkörüket a tárgyi néprajz és a történelmi emlékek mellett kezdetől kiterjesztették a „szellemi néprajz” (népszokások, népmesék stb.) területére is. Vannak értékes kezdeményezések: Szederkényben például a művelődési ház vezetője a nemzetiségi klub tagjaival együtt gyűjti a helyi népmesék körében meglévő népszokásokat, népmeséket, népdalokat. Sokat ígérő e téren a pécsi járási KISZ-bizottság kezdeményezése is, amely az oly szerteágazó honismereti és népművészeti törekvéseket felszabadulási pályázat keretében kívánja összefogni. Az ilyen és hasonló jellegű vállalkozások továbbviteléért s a kutatás számára való megőrzés céljából a báziskönyvtárak hangtárat kívánnak létrehozni a jövőben. Ugyancsak a helytörténeti kutatás szolgálatára kezdik meg hamarosan a helytörténeti katalógusok kiépítését is.

Az 1973-ban elindított író-olvasó találkozókat (jugoszláviai és NDK-beli írók részvételével) ún. olvasói ankétokkal bővítik ki, melyeken a nemzetiségi hetilapok és a Pécsi Rádió nemzetiségi stúdióinak szerkesztőivel találkozhatnak az érdeklődők. A német báziskönyvtár Baranyán kívül e sorozatot kiterjeszti a „társ-megye”, Bács-Kiskun érdekelt községeire is, mivel a Pécsi Rádió vételének lehetőségei nem korlátozottak.

A német báziskönyvtár — közösen a Pécsi Tanárképző Főiskolával — októbertől az élő nemzetiségi irodalommal foglalkozó előadássorozatot indított Baranyában és Bács megyében. A délszláv báziskönyvtár Vujicsics D. Sztóján részvételével a magyarországi szerb-horvát irodalom történetével és jelenével foglalkozó előadást tervez Mohácson és Pécsen.

Kapcsolat az azonos anyanyelvű országokkal

A Jugoszlávia és az NDK közművelődési intézményeivel létesítendő kulturális kapcsolattartás sok szempontból gazdagíthatja a báziskönyvtárak munkáját. Nemzetközi kapcsolataik ez ideig esetlegesen voltak, illetve eseményekhez kötvé jöttek létre. Az MSZMP Baranya megyei Bizottságának fontos kezdeményezése volt az elmúlt évben a Mohács testvérvárosával, Eszékkel [Osijek] kötött kulturális szerződés, amely egybekötött a Mohácsi Városi és Járási Könyvtár, valamint az eszéki városi könyvtár közötti kapcsolatfelvétel módjait tartalmazza. A javaslat a szakmai jellegű látogatásokon kívül kiterjed a szerb-horvát, illetve a magyar nyelvű könyvek, helytörténeti dokumentumok, hangos-képes anyagok cseréjére, valamint író-olvasó találkozók rendezésére is. 1975-től kezdve a német báziskönyvtár hasonló szempontok szerint kíván kapcsolatot létesíteni egy NDK-beli közművelődési könyvtárral.

Végezetül néhány adat a báziskönyvtárak működési körülményeinek bemutatására:

A két báziskönyvtár működési területén a nemzetiségi nyelvű könyvek száma 16 700 kötet; a 84 könyvtárban az anya-

nyelven olvasók az összes olvasók 19,7 százalékát alkotják, s 6645 német, illetve 1617 kötet szerb-horvát nyelvű könyvet kölcsönöztek az év első felében.

Az anyanyelvi könyvek beszerzésére — a 80—80 ezer forintos miniszteriumi támogatáson kívül — a német báziskönyvtár ötvenezer, a délszláv báziskönyvtár pedig harmincezer forintos önálló könyvbeszerzési kerettel rendelkezik, s ehhez járulnak még a tagkönyvtárak anyanyelvi könyvbeszerzési keretei, melyek összesen további mintegy hatvenezer forintot rúgnak.

Az anyanyelven való olvasás fejlődésében-fejlesztésében az anyagi és a módszertani segítségnyújtáson kívül az az egyik legfőbb biztosíték, hogy a községi könyvtárosok több mint hatvan százaléka ismeri az anyanyelvet, illetőleg maga is valamelyik nemzetiséghez tartozik. S ez nagyon lényeges, hisz nemzetiségi lakosságunk közművelődésében, ezzel együtt anyanyelvi kultúrájának fejlődésében is fontos szerep hárul az alapellátást nyújtó intézményekre, a községi könyvtárakra, amelyekben végső soron minden kezdeményezés gyakorlattá válik.

Pálinkás György

a Pécsi Megyei Könyvtár munkatársa

A szakma országos ifjúsági parlamentje

Összevont ifjúsági parlament keretében tanácskozáson vettek részt október 28-án a Kulturális Minisztérium közvetlen felügyelete alá tartozó könyvtárak fiatal munkatársai. Az összejövetelt a minisztérium közművelődési főosztálya, múzeumi főosztálya, könyvtárügyi osztálya, valamint a Levéltári Igazgatóság közösen rendezte meg a területükön működő intézmények fiataljai számára.

A tanácskozásra 17 intézmény fiataljai több mint 70 küldöttet delegáltak, akiket a munkahelyi parlamenteken választottak meg. Az elnökségben helyet foglalt *dr. Orbán László* kulturális miniszter, *dr. Herczeg Ferenc*, az MSZMP KB alosztály-vezetője, valamint az Állami Ifjúsági Bizottság és a Közalkalmazottak Szakszervezetének képviselői.

Az előadói beszédet *Gönyei Antal*, a Kulturális Minisztérium múzeumi főosztályának vezetője tartotta. Bevezetőjében utalt az összevont parlament előzményeire. Elmondta, hogy a párt és a kormány ifjúságpolitikájának szellemében 1973 januárjában kiadott miniszteri utasítás nyomán a közművelődési ágazat intézményei 1974 szeptemberéig megtartották ifjúsági tanácskozásait. A Kulturális Minisztérium szakmailag illetékes fő-

osztályai és osztályai hasznos segítséget nyújtottak a munkahelyi parlamentek megrendezéséhez és mindvégig élénk figyelemmel kísérték a tanácskozásokat, összegezték és értékelték az ifjúsági törvény helyi végrehajtásának eddigi eredményeit. Az összevont ifjúsági parlament célja az — hangsúlyozta Gönyei Antal —, hogy minderről tájékozottassa a terület fiatal szakembereit, megjelölje a további ifjúságpolitikai teendőket és megfogalmazza a fiatalok feladatait a közművelődési párthatározat és a tudománypolitikai irányelvek végrehajtásával kapcsolatban.

Az ifjúsági törvény programja kedvező fogadtatásra talált az intézményekben — állapította meg a továbbiakban. A vezetők nem kényszerfeladatnak, hanem jól felfogott munkahelyi és társadalmi érdeknek tartják a gondoskodást a fiatalokról, a problémáikkal való törődést, hiszen egy társadalmilag számban is nagy, jövőnk szempontjából pedig különösen fontos rétegről van szó.

A beszámoló foglalkozott a közgyűtemények távlati fejlesztési terveivel is és a tervfeladatokkal kapcsolatban hangsúlyozta, hogy a tudományos munkában való eredményes részvétel mellett a fiataloknak mind több szerepet és felelős-

seget kell vállalniuk a kultúra és a műveltség terjesztésében, a közművelődési feladatok végrehajtásában is.

Az előadást követően élénk eszmecsere bontakozott ki: több mint húszan szólaltak fel. Megnyilatkozásaik jó szándékú kritikái magatartásról tanúskodtak. Elkerülték az intézményi parlamenten elhangzottak pusztáa ismétlését, s a helyi tapasztalatok csupán kiindulásul szolgáltak számukra ahhoz, hogy kellő megalapozottsággal jussanak el közérdekű problémákhoz, közös gondokhoz, több vagy valamennyi területet érintő javaslatok előterjesztéséhez. E helyes alapállás eredményeképpen az országos fórumon az intézményi parlamentek felszólalásaihoz képest élénkebb, sokszor kritikusabb, merészebb hangvételű hozzászólásokból minőségileg magasabb rendű szintézis jöhetett létre.

A vitában szép számmal vettek részt a könyvtárak képviselői is.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ küldöttei azzal a kérdéssel foglalkoztak, amit azután *Vályi Gábor*, az Országgyűlési Könyvtár igazgatója fejtett ki részletesebben felszólalásában, hogy ti. szükség van a rokon szakmákban dolgozó fiatalok tapasztalatcseréjére, szakmai tanácskozásaira, mert ezek elősegíthetnék egymás munkájának alaposabb megismerését és a hatékonyabb együttműködést a közös feladatok megoldásában. *Havas Katalin*, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa a közös munka egyik legfontosabb lehetőségeként az ifjúsági klubok tevékenységének fokozottabb támogatását jelölte meg.

A közös szórakozás és művelődés elősegítése érdekében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár KISZ-szervezetének titkára felajánlotta újonnan létesült ifjúsági klubjuk használatát az ilyen lehetőséggel nem rendelkező fiatal könyvtárosok részére.

Többen a feladatok elvégzését akadályozó munkahelyi körülményekről be-

szélték, mások a munkaviszonyból és a szakmai képzés jelenlegi rendszeréből adódó problémákról szóltak. Ez utóbbiakkal kapcsolatban *Zircz Péter*, a könyvtárügyi osztály helyettes vezetője elmondta, hogy folyamatban van a könyvtárosképzés problémáinak rendezése. A közeljövőben sor kerül a képzés korszerűsítésére és az új képzési szintek bevezetésével megoldódnak a középfokú képzés jelenlegi ellentmondásai, s lehetőség nyílik a szaktanfolyamot végzetek kiegészítő, ráfejlő képzésére. Belátható időn belül megoldódik a könyvtári területen dolgozó restaurátorok felső- és középfokú képzése is.

A könyvtárak vezetői utánpótlásának kapcsán a vitában hangot kapott a *körültékintőbb személyzeti politika* igénye, az, hogy a vezető állások betöltésekor jobban kell élni a pályázat lehetőségével és fokozottabban érvényre juttatni a *jövőre tekintő kiválasztási szempontokat*.

A tanácskozáson — az intézményi parlamentekhez hasonlóan — sok szó esett a fiatal könyvtárosok munkáinak nagyobb erkölcsi és anyagi elismeréséről, szociális gondjairól (rossz lakáskörülmények, bölcsődei, óvodai férőhelyhiány stb.).

A parlament utólag elkészült állásfoglalása az ifjúsági törvény szellemében megfogalmazta a fiatalok feladatait és megierőlte azokat a munkahelyi és életkörülményekkel kapcsolatos problémákat, amelyeket a munkaadóknak, a felügyeleti és az érdekvédelmi szervezeteknek kell megoldaniuk. Ennek értelmében a Kulturális Minisztérium is hamarosan megvizsgálja a parlamenten felmerült és saját hatáskörében megoldható kérdéseket, megteszi a szükséges intézkedéseket, ezek végrehajtásáról pedig még a következő ifjúsági parlament összehívása előtt tájékoztatja a szakma fiataljait.

Dán Krisztina

Kitüntetések

A kulturális miniszter — a Pécsi Egyetemi Könyvtár fennállásának 200. évfordulójára alkalmából — *dr. Fényes Miklósnak*, a Pécsi Egyetemi Könyvtár igazgatójának, *Kövári Ferencnek*, a Pécsi Egyetemi Könyvtár munkatársának, valamint — nyugállományba vonulása alkalmából — eredményes munkája elismeréséül *Szecsődi Jánosnének*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárvezetőjének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést adományozta.

Az oktatási miniszter a Pécsi Egyetemi Könyvtár fennállásának 200. évfordulójára alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *Bárdi Ilona osztályvezető-helyettes*, *dr. Galabár Tiborné* könyvtárost, *dr. Tamási Mihályné* főkönyvtárost, *dr. Visegrády Antalné* főkönyvtárost DICSFRETBEN részesítette; *Fábián Jánosnének*, a könyvtár kisegítő dolgozójának a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetést adományozta.

A pénzügyminiszter a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 57. évfordulójára alkalmából *Romhányi Józsefné*, a Magyar Nemzeti Bank szakkönyvtárának vezetőjét a KIVÁLÓ PÉNZÜGYI DOLGOZÓ kitüntetésben részesítette.

Hegyshalomtól le Battonyáig és Záhonytól le Gyé-
kényesig, majd az országban körkörösén haladva, szá-
mos olyan könyvtárra bukkan a vándor, ahol a dísz-
növények — pálmák, filodendronok, kaktuszok, aszpa-
raguszok és pletykák — olyan tenyészetet fogadja, hogy
hirtelen nem is télies hazánkban, hanem valamely
délzakai országban érezheti magát.

E buja tenyészet láttán a vándor mindenféle sze-
repbe — a világjáróéba, a botanikuséba, a kertészébe
— beleképzelteti magát, csak éppen az olvasóéba ne-
hezen. Az olvasó ugyanis szeret szabadon mozogni a
könyvtári térben, s ezért mindenképpen zavarja, ha
lépten-nyomon el kell hajolnia, meg kell görnyednie
egy-egy terjedelmes ágaskodó pálma vagy filodend-
ron miatt. Azt sem szereti, ha a katalógusfiókák ki-
húzását, a könyvek polcra való levételét ilyen-olyan
folyondár-zuhatag akadályozza. És aztán az olvasó-
asztalok! Azokon jegyzetelni, könyveket ide-oda ra-
kosgatni kellene, ámde ez lehetetlen, minthogy lapjuk
java részén díszes cserepű szobanövény, vízfelfogó alá-
tét és díszterítő terjeng. Jó-jó, mindezt félre is lök-
hetné, a folyondárokat be is csíptethetné a könyvek
sorába, s le is rámolhatná az asztalokat, ha mersze
volna hozzá, ha nem érezné a hátában a könyvtáro-
sok (a könyvtárosnők) törként szűrő tekintetét...

De félre a humorral! A dísznövények könyvtárakban
való túlhalmozása több mint bosszantó: egyértelműen
funkcionális bűn vagy legalábbis — feltételezve a jó
szándékot — hiba. Az általános és a szakfelügyelet-
nek, a módszertani gondozásnak egyaránt tennie kell
ez ellen. Vigyünk ki a könyvtárakból minden fölös
dísznövényt, virágot. Belőlük csak annyit hagyjunk —
de annyit igen — egy-egy könyvtári térben, amennyit
az a tér elfogad és megkíván. A túlzások nemcsak a
funkciók teljes kibontakoztatását gátolják, hanem el-
rontják az esztétikumot is. Mértéktartás és eleganciára
törekvés, ez legyen a jelszavunk! Ne hagyjuk, hogy
könyvtáraink a „tiszta szobák” agyonzsúfoltságát idéz-
zék. Már csak azért sem, mivel a könyvtár esetében
közintézményről van szó, s minden közintézménynak
az is feladata, hogy példájával nemesítse a „magán-
ízlést”.

Ha a fölös cserepektől és a bennük pompázó növé-
nyektől megszabadulnak könyvtáraink, talán — lévén
a növényápolás igényes és időtrábló tevékenység —
valamivel több idő marad a szakmai „kertészkedésre”
is. Bizony-bizony: mihelyt elbontjuk a növény-kulisz-
szákat, kiderül, hogy nem mindenütt megnyugtató az
állomány, a katalógusok állapota. Sok-sok „gereblyé-
zésre”, „gyomlálásra”, „ápolgatásra” nyílik lehetősé-
günk mind a polcokon, mind a katalógusokban. Ehhez
a szakmai „kertészkedéshez” kívánok e növényes-
virágos glosszával minden könyvtáros (könyvtárosnő)
számára boldog újévet:

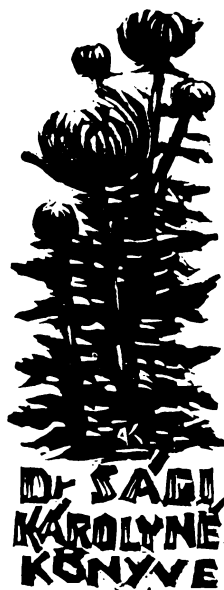
Futala Tibo:

A JÁTÉK A KÖNYV-
TÁRBAN c. vetélkedő lebo-
nyolításában részt vevő rá-
diós és könyvtáros szakem-
berek közül nívódíjat ka-
pott Dorogi Zsigmond, Fe-
hérvári Győző, Kulcsár Ka-
talin, Pós Sándor, Netto-
liczky Tibor, Bán Péter, il-
letve Vargha Balázs és Ma-
diós és könyvtáros szakem-
berek közül nívódíjat ka-
pott Dorogi Zsigmond, Fe-
hérvári Győző, Kulcsár Ka-

a szovjet sajtóban tallózó,
sok világnyelven megjele-
nő SZPUTNYIK című fo-
lyóirat első magyar nyelvű
számát. A szovjet dígestet
ezen kívül magyar nyelven is
kiadja az APN hírügynök-
ség és a Lapkiadó Vállalat.
A magyar kiadás főszer-
kesztője Szebelkó Imre.

Az első szám (a folyóirat
VIII. évfolyamának 12. szá-
ma) gazdag tartalommal,
sok színes képpel, kiváló
papíron jelent meg; részle-
teket közöl Szemjonov új
regényéből: rövidített válo-
gatást ad a művészetéről,
tudományról, sportról szóló
írásokból; népszerűsítő stil-
lusban tárgyal ideológiai,
szociológiai, történelmi kér-
déseket; kiemelkedő, cím-
lapon is hirdetett témája:
Az egyén szabadsága a
Szovjetunióban; tájbemuta-
tó cikkei közül a Forró
Szibéria című a legérdeke-
sebb, mely Nyikolaj Mejs-
szak könyvéből közöl szem-
lelvevényeket.

Az új, magyar nyelvű ki-
adványnak természetesen
ott kell lennie valamennyi
könyvtár folyóiratpolcán.

Andruskó Károly ex librise

ÖNÁLLÓ ISKOLAI KÖNYVTÁRT avattak a tapolcai Batsányi János Gimnáziumban. A létesítmény 12 ezer kötetes könyvvállománnyal kezdte meg működését, és mintegy 40-féle napilapot, folyóiratot járat. Programjában az iskolai oktató-nevelő munka segítése mellett könyvbarát-szakkör és író—olvasó találkozók szervezése is szerepel. A könyvtár avatóünnepségét az iskolarádió is közvetítette.

MOSZKVÁBAN újabb gyermekkönyvtár nyílt meg kényelmes, tágas olvasó- és előadótermekkel és 55 ezer kötetet befogadó raktárakkal, amelyekben klímaberendezés működik. Az új gyermeklétesítményben a legkisebbeket meseszoba várja, de a legkedvesebb meshősökkel a könyvtár bábszínházában is találkozhatnak a kicsinyek. Az író—olvasó találkozókát szintén külön teremben bonyolítják le. Moszkvában egyébként 140 gyermekkönyvtár működik, s évente 700 ezer gyermek kezébe ad olvasnivalót. (APN)

Máthé András felvétele

Hírek

A MUNKÁSOLVASÓK KÖRÉBEN végzett könyvtári propagandáról és a kommunikációs elmélet néhány pszichológiai kérdéséről vitatkoztak a tanácsi és a szakszervezeti hálózati központok vezető munkatársai és módszertanosai 1974. november 20-án a Csepeli Munkásotthonban. Dr. Buda Béla pszichiáter, adjunktus a közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségeiről, Pelejtey Tibor osztályvezető-helyettes a közönségkapcsolatok (Public Relations) újabb kérdéseiről és az olvasómozgalmakról, Söptei Jánosné, a helyi központi könyvtár vezetője a munkásolvasókkal való foglalkozás módszereiről és tapasztalatairól beszélt. A továbbképzési konferenciát a Könyvtártudományi és Módszertani Központ irodalompropaganda osztálya rendezte.

HINCZ GYULA illusztrációiból és grafikáiból rendezett kiállítást a Munkácsy- és Kossuth-díjas érdekes művész 70. születésnapja alkalmából a Debreceni Egyetemi Könyvtár, amely a kiállításra szép, gazdagon illusztrált katalógust is kiadott.

KÖNYVTÁROSKÉPZÉST vezettek be kísérleti jelleggel a jászapáti Mézszáros Lőrinc Gimnázium harmadik és negyedik osztályában. A tanulók két-százórás oktatás keretében a középfokú könyvtárosképzés tananyagát sajátítják el, s az érettségi bizonyítvánnyal együtt középfokú könyvtárosi képzést is kapnak. Egyébként az iskola minden osztályában bevezették a könyvtári ismeretek tanítását kisebb-nagyobb óraszámmal. A képzés az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, valamint a Szolnoki Megyei Könyvtár segítségével folyik.

KRITIKAI NÍVÓDÍJAT kapott Péter László, a szegedi Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa az Akadémiai Kiadói Tanácstól az Irodalomtörténeti Közleményekben megjelent bírálataiért, különösen Vitályos László és Orosz László Ady-bibliográfiájáról írt szakrecenziójáért.

NYUGDÍJBA MENT Juhász Lajosné, a hajdúhadházi fiókkönyvtár vezetője, aki részfoglalkozású könyvtárosként tíz éven keresztül kis szobájában adott helyet a könyvkecskésnek. Amikor 1964-ben rábízták a könyvtár kezelését, még csak 650 kötetes állományból válogathatott a mindössze 80 olvasó. 1973-ban már 1327 kötet állt a csaknem 350 olvasó rendelkezésére, s a kölcsönzött kötetek száma évente meghaladta a kilencézetet. Juhász Lajosné áldozatos, olvasóit szerető munkájának elismeréseképpen 1974-ben miniszteri dicséretet kapott. (N. L.)

Olvasási program a jubileum évében

Szerte az országban készülnek a könyvtárak a felszabadulás 30. évfordulójának megünneplésére. Ennek során egyik feladatuk, hogy egybegyűjtsék az utóbbi 3—4 évtized fontosabb dokumentumait, és kiválogassák a szépirodalmi munkák közül azokat az írói alkotásokat, amelyek hitelesen és művészién ábrázolják az elmúlt emberöltőnyi korszak valóságát, hangulatát és tanulságait. A nagy történelmi évforduló kiváló alkalmat teremt ahhoz, hogy az olvasók — különösen a fiatalok — a próza-irodalom tükrében, igazi olvasmányélmények közvetítésével ismerjék meg hazánk életét és a világ népeit.

A könyvkiválasztáshoz és az olvasóknak szóló ajánláshoz központi segítséget nyújt az *Olvasó népert mozgalom* és a Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1975-ös olvasási programja. Elkészült egy igényes könyvjegyzék, amely 30 év magyar és világirodalmi könyvterméséből válogatott háromszor 30 értékes művet tartalmaz *a kezdő, a közép- és a haladó fokú olvasóréteg számára*. Csaknem félezer könyvtáros és más szakember, valamint a Kiadói Főigazgatóság véleménye alapján állt össze a jegyzék; ez olyan szerzőket részesít előnyben, akiknek humánus erkölcsi felelősségvállalása vagy művük elkötelezett szocialista eszmeisége nyilvánvaló.

Az új formában meghirdetett olvasómozgalom, illetve az olvasási program egyik jellemző sajátossága, hogy *feltételezi az olvasókkal való egyéni vagy csoportos beszélgetéseket*, az olvasóktól elvárja az olvasmányélmény feldolgozását. Ehhez részletesen kidolgozott foglalkozási módszereket is javasol. Feladata továbbá, hogy segítséget nyújtson a könyvtári hálózatoknak vagy vállalkozó könyvtáraknak a különféle helyi olvasómozgalmak, vetélkedők, ankétok és az esetleges helyi pályázatok terveihez és a könyvjegyzékek kiválasztásához. (A Könyvtártudományi és Módszertani Központ gondozásában készülő ismertető januárban megjelennek.)

A mozgalomban részt vevő olvasónak legalább hat művet kell elolvasnia 1975 végéig. A beszámoltatást a könyvtárosok végzik az egyéni vagy csoportos beszélgetések, olvasóörök stb. foglalkozásain. A legaktívabb olvasóknak és könyvtárosoknak — már év közben vagy 1975 decemberében — könyv- és egyéb jutalmat adnak a mozgalom eredményeit értékelő könyvtári hálózati központok.

Az olvasómozgalom tehát nem kapcsolódik központilag szervezett pályázathoz. Ezért minden könyvtár — a helyi fenntartó szervekkel és hálózati központjával egyetértésben — maga dönti el a beszámoltatás formáját, amely lehet:

a) *Rövid beszélgetés*, szóbeli beszámoltatás, meghallgatás a kölcsönzés alkalmával vagy más időpontban. Tudjuk, hogy a kölcsönző könyvtáros már néhány szóból is meggyőződhet a könyv elolvasásáról. Ha van ideje, érdemes elbeszélgetnie az olvasóval a társadalmi mondanivaló, az ábrázolásmód vagy a stílus érdekességeiről, a mű szépségeiről. Természetesen minden helyi körülményt (a könyvtárak felkészültségét), az olvasó igényét és beszámolási szándékát stb. figyelembe kell venni.

b) *Csoportos foglalkozás*. Ezt a módszert tartjuk a legjobbnak a propagandában járatos könyvtárosok általános tapasztalatai nyomán. (Lásd *A kultúra mérföldkövei* című kísérleti ankétorozat eredményeit a *Könyvtáros* 1972. 1., valamint 1972. 7. számában.) És ezt a művelődési formát ajánlja a Hazafias Népfront V. kongresszusának művelődéspolitikai állásfoglalása is.

A csoportos foglalkozások egyszerűbb módjait általában ismerik a könyvtárosok. Az ismeretterjesztő előadások, felolvasószínpadok, klubestek, a különféle alkalmakkor megszervezett beszélgetések, ankétok, vetélkedők, irodalmi totó, lottó játékok stb. témáit az olvasómozgalom könyvei eleve meghatározzák. Érdekes lehet tenni a beszélgetést azzal, hogy például összehasonlítunk két azonos témakörű művet, vagy egy-egy filmvetítéssel kötjük össze a foglalkozást. Általában törekednünk kell a komplex szemléletmód kialakítására: ennek kell érvényesülnie a felszabadulással kapcsolatos könyvtári munkában, tehát az olvasómozgalmak szervezésében is. A közművelődés feladatairól szóló párthatározat megjelenése óta a szervezetek és az intézmények vezető dolgozói előtt világosabbá váltak a tennivalók a művelődés támogatásának kérdéseiben is. Reméljük, hogy ez a tisztultabb látásmód a könyvtárak helyzetének megítélésére is vonatkozik majd. Főként arra a felismerésre, hogy az olvasás, a könyvtár

a szocialista embernevelés fontos eszköze. Céljaink érdekében vegyünk tehát igénybe minden lehetőséget: elsősorban a környező üzemek, a helyi tömegszervezetek segítségét.

c) *Pályázatok.* A különféle olvasó- vagy irodalmi pályázatok a legigényesebb közönség számára kínálnak önkifejezési alkalmat. Különösen a középiskolásokat érinthetik, de remélhetőleg a felnőttek is szívesen részt vesznek majd rajta.

A pályázatok felhasználására jó példa az a pályázat, amelyet a felszabadulás 30. évfordulójának tiszteletére a Hazafias Népfront budapesti bizottsága és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — egyéb budapesti intézményekkel és társadalmi szervezetekkel együtt — hirdetett meg *A Volgától — az Elbáig* címmel.

Az olvasói teljesítmény értékeléséről tudni kell, hogy a mozgalomban részt vevő olvasóknak lesz egy *adatlapjuk*, ezt célszerű a kölcsönzési tasakban őrizni. Az adatlapon a könyvtáros feljegyzi az olvasási programban szereplő elolvasott művek címét és azt is, hogy az olvasó a beszámolókon milyen eredménnyel szerepelt. Ettől függően részesülhet könyvjutalomban (például az ankétok alkalmával), vagy vehet részt az esetleges helyi könyv- és egyéb jutalomsorsolásban.

Amelyik könyvtári hálózat fontosnak tartja a jutalmazásos módszert vagy külön pályázatot ír ki, gondoskodnia kell az anyagi feltételekről is.

A könyvtárak és könyvtárosok jutalmazása a következőképpen történik: A könyvtári teljesítmény mérésének alapja:

- a mozgalom népszerűsítésében végzett munka (ajánlás, kiállítások és egyéb szemléltetés, tömegkommunikációs eszközök igénybevétele stb.);
- az olvasókkal való foglalkozás (a beszélgetések és a hatásvizsgálatok mértéke és a hatásvizsgálatról szóló írásos feljegyzések, a beszámolók eredményei; az ankétok, viták, vetélkedők, felolvasószinpadok és más rendezvények sikerei stb.);
- a mozgalomban részt vevő olvasók aránya (az olvasók létszámához és az olvasórétegekhez mérve, különös tekintettel a fiatalokra, a munkás- és parasztolvasókra).

Az értékelésnek a hasonló típusú könyvtárak eredményeit kell figyelembe vennie. Az eredményeket a hálózati központok és a KMK összegezi. A legjobb munkát végző könyvtárosok jutalmazása — a helyi kereteken kívül — központi forrásokból történik.

Az Olvasó népért mozgalmat támogató intézmények és tömegszervezetek felajánlották segítségüket a jutalmazáshoz. Mintegy 50 000 Ft értékű kiskönyvtár, könyv- és egyéb ajándék kiosztására kerül sor.

A felszabadulási olvasási program elsődleges célja a munkások, a fiatalok és a még nem olvasó rétegek bevonása a rendszeres olvasók közé, továbbá igényük fejlesztése is. De reméljük, hogy az olvasómozgalom általánosan alkalmazható új módszereket is ad majd a könyvtárosoknak és a magyar könyvtárügynek.

Pelejtei Tibor

VÁLOGATÁS 30 ÉV MAI TÉMAJÚ MAGYAR ÉS VILÁGIRODALMI KÖNYVEIBŐL

1. sz. könyvjegyzék

Ajtmatov, Cs.: Dzsamila szerelme
Apitz, B.: Farkasok közt védtelen
Bates, H.: Jó széllel francia partra
Dimitrova, B.: Szeretetre ítélvé
Dobozy I.: A tizedes meg a többiek + Kedd, szerda, csütörtök
Dygat, S.: Disneyland
Fagyjev, A.: Az Ifjú Gárda
Frank, A. — Rubinowicz, D.: Naplója
Hemingway, E.: Az öreg halász és a tenger
Illés Béla: Honfoglalás
Jevdokimov, Ny.: Mese a városlakó Nyurkáról
Kiss Dénes: Sólomidő
Knight, E.: Légy hű önmagadhoz
Mándy I.: A locsolókocsi
Marshall, P.: Tombol a Hold
Moldova Gy.: Sötét angyal
Nagibin, J.: Pavlik
Otcénásek, J.: Rómeó, Júlia és a sötétség
Panova, V.: Ha majd visszatérsz
Polevoj, B.: Egy igaz ember
Rigby, R.: A domb
Sadoveanu, M.: Válogatott művek (Mitrea Cocor útja)
Salinger, J.: Zabhegyező

Shaw, I.: Oroszlánkölykök
Solohov, M.: Emberi sors
Somogyi Tóth S.: Gyerektükör + Gabi
Szabó Magda: Mondják meg Zsófikának
Szántó T.: A Denevér-kastély
Tamasi Áron: Szirom és Boly
Varga D.: Fiúkfalva

2. sz. könyvjegyzék

Abe Kobo: A homok asszonya
Ajtmatov, Cs.: Fehér hajó + A versenyelő halála
Andrzejewski, J.: Hamu és gyémánt
Cusack, D.: Kettőn a halál ellen
Darvas J.: Részeg eső
Déry Tibor: Felelet
Fejes E.: Rozsdatemető
Fekete Gyula: Az orvos halála
Galgóczi E.: Főkháló
Greene, G.: A csendes amerikai
Jókai A.: 4447
Jones, J.: Most és mindörökké
Kardos G. Gy.: Avraham Bogatir hét napja
Karinthy Ferenc: Budapesti tavasz
Kertész Á.: Makra
Killens, J.: Aztán mennydörgést hallottunk
Lengyel J.: Igéző

Mailer, N.: Meztelenek és holtak
 Mieras, I.: Döntetlen egy pillanattal
 Merle, R.: Mesterségem a halál
 Mesterházi L.: Férfikor
 Moravia, A.: Egy asszony meg a lánya
 Sánta F.: Húsz óra
 Seghers, A.: A hetedik kereszt
 Szabó István: Ne nézz hátra
 Szabó Pál: Isten malmai
 Sziponov. K.: Élők és holtak; Nem születünk katonának; Az utolsó nyár
 Vasziljev, B.: A hajnalok itt csendesek
 Vercors: A tenger csendje
 Wouk, H.: Zendülés a Caine hadihajón

3. sz. könyvjegyzék

Aragon, L.: Kommunisták
 Asturias, M.: A Zöld Pápa
 Belov, V.: Búcsúhalom
 Bellow, S.: Herzog
 Böll, H.: Billárd fél tízkor
 Camus, A.: A pestis
 Capote, T.: Hidegvérrel

Cseres T.: Hideg napok
 Dimov, D.: Dohány
 Dürrenmatt, F.: A baleset
 Ehrenburg, I.: Vihar
 García Marquez, G.: Száz év magány
 Golding, W.: A legyek ura
 Heller, J.: A 22-es csapdája
 Illyés Gy.: Ebd a kastélyban
 László-Bencsik S.: Történelem alulnézetben
 Malaparte, C.: Kaputt
 Mann, Th.: Válogatott elbeszélések (Mario és a varázsló)
 Moldova Gy.: Tisztelet Komlónak
 Nemeskürty I.: Requiem egy hadseregért
 Németh L.: Egető Eszter
 Orkény I.: Egyperces novellák
 Sánta Ferenc: Isten a szekéren
 Sarkadi I.: Regények (Gál János útja + A gyáva stb.)
 Semprun, J.: A nagy utazás + Az ájulás
 Sillitoe, A.: A hosszútávúto magányossága
 Somogyi Tóth S.: Próféta voltál, szívem
 Sütő A.: Anyám könnyű álmot ígér
 Urdike, J.: A kentaur
 Veres P.: A Balogh család története

Albert Schweitzer

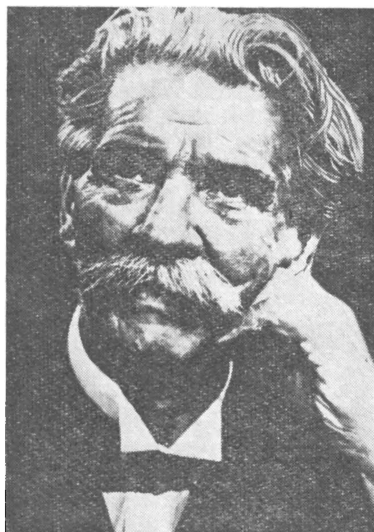
születésének 100. évfordulójára

A fegyverzajtól hangos, kitörő szenvedélyektől és fojtott dühöktől hevülő XX. századba fénycsóvaként világított bele életének példája; nemcsak hirdette a humanizmust — ezt rajta kívül mások is megtették, nagy emberek jeles alkotásokban —, de *cselekvéssé*, magatartássá ő formálta, olyan egyszerűen, mintha a világ legtermészetesebb dolga volna, hogy egy európai professzor és zeneművész orvossá képezi át magát, s elmege az őserdőbe kórházat teremteni.

„Akkor találtam meg létem célját és értelmét, amikor felismertem az élet tiszteletének elvét, amely magában foglalja az erkölcsi világ-igenlést” — vallja ön-életírásában, több helyen hangsúlyozván, hogy a „legfőbb érték az erkölcs”, „az élet tisztelete”. Ez a felismerés készítette a Felső-Rajna megyei falusi lelkész fiát, hogy 30 éves korában kettőtörje szépen ívelő pályáját, s egészen új útra lépjen. Ekkor már teológiai tanár, a filozófia doktora s Európa-szerte jól ismert orgonaművész, J. S. Bach műveinek utolérhetetlen tolmácsolója; teológiai és zeneesztétikai könyvei egymás után jelennek meg, s közben orgonakészítéssel és -javítással is foglalkozik.

„Európában öreg orgonákat, Afrikában beteg négereket gyógyítottam” — jegyzi meg szerényen, mert lényét bölcs türelem és mosolygó önirónia jellemzi, e tulajdonságok nélkül bajosan lett volna képes az emberfeletti nehézségek legyőzésére.

Az még csak apróság volt, hogy környezete fantasztának vélte, és minden erővel lebeszélte szándékáról, amikor lelkiismerete erkölcsi parancsának engedve oda-

hagyta katedráját és beiratkozott az orvosi fakultásra; ám az igazi küzdelem az őserdőben kezdődött, ahol a legnehezebb terepet választotta, az Ogooue medencéjében fekvő, körülményesen megközelíthető Lambarenét.

Úgy érezte, hogy a fehér ember mérhetetlen bűnöket követett el a feketékkel szemben, s ezt más fehéreknek kell jóvátenniük. Tudta, hogy súlyos tévedés az elterjedt nézet, mely szerint „a természeti népek egészségesek”, s ha mégis

megbetegednek, nem szenvednek úgy, mint a „kifinomult” európaiak. Harcba szállt e nézetek ellen, mert látta, tapasztalta, hogy a kór, a nyomorúság minden embernek egyformán fáj, s a betegség a természet ölen előtt sem kíméli, kivált mióta a gyarmatosítók bevitték mérgeiket a feketék közé: az alkoholt, s az addig ott alig ismert kórokozókat. (Pedig az eredetileg ott honos betegségek is szörnyű pusztítást végeztek: a malária, a lepra, a vérhas, a fekélyek, a szívbetegségek és elmebajok, ezek mellé csatlakozott utóbb a tbc, s a fakitermelés nehéz munkája miatt a sérv, az alkoholtól előidézett májbaj stb.)

A kezdő orvosnak egyszerre mindenhez értenie kellett. Rendelését egy tyúkolban kezdte el, egyetlen munkatársa ekkor a felesége volt.

Azonban régi népszerűsége, európai híre segítette a „hátszág” toborzásában. Egyebe sem volt, se pénz, se vagyon nem állott mögötte. De időnként hazahazatérve, szóval és zenével meg tudta szervezni „a szenvedés bélyegét viselő emberek testvériségét”, a betegségekől meggyógyultak adományait. „Ha az erkölcsi érzéknek csak a legkisebb szikrája is pislákol bennünk, a gyógyszereket azok rendelkezésére kell bocsátanunk, akik a távolban a miénknél sokkal nagyobb testi nyomorúságnak vannak kitéve.” És jött mindenfelől a gyógyszer, a felszerelés, az élelem és jöttek az orvosok, ápolónők. Kórházépítő munkára fogta a meggyógyított négereket is, ami nem ment könnyen, de amikor látták, hogy ő maga is irtja az őserdőt és hordja a gerendát, odaállottak melléje. Amikor pedig a kezdeti tyúkol helyén rendszeren fölszerelt barakkok sorakoztak, s a kórháztelep jóhíre Afrika-szerte elterjedt, mindent szétrombolt az 1914-es háború, s a francia hatóságok a „fehér doktort” — mint megbízhatatlan idegent — internálták.

1920-ban, 45 évesen volt ereje újrakezdeni. A hangversenyeket, az előadásokat — végestelen-végig Európa városain. 1924-ben újra állt a kórháztelep, nagyobb, jobban felszerelt mint az első, de az örökös éhség réme nem múlt el felőle. Ettől kezdve minden második-harmadik évben visszatér Lambarenéből Európába — kivéve a második világháború idejét, amit egyfolytában Afrikában tölt —, de a negyvenes évek végétől már nem csupán az élelem és a felszerelés utánpótlása érdekében munkálkodik, hanem a fenyegetett világkékéért is felemeli messzehangzó szavát. Legendás személyét, óriási tekintélyét, művészetét a béke szolgálatába állítja; ezért kapja meg 1952-ben a Nobel-békedíjat. Haláláig nem hagyja abba küzdelmét az atomveszély ellen és nem szüneti be munkálkodását az őserdő kórházában. Hihetetlen erő és akarat, fáradhatatlan ifjú lélek lakozott ebben az egyszerű, kopottruhás, önmagával sohasem törődő öregemberben.

Kilencvenéves korában halt meg szeretett Lambarenéjében. Neve akkor már fogalommal vált, kórháza 80 épületet foglalt magába, orvosai és ápolónői (köztük egy magyar házaspár is) a világ minden részéről sereglettek össze, hirdetvén a segítő szándék nemzetköziségét.

Albert Schweitzer a század egyik legnagyobb és legboldogabb embere volt: a szenvedés enyhítését tűzte ki céljául és halála pillanatáig sikeresen fáradozott elérésén. Példája biztatás és eszmény, emléke azokban is él, akik csak hallottak róla, vagy csupán lemezeit hallgatják, hiszen művész is volt, s mint ilyen nemcsak öreg orgonák és beteg négerek gyógyítója, de zenéjével vigasztalója s felüdítője minden megfáradt emberi léleknek a széles világon. (Albert Schweitzer: Életem és gondolataim. 1974. Gondolat. 518 l. 50 Ft.)

Bozóky Éva

Olvastuk...

Vollmuthné Keszei Klára munkáját, mely *TAPASZTALATAIM AZ OLVASÁS-TANÍTÁS KÖRÉBŐL* címmel a Veszprém megyei Pedagógiai Kiskönyvtár sorozat 8. füzeteként jelent meg. (A sorozatot a Megyei Tanács művelődésügyi osztálya és a Magyar Pedagógiai Társaság megyei tagozata adja ki; a sokszorosítás a megyei könyvtárban történik.) A szerző a badacsonytördemici iskola tanítónője és községi könyvtáros, ki felfigyelt az olvasással, írással nehezen boldoguló gyerekekre. Lapunk egyik rövid cikkéből (1966. 6. sz.) szerzett tudomást a — szaknyelven — dislexiának, diszgráfiának nevezett jelenségről, ennek nyomán tanulmányozni kezdte a téma szakirodalmát, majd meghonosította iskolájában a gyógyítás módszereit, „olvasó osztályokba” szervezte a nehezen olvasó gyermekeket, s velük külön — még a nyári szünidőben is — naponta foglalkozott. Kezdeményéről lapunk 1969. évi 11. számában, majd az *Olvasó népert mozgalom* egyik tanácskozásán is beszámolt. Most megjelent kis könyvében nyolc éve folyó fáradozásáról, eredményeiről és a járás többi iskolájában az olvasászavarral küszködő tanulókat felkutató felméréseiről tájékoztat, majd esettanulmányokban egyenként mutatja be a legtipikusabb dislexiás gyermekeket és környezetüket.

Bolyai Farkas

születésének 200. évfordulójára

Ahogy elnézzük ránc maradt képét, valóban olyanak tűnik, amilyenek Tamási Áron *Hazai tükör* című regényében megrajzolta. A birtokán régi magyar kisúr, a marosvásárhelyi kollégiumban pedig professzor. Zsíros, fekete ruhában jár, maga elé néző, eltűnődő arccal, elgondolkozva és elgondolkoztatva.

A neves magyar matematikus és drámaíró, Bolyai Farkas 1775. február 3-án született Bolyán. A nagyenyedi kollégiumban tanult, majd pedig Kolozsvárt, ahonnan báró Kemény Simon társaságában, mint annak mentora, Jénába, majd Göttingába ment tanulmányai folytatására. Az utóbbi helyen barátságot kötött minden idők egyik legnagyobb matematikusával, Gauss Friggyessel. A barátságot a későbbi években is ébren tartotta levelezésük és Bolyai Farkas mindig fájó nosztalgiaival gondolt Göttingára és az ott névben és hírben egyre növekvő barátira.

Visszatérve a hazába domáldi birtokán gazdálkodott. Itt kelt levelében megragadó a sóvárgás barátja, Gauss után, akinek sikerült megvalósítania azt, amiről ő csak álmodott: a nagy tudományos élet-

pályát. Ez nemcsak neki, de lángeszű fiának, Jánosnak sem sikerült, pedig az képességben Gausshoz fogható volt, ha ugyan meg nem haladta.

Bolyai Farkas 1804-től 1851-ig, tehát 46 éven át a marosvásárhelyi kollégiumban tanított. Itt főként Eukleidész párhuzamosági axiómájával foglalkozott. 1832–33-ban írta *Tentamen iuventutem studiosam in elementa matheseos... introducendi* című művét magyarul: *Kísérlet a tanuló ifjúságnak a matematika elemeibe való bevezetésére*. E műnek függeléként jelent meg fiának, Bolyai Jánosnak a matematikában korszakalkotó műve, az *Appendix*. Az apa és fia közötti kapcsolatot különben tragikus feszültség jellemezte.

Bolyai Farkas sok mindennel foglalkozott még: csillagászattal, műszaki kérdésekkel, például kályha-, sütő- és fűtőkemence építéssel, erdészeti problémákkal s végül a pedagógia, a filológia, a rajz- és a zenetanítás kérdéseivel. Egyike volt a nagy magyar polihisztoroknak.

Énjének romantikus, lírai része irodalmi tevékenységében kereste kielégülését. Az 1814-es Döbrentei Gábor-féle drámapályázaton három színdarabban vett részt: a *Pausanias*, a *II. Mohamed* és a *Kemény Simon* cíművel. A pályázaton, amelyen Katona József Bánk bánját, ha ugyan egyáltalán beérkezett, meg se említették, Bolyai Farkas a második díjat nyerte. II. Mohamedjében egyébként Kisfaludy Károly Iréné-jéhez hasonló tárgyat dolgozott fel. Tragédiái 1817-ben Szebenben könyv alakban is megjelentek *Öt szomorújáték* címmel.

Bolyai fordított is Pope, Milton és Schiller műveiből. Sok nekrológot írt: barátairól, pálvatársairól, jötevőiről, sőt, *Jelentés* címmel 1855-ben, egy évvel a halála előtt elkészítette saját nekrológiáját is, mint száz évvel később Russel, a nagy angol matematikus és filozófus.

1856. november 20-án Marosvásárhelyen ragadta ki a halál költői álmai közül.

Katona Jenő

A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetének D-sorozatában megjelent a 2. füzet: A MAGYAR IRODALOM ELSŐ KIADÁSAI-nak B-től C-ig terjedő leírása. A D-sorozat, amely az 1711–1945-ig terjedő korszakot öleli fel, *Botka Ferenc* munkája. (Lapunkban a D-sorozat az Irodalmi Múzeum többi bibliográfiai sorozataival együtt *Fogarassy Miklós* ismertette az 1974. évi 6. számában.) Az első füzet Ady-tól Baróti Szabó Dávidig, a most megjelent második Barta Lajostól Csiky Gergelyig regisztrálja a „számottevő szerepet játszó” magyar írók elsőkötet-publikációit, editio princepsseit.

Történelmi életrajzok

I.

A történetfilozófiának sokat vitatott tárgya a nagy embereknek a történelemre gyakorolt hatása. A XVIII. századig általában úgy gondolták, hogy a történelem folyamata, az irányító eszméknek, a gazdasági helyzetnek a változása a kiemelkedő egyéniségek tevékenységére vezethető vissza. Ez a felfogás — ha nem is ilyen éles megfogalmazásban — még napjainkban is él, egyik változata a nyugati filozófusok „elit elmélete”. Eszerint egy szűk réteg, az elit irányítja, vezeti a passzív tömeget. Mások homlokegyenest ellenkezően vélekednek, a személyes elemek jelentőségét teljesen tagadják. Volt olyan vulgáromarxista, aki *minden* változást gazdasági okokra vezetett vissza.

Nem lehet azonban kétséges, hogy a termelőerők változása csak a fejlődés általános irányát határozza és határozhatja meg. Plehanov megállapítása szerint „a történelmet emberek csinálják” és már emiatt is lehetetlen, hogy a személyi tevékenységnek ne legyen benne jelentősége. Az átlagon messze felülemelkedő tehetségek erősen befolyásolják az események menetét, s ez a befolyásolás éppúgy lehet haladó, mint reakciós.

Rendkívül érdekes a nagy emberekkel kapcsolatban azt vizsgálni, hogy milyen viszonyban álltak koruk eszméivel, szükségleteivel. Ez az oka annak, hogy a „nagy emberek” élete sok történelmi tanulmány és regény tárgya. Az ilyen művek olvasása megkönnyíti egy-egy kor eszméinek, a mellettük és ellenük küzdő erőknél a megismerését. Ráadásul az ilyen életrajzokban a főszereplőknek, a Kleopátráknak, Napóleonoknak, Kosciuskóknak az élete önmagában is érdekes, néha sokkal érdekesebb, mint a kitalált regényhősöké.

Az alábbiakban bemutatunk egy csokrot az utolsó évtizedben megjelent ilyen tárgyú könyvekből. Számuk azonban olyan nagy, hogy — helyhiány miatt — szükségképpen válogatnunk kell. Ezért elhagyjuk az elsősorban szakemberek részére írt, elvontabb tudományos művek ismertetését, bár a szétválasztás nem egyszer nehéz. Például Ürögdi György *Kleopátrája* több új kutatási eredménye miatt a szakmabeli történészeket is érdekli, megértése viszont senkinek sem okoz nehézséget, sőt a szerző éppen a történelmi előismeretekkel nem rendelkezők kedvéért behatóan ismerteti a római és az egyiptomi birodalom belső viszonyait is.

Még nehezebb határt vonni a felnőtt és az ifjúsági olvasók számára írt művek esetében, és az is kérdéses, hogy a korhatárt hol húzzuk meg. Az alábbiakban mellőzzük a Móra Kiadó kitűnő sorozatát, a *Nagy emberek életét*; az itt megjelent könyvek számbavételére talán egy másik alkalommal kerülhet sor.

Kihagytuk végül a regényeket és a regényes életrajzokat, tehát azokat, amelyekben képzelt, kitalált alakok is szerepelnek, ahol a valóság hézagait, az adatokból nem rekonstruálható jellemeket az író saját képzeletéből pótolta. Ilyen az Európa Kiadó *Századok, emberek* című sorozatának legtöbb kötete, és ilyennek kell tekinteni Anatole France *Jeanne d'Arc élete* című művét, noha hatalmas forrásanyagra épült és a nemzeti hőssé vált parasztlány jellemzése történelmileg hiteles.

Hannibáltól Dzsingisz kánig

Hannibálról (i. e. 247—183) a legtöbb ember csak annyit tud, hogy a második pun háború során seregével átkelt az Alpokon, több győzelmet aratott a rómaiak felett, végül azonban leverték és szülővárosát, Karthágót megsemmisítették.

Wilhelm Hoffmann-nak magyarra most lefordított könyvéből megismerhetjük ennek a nagy ókori hadvezérnek egész életét. Apja, Hamillkar meghódította Hispania déli részét, hivatalosan Karthágóhoz csatolta, valójában pedig saját uralma alá vette. Ezt a területet Hannibál örökölte s ez adta az anyagi bázist ahhoz, hogy hazájától távol éveken át sikerrel hadakozzon Róma ellen. Hoffmann bemutatja Hannibál egyéniségét, hadvezéri tehetsége mellett államférfiúi képességeit, jellemének jó és

rossz oldalát. Cselekedeteinek rugói összetettek, része van bennük a hírnév- és hatalomváagnak, de annak a tudatnak is, hogy ha nem töri meg a latin birodalom Földközi-tengeri hegemoniáját, akkor az egy-két évtizeden belül leigazza Karthágót. A könyv érdekesen elemzi, hogy a pun vezérnek minden zsenialitása és sikere mellett miért *kellott* mégis elbuknia, csak az volt csodálatos, hogy olyan hosszú ideig egyáltalán kétségessé tehetette Róma végső győzelmét. Ő csak személyes hívekkel rendelkezett, s ez kevés volt egy olyan birodalommal szemben, ahol az erő és a gyengeség nem az uralkodók személyétől függött és ahol a vezetés a lakosság egyetértésére és a szilárd alkotmányra támaszkodhatott.

A múlt nőalakjai közül minden biznnyal Kleopátra (i. e. 69—30) a legismertebb. Váratlan fordulatokkal tele élete, legendás szépsége, nagy emberekkel való szerelmi viszonyai, a keleti és nyugati kultúrkör összeütközésében vitt szerepe ezt érthetővé teszi. Életéről már sokan írtak, köztük a legjobb mű *Úrögdi György* tolla alól került ki. (Ezt lapunk 1973. évi 6. számában Katona Jenő részletesen ismertette.)

Az elmúlt évszázadok folyamán az esztelen vérontás és a népirtás fogalma leginkább Dzsingisz kán (1152—1227) személyével fonódott össze. Róla *Lőrincz László*tól jelent meg egy, elsősorban mongol források alapján készült életrajz. Ebből választ kapunk arra, hogy a XII. században milyen normád népek éltek a kínai birodalom szomszédságában, milyen szokásoknak hódoltak, miért vándoroltak folytonosan és hogy miért és mennyire voltak kegyetlenek. Ez a kegyetlenség fokozott mértékben volt meg Dzsingisz jellemében. A könyörtelen szigorúság és a rendíthetetlen következetesség, a megvesztegetés, mérgezés, kivégzés és jutalmazás éppúgy az eszközei közé tartozott, mint a barátok, szövetségesek elárulása. De csak így tudta megszervezni Belső-Ázsia szétszórt nomádjaiból, a régi nemzetiségi-törzsi szervezeteket szétzúvva az egységes, a végletekig militarizált mongol államot. Ennek határai a Kaspi-tengertől a Japán-tengerig, a Bajkáltól Tibetig terjedtek. Ez által Ázsia túlnyomó részén hosszú időre visszavetette a termelőerők fejlődését, régi kultúrával rendelkező országokat igazott le és több népet teljesen megsemmisített.

Cesare Borgia és Szulejmán szultán

A reneszánsz legismertebb „negatív hős”-ének nem éppen hízelgő címét Cesare Borgia (1476—1507) érdemelte ki, bár megítélése nem egészen egyértelmű. Egyes történészek a bűnözést kivéve minden képességet megtagadtak tőle, mások viszont kitűnő hadvezérnek, diplomatának, kormányzónak mondták. *Hermann Zsuzsanna* most kiadott munkája, a *Cesare Borgia* bizonyítja, hogy a két megítélés közül az első áll közelebb a valósághoz. Tagadhatatlan, hogy ügyes hadvezér volt, lelkesedett a misztikus tudományokért, az egyszerű emberekkel barátságosan tudott beszélgetni, de legmegfelelőbb jellemzése: „a rászédés művésze”. Bizonyos, hogy orgvilkosok, méregkeverők által számtalan ember életét oltatta ki, köztük közeli rokonaiét is, sőt talán — ez nincs teljesen bebizonyítva — egyik testvérét is. Féktelen becsvágy fűtötte, második Julius Caesar akart lenni. Apjának, VI. Sándor pápának támogatása által fiatalon lett bíboros — anélkül, hogy pappá szentelték volna —. Valence hercege, az általa szervezett Romagna uralkodója és az egyházi seregek főkapitánya. E gátlástalan embernek bukása is gyors volt: apja halála után ellenségei összefogtak ellene, elvették birtokait, majd 31 esztendőskorában meggyilkolták.

Hermann Zsuzsanna színesen mutatja be a XV—XVI. századforduló Itáliáját, ahol kis és közepes zsarnokok uralkodtak, az árulás, rászédés, gyilkosság, önérdék, mértéktelen kizsákmányolás, erkölcsi gátlástalanság mindennapos jelenség volt. Cesare Borgia ebben a korban élt, bűnei nemcsak egyéni bűnök, hanem korának körtünetei is.

A „Nagy”-nak, „Pompás”-nak nevezett Szulejmán szultán (1494—1566) szomorú nevezetességre tett szert történelmünkben: első hadjáratát hazánk ellen vezette; névéhez fűződik a mohácsi vész és Buda elfoglalása; Szigetvár ostroma közben halt meg. Életét *Káldy-Nagy Gyula* könyvéből ismerhetjük meg. Ebből a magyar, perzsi, rodosi hadjáratok leírása mellett sok, a nagyközönség által alig vagy egyáltalán nem tudott dologról értesülhetünk: diplomáciai tevékenységről, a török birodalom belső életéről, közigazgatásáról, adókövetésekről, a kádik megvesztegethetőségéről, élelmiszerákról, a szultán kegyetlenségéről (halálos ítéleteit maga szerette végrehajtani) és határozatlanságáról, a családtagoknak, a háremhölgyeknek, a birodalom vezetőinek intrikáiról... Szulejmánból hiányzott az igazi történelemformáló erő, uralma alatt sokasodtak birodalma hanyatlásának jelei. Ellenfeleinek gyöngesége, széthúzása folytán mégis az ő uralkodását tartják az oszmán törökség fénykorának, ekkor lett hazánk déli és középső része is hódoltság terület.

Morus, Luther, Krisztina királynő

A XV—XVI. századi humanista értelmiség egyik legnagyobb alakja Thomas More (1478—1535), akinek nevét mi inkább a latinos Morus alakban ismerjük. Sokoldalú szellem, kiváló tudós, író, a Sehol-országról szóló regénynek, az *Utópiának* a szerzője és jeles államférfi, akinek — egyebek közt — az angol—francia hosszú háborút befejező cambrai béke is köszönhető. Alakját emberközelbe hozta *Raymond Wilson Chambers* részletes életrajza, amelyet a szerző három évtizednél tovább tartó kutatás után vetett papírra. Értékét bizonyítja, hogy hazájában 1967-ig 16 kiadást ért meg. Olvasása azonban a többi, eddig ismertetett műnél jóval nehezebb, odaadó figyelmet igényel, ajánlásokor erről ne feledkezzünk meg!

Egy Morus-életrajz sok problémát vet fel. Néhány ezek közül: konzervatív államférfi, aki Utópiájában az első osztálynélküli, munkán alapuló, kommunista államot álmódja meg — szereti a szegényeket, elnyomottakat, de elítéli a sorsuk javításáért küzdő forradalmat —, ellensége az abszolút monarchiának, mégis elfogadja a kancellárságot, királyának hű szolgája, de felszólítására sem hajlandó elismerni őt az angol egyház fejének, nem tagadja meg meggyőződését, inkább választja a vérpadot. Chambers ezeket a többnyire látszólagos, de néha valóban fennálló ellentéteket szellemesen magyarázza meg. Munkájának erényei közt említjük meg, hogy jellemzően mutatja be Morus kapcsolatát uralkodójával, VIII. Henrikkel, Erasmussal és többi kortársával.

A pápai udvar Borgia korabeli romlottsága sietette a XVI. század elején a polgárosodással összefüggő nagy vallási és társadalmi megmozdulást, a reformációt. Fő alakjáról, Martin Lutherről (1483—1546) *Richard Friedenthal* írt könyvet. Ebben végigkíséri a hitújító útját gyermekkorától kezdve a pápával, a császárral, a fejedelmekkel, egyházfőkkel, Zwinglivel, Kálvinnal vívott küzdelmein át utolsó napjáig. Beszámol belső küzdelmeiről, vívódásairól; a megigazolásról és az úrvacsoráról szóló téziseiről, a papi nőtlenségről, a bibliamagyarázatról szóló tanításairól, továbbá arról a hatásról, amelyet Biblia-fordításával a német nyelvre gyakorolt.

Könyvének címe: *Luther élete és kora* s ebben a „kora” szó nem henyé kifejezés, hanem valóságot takar. Színes képet fest az egyetemek, kolostorok, fejedelmi és főpapi udvarok, városok életéről, a német birodalom belső ügyeiről és mindazokról, akik hőisével szorosabb kapcsolatba kerültek. Az eddigi életrajzok Luther alakját jó vagy rossz irányú elfogultsággal rajzolták, aszerint, hogy írójuk protestáns vagy katolikus volt-e. Friedenthal tárgyilagosságra törekedett, hőseről a kiváló vonásokat és a gyengeségeket egyaránt érzékeltető portrét akart rajzolni, s ez sikerült is neki. Vázlatosan még a reformáció távolabbi következményeit is bemutatja, a német birodalom széttagoltságának fokozódását, a fejedelmek hatalmának megerősödését és a felkeléseket, parasztháborúkat: de a reformáció által is erősített polgárosulást is; a protestantizmus puritán és takarékos, a munkát megbecsülő embereszményét úgyszintén. A könyv egészében igen alapos, csak elmélyült olvasóknak való.

1644-ben, 18 esztendőskorában, sívár gyermekevek után jutott a harmincéves háborúban elszegényedett Svédország trónjára *Krisztina királynő* (1626—1689). Sokat vártak tőle, de a reményeket nem tudta beváltani. Felelőtlenül költekezett, államjavakat herdált el, döntéseit gyakran elhamarkodta, alattvalóit viselkedésével megbotránkozttatta. Az uralkodást hamar megunta és 1656-ban lemondott róla. Ezután sok mindennel próbálkozott, nagyratörő terveket szőtt a svéd trónra való visszatéréséről, a lengyel királyi korona elnyeréséről, de mindegyikről hamar lemondott. Gyűjtötte a régi kéziratokat, könyveket és egyéb műkincseket, ám árukkal többnyire adós maradt. Közben utazott, szórakozott. Nem a történelemben vitt szerepe érdekes, hanem élete és különös egvénsége. Ezt írta meg *Donáth Regina* Krisztina királynő című könyvében. Úgyesen jellemzi a hat nyelven beszélő királynő természetét, rendkívüli műveltségét, önálló gondolkodását.

Ismertetésünket az új- és a legújabbkori történelem nagy embereiről szóló életrajzokkal folytatjuk.

Vértesy Miklós

AZ ISMERTETETT KÖNYVEK

- Hoffmann, Wilhelm: Hannibal. 1971. Gondolat, 205 l.
Ürögdi György: Kleopátra. 1972. Gondolat, 273 l.
Lőrincz László: Dzsingisz kán. 1972. Gondolat, 240 l.
Hermann Zsuzsanna: Cesare Borgia. 1969. Gondolat, 231 l.
Káldy-Nagy Gyula: Szulejmán. 1974. Gondolat, 216 l.
Chambers, Raymond Wilson: Morus. 1971. Gondolat, 435 l.
Friedenthal, Richard: Luther élete és kora. 1970. Gondolat, 658 l.
Donáth Regina: Krisztina királynő. 1970. Gondolat, 228 l.

Könyvek a szép könyvről

A hazai könyvnyomtatás 500. évfordulóját a magyar könyvkiadás a Nemzeti Múzeumban rendezett reprezentatív könyvkiállítással és több rangos kiadvánnyal ünnepelte, amelyek között megkülönböztetett szerep jutott a magyar könyvművészetről szóló műveknek. Tudományos szempontból legkiemelkedőbb e munkák közül Haimann György könyve: *Tótfalusi Kis Miklós*, a betűművész és a tipográfus élete műve betűinek és nyomtatványainak tükrében.

A kolozsvári könyvnyomtató és betűmetsző, aki eredetileg református tanító volt, s egyháza megbízásából a biblia kinyomtatásának ügyében utazott Hollandiába, majd ott korszerű műveltségre tett szert, a XVII. század legnevesebb betűtervezője és betűmetszője lett. Pályatársaival együtt „elindította azt a folyamatot, amely a római kőtáblák feliratainak lapidáris hagyományaitól és a kódexek tollírásának vonásait őrző reneszánsz nyomdabetűtől végül is a mai betűhöz vezetett”.

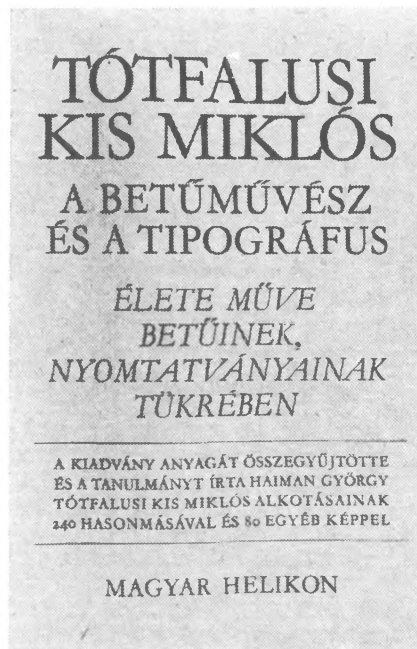
Haimann György *Tótfalusi* minden művének sorról sorra való, beható elemzése alapján nemcsak a fejletlen hazai viszonyok anyagi kátyúiban vergődő könyvnyomtató, hanem „a nyelvi kifejezés mesterét” is bemutatja, miközben felvázolja a háttérrel: a XVII. századi mostoha erdélyi viszonyokat, amelyek a formateremtő *Tótfalusi Kis Miklós*t a teljes meghasonlásba űzték. Tanulmánya *Kis Miklós* tipográfiai munkásságának elemzése után a betűszedő reformer alakját rajzolja meg, aki a barokk kor „átmenetinek” nevezett antikvájának megformálásában úttörő szerepet vállalt. Tipográfiaja alapvetően a szövegből indult ki, mint késői utódáé, a gyomai *Kner Imréné*. Munkáiban, legszebben sikerült műveinek belső címlapján a funkcionális elrendezés a korabarokk díszítő tendenciájával párosulva jelentkezik.

A szerző több mint negyven éves tipográfusi múltjából leszűrt nagy értékű tapasztalatait rögzíti a *Tótfalusi Kis Miklós* örökségét tárgyaló fejezetben. Éppen ő volt az, aki már 1942-ben javasolta *Kis Miklós* betűinek feltámasztását a modern betűművészet megújítására. Munkája nyomán 1955-ben megszületett a *Misztótfalusi antikva*. *Tótfalusi* örökségét azonban a nemzetközi betűművészet már előbb hasznosította: 1937-ben az angol *Monotype Társaság* *Erhardt* betűjében, az amerikai *Linotype Társaság* 1934-ben készített *Janson antikva* változatában, majd 1951-ben, amikor *Herman Zapf* a német *Linotype Vállalat* számára kialakította a *Janson antikvát*. *Tótfalusi*

Kis Miklós betűi így tovább élnek, de tovább hatnak tipográfiai elvei is a jól olvasható, praktikus, a szövegből kiinduló tipográfiajú könyvtervezés hagyományában. *Haimann György* mélyen szántó monográfiáját gazdag szövegközi képanyag és jól válogatott, eredeti nyomtatványok példasora egészíti ki. A kötet külön érdeme a monográfiához szervesen kapcsolódó gazdag bibliográfia, amelyet *Soltész Zoltánné* állított össze.

Az évforduló könyvei közül kettő is igyekszik közelebb hozni a modern magyar könyvművészet úttörőjének, *Kner Imréné* *Tótfalusi*hoz hasonlóan sorsuldózott alakját. Ugyancsak *Haimann György* válogatta, gyűjtötte kötetbe és látta el bevezetővel a *Kner Imre* tanulmányait és cikkeket tartalmazó könyvet, mely *A könyv művészete* címet viseli. Az úgényes válogatás a Szépirodalmi Kiadó „Műhely” sorozatában jelent meg. Nagyobb része az 1957-ben kiadott, s ugyancsak *A könyv művészete* című tanulmánykötet átdolgozott, új kiadása.

Kner Imre élete utolsó időszakában a Bauhaus elveit képviselte a tipográfia területén. Jó tipográfianak a funkcióból eredő tipográfiát tartotta. Elégedetlensége az akkori hazai szűkös nyomdaipari viszonyokkal érthető volt. A szedési alapelvekre vonatkozó tanításait a ma

betűszedői és könyvtervezői is példának tekinthetők. Mivel betűszegénységünk még ma sem szűnt meg, erre vonatkozó írásai is nagyon időszerűek.

Kner Imre azonban elsősorban a klaszszicizmus hirdetője volt a tipográfiában, ez az irányzat mai könyvművészetünknek csak egyik vonala. A betűkészletben a Tótfalusi antikva felújításának problémája foglalkoztatta, amely azóta elsősorban Haiman György fáradozása nyomán létre is jött.

A könyv új kiadása a gyomai Kner Nyomda történetével gazdagodott, ez a fejezet a gyomai nyomda betűkészletének, gépparkjának leírását is tartalmazza.

A hazai könyvnyomtatás 500 évét az új Helikon-sorozat első kötete is Kner Imre „ébresztésével” ünnepelte: *A könyv mestere* c. gyűjtemény korának íróival, művészeivel folytatott levelezését közli. A kötet anyagát Elek László gyűjtötte össze és látta el jegyzetekkel, Szántó Tibor válogatta és szerkesztette, bevezetőjét pedig Ortutay Gyula írta, Kner Imre és a szegedi fiatalok kapcsolataira emlékeztet.

A Szegedi Fiatalokat a harmincas évek derekán „A Három Cseppke könyv” megjelenése ösztönözte az első találkozásra. Ortutay Kner emberi vonásait raj-

zolja meg a felködlő fiatalkori emlék idézésével: „Ha ez első emlékeimet rakkosgatnám össze, mindegyre ez az eleven, szinte sütő indulatú sebzettség és sistersgő energia maradna meg bennem. Alacsony, köpcös, hizásra hajlamos, és mégsem érezni nehézkesnek. Ahogy a Kas szálló asztalánál körülültük, vagy séta közben, éjjel körülfogtuk, mindig mozgásban volt, mindig valaki felé fordult, felett, vitázott s kérdezett. Széles karimájú, szinte »művészkalap« formájú fekete kalapjára emlékezem, nagyon tetsetett, senki se viselt olyat Szegeden. Szeme is fekete koromként égett, kissé széles, érzéki szája is izzott a sötétben. S a megállíthatatlan mondatai! Ez volt az első és legmélyebb benyomásunk: a mondatai, a vizesésként áradó, zuhogó, mindenről tudó mondatai séta közben a szegedi éjszakában.”

A gondolatébresztő könyv, amely igen sok máig érvényes megállapítást tartalmaz, könyvkiadásunk nagy nyeresége, a legteljesebb emberi arcképet vizsgálja fel Kner Imréről. Érthetetlen, hogy miért csak kétezer példányban készült.

Kner Imréhez hasonlóan a modern magyar könyvművészet úttörője Tevan Andor is, akinek nagysikerű, ugyancsak egy élet tapasztalatait közreadó műve: *A könyv évezredek útja* azóta ismét az elfogyott könyvek listáját gazdagítja, pedig a Gondolat kiadó 1973-ban 5000 példányban jelentette meg.

A nagy tárgyi tudással, gazdag tényanyag alapján, élvezetes, olvasmányos formában megírt könyv az írás- és könyvtörténet kitünően összefoglalt vázolata. Tevan Andor, a nagy műveltségű könyvművész, a kis békéscsabai könyvnyomtató igényes, Bécsben tanult fia, a porba süppedt alföldi városkában, óriási anyagi gondokkal küszködve a század első évtizedeinek gazdasági, társadalmi földrengései közepette megvalósította ifjúkora álmát, megindította a modern európai könyvművészet kimagasló eredményeihez felsorakozó, már a század tízes éveiben országos hírűvé vált bibliofil-könyvsorozatot, a Tevan amatőr sorozatot, amelyben évről évre klasszikus és modern irodalmunk gyöngyszemei jelentek meg, többek között Kosztolányi Dezső: Szegény kis gyermek panaszai, Kármán: Fanny hagyományai, Krúdy: Az Aranykéz utcai szép napok, Fazekas: Ludas Matyi, Gvadányi: Egy falusi nótárius budai utazásai, Csokonai: Lilladalog, Kisfaludy Sándor: Regék, Petőfi: Az apostol, s Tevan élete végén a felszabadult magyar könyvművészet első Pro Arte kitüntetéssel jutalmazott műve, Anatole France: Nyársforgató Jakab c. munkája, melyet Keleti Artur gondozott és Hincz Gyula felülmúlhatatlan szép-

TEVAN ANDOR

A KÖNYV ÉVEZREDES ÚTJA

GONDOLAT KIADÓ

segű illusztrációkkal ékesített. Ez a munka Tevan Andor hattyúdala volt, 1955-ben írt könyvtörténeti munkájával együtt.

A könyvtörténetet át- meg áthatja a nemesveretű szenvedély. A könyv elemeit fejlődésük történetébe ágyazva tárgyalja. A papírral és a könyvnyomtatás előzményeivel is kimerítően foglalkozik. Az írásjelek kialakulására, rég elpusztult kultúrák írásainak megfejtésére bőséges adatanyagával a kutató számára is hasznos útmutatást nyújt. A könyvnyomtatás találmányát hosszasan elemzi; Gutenbergnek egész fejezetet szentel. A könyvnyomtatás történeti fejlődését országról országra végigkíséri, mindenütt jellemzi a vezető tipográfusok, könyvtervezők munkásságát, utal az európai könyvművészetben betöltött helyükre. Ihletett, szép oldalakat szán a könyvművészet klasszikusainak, Janssonnak, Aldus Manutiusnak, az Estienneknek, az Elzeviereknek. A könyvtörténeti részben nemcsak Oroszország könyvművészetét, hanem a török megszállás alatt sýnlýdý Balkán-félsziget népeinek nyomdászatát is bemutatja. Művében nagy teret ad a magyar könyvtörténetnek, s ezen belül Tótfalusi Kis Miklósnak. A modern magyar könyvművészet avatott szakértőjeként mutatja be az új magyar könyvművészet útját, amelynek megformálá-

sában nem kis része volt. Munkája hasznos útmutatás, okos kalauz minden olvasó számára, aki a könyv múltja iránt érdeklýdik.

A szép magyar könyvet ünnepli Szántó Tibor, a neves könyvművész válogatása is: *Az 500 éves magyar könyvművészet képeskönyve*. A szép magyar könyv 1473—1973. Az igényesen megvalósított alkotás valóban képeskönyv. Címénél nem is nyújt többet. Szántó Tibor jó ízléssel, kicsit a saját szája íze szerint válogatta benne össze a magyar könyvnyomtatás remekeit a sokszorosított kódektól a modern magyar könyvművészet „Szép Könyv” versenyein is kitüntetett művekig. A rövid bevezetés történeti szempontból nagy vonalakban vázolja a magyar könyvművészet fejlődését, de az illusztrációknak csaknem fele az utolsó húsz évben megjelent műveket mutatja be. Ezt az arányt eltúlozottnak érezzük; úgy gondoljuk, hogy a magyar könyvművészet gazdag tárháza bő választékot nyújtott volna az arányos válogatásra. Kár volt a kedvező lehetőséget elszalasztani. A gyönyörűen tipografizált, példaszerűen kivitelezett könyvet öröm forgatni, csak kár, hogy — egyéb aránytalanságai mellett — a szomszédos országok magyar kiadványaira sem fordít figyelmet.

P. Brestyánszky Ilona

AZ ISMERTETETT MŰVEK

Tevan Andor: A könyv évezredes útja. 1973. Gondolat.
Kner Imre: A könyv művészete. 1972. Szépirodalmi.
Haimán György: Tótfalusi Kis Miklós, a betűművész és a tipográfus élete műve betűinek és nyomtatványainak tükrében. 1972. Magyar Helikon.
Kner Imre: A könyv mestere. 1973. Magyar Helikon.
Szántó Tibor: Az 500 éves magyar könyvművészet képeskönyve. A szép magyar könyv 1473—1973. 1973. Akadémiai.

A MAGYARORSZÁG FELFEDEZÉSE könyvsorozatról nagy érdeklýdéssel kísért ankétot rendezett Kecskeméten a Forrás c. folyóirat. Az ankét lebonyolításában közreműködött a Valóság szerkesztősége is. A vitaindító előadást Huszár Tibor tartotta, aki nem is annyira az eddig megjelent köteteket értékelte, hanem a sorozat megjelenésének politikai és társadalmi jelentőségét összegezte. A vitában a megjelent és a készülő művek szerzőin kívül számos kritikus is részt vett. Az ankétra a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár el-

készítette a sorozat és a Simon István a megnyitóról a megjelenő irodalom mondja. A kiadványok értebiográfiját. Képünkön tékelésére visszatérünk.

Somogy megye múltjából

Levéltári évkönyv 1—5. kötet

A helyismereti munkának, a helytörténeti kutatásnak nagy és szép hagyománya él Somogyban. Ez a „Múzsáknak szentelt kies tartomány” mintha a legtöbb megyénél egy fokkal jobban támogatná az efféle törekvéseket. Élénk és eleven helytörténetírói munka folyik a megyében, továbbá Somogy elszármazott fiait is könnyen rá tudja kaptatni, hogy kutatásaikkal a szülőföldet szolgálják.

A Somogyban folyó helytörténeti kutatás eredményeit közli immár több éve a — megyei levéltár kiadásában megjelenő — *Somogyi Almanach*, valamint a — Rippl-Rónai Múzeum gondozásában megjelenő — *Somogyi múzeum füzetei* c. sorozat. A helytörténetírói munka egy-egy nagyobb szabású, önálló kötetben is közlési fórumot talált. Ilyenek a *Harminc nemzedék vallomása Somogyról* c. történelmi szöveggyűjtemény, valamint a *Somogy a felszabadulás hónapjaiban* c. dokumentumgyűjtemény. A felszabadulásról szóló visszaemlékezéseket tartalmazza a *Sorsforduló* c. kötet; 1919 helyi eseményeit viszont a *Tanácsköztársaság Somogyban* c. tanulmánykötet elemzi.

Újabbban a megyei múzeum és a megyei levéltár önálló évkönyveket jelentet meg. A helytörténeti kutatás és a helytörténetírás legfontosabb somogyi műhelye — a múzeum mellett — a megyei levéltár. A kaposvári levéltár a megyére vonatkozó írásos anyagot nemcsak gyűjti és őrzi, hanem a dokumentumok tudományos igényű feldolgozásáról is gondoskodik; ehhez kellő felkészültségű szakemberekkel rendelkezik, továbbá külső erők bevonásával szervezi és irányítja a megyére vonatkozó mindennemű történeti jellegű kutatást. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy ennek a munkának legfőbb lelke és mozgatója — s az imént felsorolt önálló munkák közül többnek is a szerzője — a levéltár tudós igazgatója, dr. Kanyar József. Bizvást állíthatjuk, hogy az ő tág látóköre és szakértelme — valamint a megyei tanács anyagi támogatása — nélkül a somogyi helytörténeti munka nem állna mai színvonalán.

1970 óta a Somogy megyei levéltár rendszeresen megjelenő évkönyvet ad ki *Somogy megye múltjából* címmel. Az évkönyvet Kanyar József szerkeszti. A megyei levéltári évkönyvnek immár az ötödik kötete jelent meg. Az évkönyvek

megindulásakor a sorozat célját a megyei tanács akkori elnökhelyettese, dr. Várkonyi Imre a következőkben jelölte meg: „fontos feladat... hogy alapvető tanulmányokkal szolgáljuk a történetkutatói tevékenységet, s egyben oktatási és közművelődési célokat is segítsünk megvalósítani”. Ez a cél ma is helyesnek látszik, s az évkönyvek — eddigi fél évtizedes történetük igazolja — e feladatot helyesen és jól szolgálják.

Az egyenként átlagosan háromszáz nyomtatott oldalon megjelenő évkönyvek eddigi öt kötetében mintegy hatvan tanulmány és értekezés látott napvilágot. A tanulmányok felét a fővárosban élő, részben Somogyból elszármazott tudósok (a Magyar Országos Levéltár, a Budapesti Történeti Múzeum stb. munkatársai) írták; a tanulmányok másik felének szerzői dunántúli, zalaegerszegi, pécsi és — főként — kaposvári kutatók. (A szerzők között alkalmanként egy-egy távoli pl. szegedi, sőt varsói név is felbukkan.) Mindez azt bizonyítja, hogy a Somogy megyei levéltári évkönyv nem törekszik „önellátásra”, kinyitja kapuit más városok kutatói előtt, ugyanakkor alapvetően saját erőire támaszkodik. (A kaposvári levéltár igazgatója, Kanyar József, illetve a levéltár egyik legfelkészültebb munkatársa, Tóth Tibor nevével az évkönyv minden egyes kötetében találkozunk.) Az a tény, hogy az évkönyv rendszeresen helyet ad zalaegerszegi és pécsi szerzők írásainak, azt bizonyítja, hogy a Somogy megyei levéltár tudományszervező munkája átlépi a megye határát, s szinte az egész Dunántúltra kiterjed.

A levéltári évkönyv arculatát a szerzők illetőségénél és hovatartozásánál jobban kifejezi a tanulmányok témák szerinti megoszlása. A kötetekben az időrend szerint elhelyezett dolgozatok szinte kivétel nélkül Somogy megye múltjával, illetve Dél-Dunántúl történetével foglalkoznak. A látszólag helyi jelentőségű témák megközelítése azonban mindig a legmagasabb tudományos igénnyel történik, és a téma megválasztásában és kidolgozásában a szerzők mindig arra törekednek, hogy országos érvényű és érdekű következtetésekké jussanak el, azaz vizsgálatukkal a megyére és az országra vonatkozó történettudományi ismereteket egyaránt gyarapítsák. Abban is sajátos

kettősség mutatkozik meg, hogy míg a dolgozatok tárgyukat egyetlen megye múltjából merítik, magának a múltnak az értelmezése igen sokirányú, megközelítése nagyon változatos: szinte a történet-tudomány minden ágazata helyet kap a vizsgálódásban. Van itt szorosan vett eseménytörténeti dolgozat (Györfly György: *Koppány lázadása*), oklevéltári publikáció (Komjáthy Miklós: *A somogyi konvent II. Lajos- és II. Ulászló-kori oklevelei az Országos Levéltárban*), művelődéstörténeti tanulmány (Kanyar József: *Adatok Somogy megye művelődéstörténetéhez...*); találkozunk irodalomtörténeti (Péterffy Ida: *Páloczi Horváth Adám világgjáró táncnótájának keletkezése*), művészettörténeti (Boros László: *Dorffmaister Somogyban*) és egyháztörténeti kutatások eredményeit közreadó tanulmányokkal (Ladányi Sándor: *1721. évi vallásügyi vizsgálat Somogy megyében*).

Az öt levéltári évkönyvben szerepelnek gazdaságtörténeti (Tóth Tibor: *A meryei uradalom gazdálkodása a jobbágyfelszabadítás előtt*) és földrajzi (Bencze Géza: *Adatok a Kapos-völgyi vízrendezés első időszakához*) tanulmányok; továbbá ipartörténeti (T. Mérey Klára: *A gyáripar Somogy megyében a két világháború között*), várostörténeti (Ruzsás Lajos: *Du-*

nántúli mezővárosi fejlődés a kései feudalizmus korában) és hadtörténeti munkák (Borus József: *Hadszintér Somogy földjén*).

Alkalmanként néprajzi (Bálint Sándor: *Szent Egyed tisztelete a régi Magyarországon és a mai néphagyományban*) és pedagógia-történeti dolgozatokkal is találkozunk (Kelemen Elemér: *A népoktatás Somogyban a dualizmus kezdő éveiben*). A tanulmányok egyharmada újkori, főként huszadik századi témával foglalkozik. (Íme, egy érdekes újkori dolgozat az 1974-es évkönyvben: Lagzi István: *Lenygel menekültek Somogy megyében a második világháború idején*.) A dolgozatokat gazdag jegyzetanyag, képmellékletek, statisztikai táblázatok, grafikonok, térképek stb. egészítik ki.

Mindez jól mutatja, hogy az évkönyv túl tudott lépni mind a szűken értelmezett, lokális érdekességű témákon, mind a prakticista célokra, vagyis azon, hogy pusztán a somogyi levéltárban őrzött dokumentumokat közölje. A *Somogy megye múltjából* öt kötete — ezeröttszáz nyomtatott oldalon — fényesen igazolja, hogy lehet — s azt is: hogyan lehet! — magas tudományos színvonalon helyi és országos célokat egyszerre szolgálni.

T ü s k é s T i b o r

könyvtári szakirodalom

Könyvtárépítési tapasztalatok egy műszaki folyóiratban

Talán három esztendeje, hogy a Könyvtáros egyik cikkében a következő megállapítást olvashattuk: „Aki azt vizsgálná, milyen a helyzet nálunk a könyvtári építkezések kritikája tekintetében, ugyancsak kifogásolhatná, hogy gyakran találkoznak lapjainkban építési programok és tervek ismertetésével, viszont annál ritkább a használat során szerzett tapasztalatok őszinte feltárása.” S lám, mintha csak válaszként érkezett volna erre a megjegyzésre a *Műszaki Tervezés* 1974. évi ötödik száma, amelyet a lap szerkesztői a legutóbbi évtized magyar könyvtárépítési tapasztalatainak összegezésére szántak.

Tekintettel a lapnak a műszaki értelmiségből kikerülő állandó olvasóira, a szerkesztők e számban két bevezető cikket is közölnek. Az egyikben *Kondor Istvánné* jól áttekinthető, pontos képet rajzol a magyar szocialista könyvtárügy szerveze-

téről és a fejlődés kijelölt útjáról, rámutatván a hiányokra is. Szóvá teszi például a főváros közművelődési könyvtári ellátottságának elmaradását a vidékével szemben. A másik cikkben *Papp István* számba veszi a könyvtárakkal szemben támasztott sok új igényt, azt a követelményrendszert, amelyet a korszerű könyvtárnak már a közeljövőben ki kell elégítenie, s szól a kormányzat területfejlesztési tervének és a könyvtárügy tizenöt éves távlati tervének összefüggéséről is. Ehhez a tervhez jó alapot szolgáltatott az a vizsgálat, amelyet *Havassy Pál*, *Sallai István* és *Tombor Tibor* végzett annak felderítésére, hogy az új könyvtár-épületek programja, valamint „a megvalósult épület és berendezés mennyiben felelt meg a napi működés igényeinek.”

E bevezető cikkekét követi Havassy Pálnak *A magyar könyvtártervezés és*

Építés tapasztalatai című, gazdagon illusztrált húsz oldalas tanulmánya. Tulajdonképpen az imént említett három szakember munkájának eredményeit foglalja össze, és eközben a célszerű jó megoldásokat éppen olyan alaposan tárgyalja, mint a múltban elkövetett hibákat. Havassy Pál cikke feltétlenül kötelező olvasmány azok számára, akik a jövőben könyvtárépítési gondokkal küszködnek.

Külön hangsúlyozni kívánjuk a tanulmány egyik fontos megállapítását: „Rendkívül sok hiba okozója volt az is, hogy a helyi forrásokra támaszkodva az új épületeket építő könyvtárvezetők nemcsak elmulasztották a kötelező bejelentést, de nem vették igénybe sem korábban az OKDT könyvtárépítési szakbizottságának, sem később a Könyvtárudományi és Módszertani Központ szakembereinek szaktanácsát, nem konzultáltak a tervek kialakításakor.” Az ilyen mulasztásokból eredő hibák növekvő száma arra int, hogy legfőbb ideje volna a tervek bemutatását jogszabályban rögzítve kötelezővé tenni.

Itt jegyezzük meg, hogy a képaláírásokban Sallai István és Tombor Tibor két helyen szerepel szaktanácsadóként: a szekszárdi és a mohácsi építkezésnél, holott ők a szekszárdi tervezésben csak igen szerény mértékben vettek részt, a mohácsiiban pedig semmilyen szerepük nem volt; viszont ott, ahol valóban befolyásolták a könyvtárépületek új elvek alapján történő kialakítását, ott említéslenül maradtak.

Havassy Pál cikkének mondanivalóját további hat cikk erősíti a Műszaki Tervezésnek ugyanabban a számában. *Batka István* a makói József Attila Könyvtár új épületét ismerteti, *Stadler József* a rendkívül eredeti megoldású csokonyavisontai községi könyvtárról, *Sági Károly* pedig a kiskunhalasi könyvtár jól sikerült épületéről számol be, majd az eddig megépült három legnagyobb könyvtári létesítményünk üzemeltetési tapasztalatairól kap tájékoztatást az olvasó: *Hubay László* a miskolci, *Takács Miklós* a szombathelyi megyei könyvtárban, *Zsidai József* pedig a miskolci egyetemi könyvtárban szerzett tapasztalatokat mondja el. Megírják, hogy mit sikerült a tervezés és építkezés során jól megoldani, s mire van panaszuk. Mindhárom írásnak az őszinte hang a legfőbb jellemzője.

Egyetlen cikket találunk a Műszaki Tervezés ötödik számában, amely nem vág a könyvtárépítési tapasztalatok témakörébe és ez a Budapesten nemrég megnyílt Szovjet Tudomány és Kultúra Házának *Marton István* tollából származó ismertetése. Ez a cikk azonban — mint látjuk — rokon témáról szól, s e rokon-ság igen közeli, hiszen ebben a palotában is működik könyvtár. A cikket illusztráló 27 pompás kép közül hét a könyvtár berendezését szemlélteti. (Műszaki Tervezés. [Az] Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium folyóirata. 1974. 5. sz.)

Kéki Béla

Károlyi Ágnes: Pedagógusok, információ, könyvtár

„Megnézem a könyvtáradat és megmondom, ki vagy” — a könyvekkel kapcsolatos viszony rendkívül sokat árul el egy ember szellemi alkatáról, de ugyanígy egy szakma művelőiről is.

Ezen az úton közelítette meg a pedagógustársadalom megismerését a KMK és az Országos Pedagógiai Könyvtár, amikor 1285 pedagógust kerestetett fel kérdőbiztosáival, választ várván az olvasási szokások kérdéseire. A mintavétel országos volt, s a kiválasztás az arányosság elvét mind a területi, települési, mind az iskolafokozatok szempontjából betartotta. Az összesített eredményeket Károlyi Ágnes dolgozta föl, aki az OPKM keretében már végzett hasonló munkát, mivel előzőleg doktori disszertációját is a tanárok olvasási kultúrájáról írta.

Károlyi Ágnes igen izgalmas beszámolója több meglepetést is tartogat. Megtudjuk belőle, hogy 200 kötet alatti há-

zikönyvtárral a pedagógusok 21 százaléka, 200—1000 kötetes könyvtárral 66 százaléka, 1000—3000 kötetessel 12 százaléka, annál több könyvvel 1 százaléka rendelkezik, ebbe természetesen a családi állomány (házastárs, gyermekek) könyvei is beletartoznak. Vajon mi befolyásolja a házi könyvtár nagyságát? Kiderül, hogy nem a lakás- és az anyagi helyzet, hanem elsősorban az, hogy az illető humán szakos-e, milyen iskolafajtában tanít, hogy a házastársa is pedagógus-e, milyen településformában él és hogy mennyi ideje tanít, hány könyvgyűjtési év van mögötte. A házikönyvtár kérdése eleve meghatározza a többi is: a legmagasabb fokon a budapesti humán szakos középiskolai tanárok állnak, ők a leggyakoribb könyvtárlátogatók is.

A kérdezett pedagógusok 49 százaléka könyvtári tag. 39 százaléka csak a köznevelődési könyvtárba jár (vidéken en-

nek igen fontos a szerepe), csupán 6 százalék iratkozott be több könyvtárba és mindössze 4 százalékuk látogat tudományos könyvtárt. (Mivel az iskolai könyvtárnak mindenki automatikusan tagja, azt külön nem tüntették föl.) A könyvtárlátogatás tekintetében is kiemelkednek a humán szakosok: 58 százalékos aránnyal haladják meg a reál szakos és egyéb tanárok 43 százalékát.

A vizsgálat igen szembetűnően mutatja ki, hogy a könyvvásárló tanárok sem tudják sokszor a legfontosabb szakkönyveket beszerezni, 38 százalék panaszolta, hogy a kis példányszámok, a hiányos, elkészett tájékoztatás miatt üres kézzel távozott a könyvesboltból és 14 százalékuk kereste könyvtárban is hiába az általa választott szakmunkát.

Az irodalmi periodikák közül az Élet és Irodalom, az Új Írás és a Nagyvilág a legnépszerűbb, szinte valamennyi humán szakos olvassa őket, s a többiek közül is mintegy 25 százalék. Érdekes, hogy a Várlóság olvasójának csak 7 százalék, a Társadalmi Szemléének pedig 4 százalék vallotta magát. A többi sajtótermékek sorában a Nők Lapja vezet, 35 százalék olvassa, tehát mivel a mintavétel arányában 70 százalékban szerepelnek a nők, közülük minden második a népszerű helytilap híve.

Az órára való felkészülés során a könyvet mint munkaeszközt 64 százalék használja, elsősorban saját könyveit, kisebb mértékben az iskolai könyvtárét és csak 22 százalékban a más könyvtár állományába tartozókat. Károlyi Ágnes hangsúlyozza: „Az a tény, hogy az iskolai könyvtárak és általában a könyvtárak szerepe ilyen nagy arányban csökkent a pedagógusok felkészülésében, a könyvtárügy fejlődési zavarairól tanúskodik, arról, hogy a könyvtárak egyre kevésbé felelnek meg a velük szemben támasztott elvárásoknak. Magyarán szólva: könyvtárügyünk nem törődött és nem törődik a

Meskó — Póka ex librise

pedagógusok igényeinek, szükségleteinek megfelelő kielégítésével.”

A szerző végül a kísérletező, tudós és művész-tanárok kis csoportjával is foglalkozik (a mintavételben 7 százalék); bemutatja munkálkodásukat és legutóbbi olvasmányait. (Nem tudni, mi okból, ezt a típust ő „új típus”-nak nevezi, holott olyan régi, mint maga az oktatás, s a kutató tevékenység önállósulása mindinkább ritkítja, mivel a kutatóintézetek elszívják a tanári pályáról a tudományos alkotásra vágyó és képes emberek többségét.)

Tanulságos és feltűnő jelzés azonban, hogy míg megfelelő iskolai könyvtár csak 57 százalék mögött áll, a közművelődési könyvtárból lemorzsolódottak aránya 32 százalék — ami egymagában is intő figyelmeztetés a könyvtárosok számára. (CSZK KMK — NPI, 98 l. 10 Ft)

B. É.

Olvastuk...

a RENDEZVÉNYEK, művelődési körök, ifjúsági klubok a közművelődési könyvtárakban címmel megjelent KMK kiadványban Havas Katalin ismerttetését a KMK ilyen jellegű vizsgálatának eredményeiről. (Lásd a szerző cikkét a Könyvtáros 1974. áprilisi számában.) A felmérés során 275 A-, B- és C-típusú könyvtár féléves rendezvényszervező, illetve művelődési közösséget irányító tevékenységének adatait dolgozták fel. Ebből egyebek között kitűnt, hogy a megyei könyvtárak rendezvényeinek 68, a városi könyvtárakéinak pedig 62 százaléku volt ismeretterjesztő előadás, az író-olvasó találkozók aránya pedig 15, illetve 14 százalék. Ezzel szemben az FSZEK kerületi könyvtáraiban jóval kevesebb ismeretterjesztő előadást, de kétszer annyi író-olvasó találkozót tartottak (31, illetve 50 százalék). A vizsgált időszak 166 író-olvasó találkozójaiból 132 történt szépiró közreműködésével, a többire kritikásokat, kiadókat stb. hívtak meg.

Kendéné Palágyi Erzsébet: Szép Szó

1936—1939. Repertórium

Az irodalmi köztudatban József Attila nevével összeforrott *Szép Szó* című folyóirat cikkbibliográfiája méltán illik a Petőfi Irodalmi Múzeum folyóirat-repertórium sorozatába. Ez az újabb kiadvány is igazolja a tudatos szerkesztői koncepciót, azt, hogy az irodalmi lapok közül azoknak az elemző feltárását tartja elsőrendűen fontosnak, amelyekben „az ideológiai, a közéleti s a társadalomtudományi kérdések domináltak”.

A *Szép Szó* Repertórium előszavában rövid áttekintést kapunk a harmincas évek második felében kialakult hazai gazdasági és társadalmi helyzetről, a folyóirat megindulásának körülményeiről, életre hívóinak művészi és politikai hitvallásáról. A *Szép Szó* négyéves tevékenységének jellemzése, József Attila elismeretésében szerzett vitathatatlan érdemének hangsúlyozása, a lap ideológiai jelentőségének méltatása szükségességében is szerencsés kiegészítésként járul a repertórium adataihoz. Elismeréssel szólhatunk arról, hogy a bevezető után a folyóirat pontos könyvészeti leírását, illetve a *Szép Szóra* vonatkozó irodalom jegyzékét találjuk.

A repertórium szerkesztője a cikkeket hat nagy témakörbe sorolta. Elsőként a lap irányzatára, munkatársaira, rendezvényeire stb. vonatkozókat regisztrálta. A második, egyben legnagyobb terjedelmű

fejezet a magyar és a külföldi irodalmi publikációkat tartalmazza. Külön fejezetekben található a művészetekkel kapcsolatos írások, a világnézeti vonatkozású cikkek, a történelem és művelődéstörténet tárgykörébe sorolható tanulmányok, végül a korabeli politikai, társadalmi kérdésekről szóló közlemények.

A szakcsoportokon belül fő szerkesztési elv a szerzők (írók), illetve címek betűrendje szerint való rendezés. Kivétel csak az első fejezet első három alfejezete és a hatodik rész nyolcadik alfejezete, ezekben időrendi alosztást alkalmazott a szerkesztő.

A címek szakszerű, értelemszerű kiegészítése és a névmutató nagymértékben elősegíti az anyagban való tájékozódást és keresést.

A kiadvány értékeinek elismerése mellett néhány általános, elvi vonatkozású megjegyzést tartok szükségesnek, elsősorban azt, hogy a repertóriumoknak teljes és megbízható képet kell adniuk a folyóiratokról. Másrészt rendkívül fontos, hogy lehetővé tegyék a gyors visszakeresést. Tulajdonképpen ez indokolja a műfaj önállóságát. A fentiekből következik, hogy legideálisabb az időrendi szerkezetű, komplex mutatóval ellátott folyóirat-repertórium.

A *Szép Szó* Repertórium — mint általában az irodalmi folyóiratok repertóriumai — szakrendszerű, s mivel a kronológiai elvet alosztásként is csak kis mértékben alkalmazza, nem tükrözheti a folyóirat szellemét, eredeti összefüggéseit, szerkesztői elképzeléseit, holott ez jelen esetben különösen fontos lenne. Akár a József Attila közreműködésével szerkesztett számokra, akár a tematikus számokra gondolunk, köztük elsősorban az irodalomtörténeti jelentőségű 21. számra (1938. jan.—febr.), amelyet József Attila emlékének szenteltek — ebben jelent meg először a költő azóta közismertté vált önéletrajza, addig kiadatlan versei, köztük az „Altató”, Thomas Mann részvétnyilvánítása, József Attila barátainak, munkatársainak, orvosának, ügyvédjének visszaemlékezései, tisztelgésük a költő emléke előtt — jogosan merül fel a kérdés: nem lett volna helvesebb eltekinteni a szokványos szakrendi szerkezettől, s előnyben

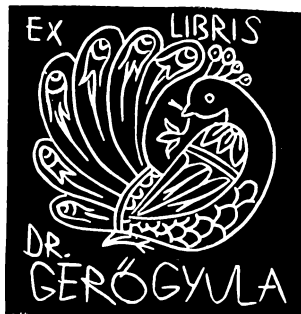

Menyhárt József ex librise

részesíteni a kronológiai módszert, amely a dolgok dialektikus tükröztetésére képes?

Gyakorlati okok miatt is fontolóra kellett volna venni, hogy célszerű-e a szakrendi szerkezet. Az az iratlan szabály, hogy minden címleírás csak egyszer szerepeljen, a szakcsoportokba sorolás esetén nagy gondot okoz a szerkesztőnek. A recenziók elhelyezése kiváltképp nehéz, mert a könyvismertetés, kritika nemcsak az ismertett könyv szerzője, tárgya miatt lehet fontos. Például az írók, költők könyvismertetései sokszor valóságos kis remekművek és szépirodalmi igényességük alapján munkásságuk szerves részének tekinthetők, de a gazdaságosság elvének szigorú megtartása miatt ebben a repertóriumban még József Attilánál, Karinthy Gábornál sem szerepel ez a „műfaj”. Bóka László pedig — mert a folyóiratban szépirodalmi alkotása nem jelent meg — könyvismertetései révén nem kaphatott önálló helyet az irodalmi részben, az írók között.

A névmutató természetesen sokat enyhít a hiányokon, de egy aprócska ötlet

Bor István ex librise

még növelhette volna az információs értéket: a saját művekre utaló tételszámok aláhúzásával el lehetett volna különíteni ezeket a szerzőre vonatkozó irodalomtól. (1974. Petőfi Irodalmi Múzeum, 152 l. — A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei B sorozat 4.)

Dr. Korompai Gáborné

Külföldi magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok

1945—1970. 1. Szomszédos szocialista országok

Értékes összeállítást tett közzé az Országos Széchényi Könyvtár az ország határain kívül megjelenő magyar nyelvű időszakos kiadványokról. Ez már a második rendelkezésünkre álló segédeszköz, hiszen ugyanennek a bibliográfiának számozás szerint második, de a megjelenés időrendjében első kötete már 1972-ben napvilágot látott Németh Mária gondozásában (2. Nem szocialista országok. Összeáll. Németh Mária. 1972. OSZK. 339 l.).

A két kötetben összesen 1387 kiadvány került leírásra, 403 a most megjelent első, 984 a nem szocialista országokban közreadott periodikákat feltáró második kötetben. Ha nem is felel meg egészen a valóságnak az előző megjegyzése, hogy a külföldi magyar sajtó termésének több mint egyharmada a most közreadott anyag (valójában csak 29%-a), mégis rendkívül értékes és mennyiségileg is számottevő (közülük 160 ma is rendszeresen megjelenik).

A lelkiismeretes gyűjtőmunka kiterjedt az OSZK állományán kívüli anyagra is, a munkatársak merítették sajtóbibliográfiákból és saját kutatásaik eredményeit is felhasználták. Talán nem lett volna érdektelen röviden megjelölni, hogy az OSZK állományából hiányzó kiadványok

adatai milyen forrásból származnak, illetve hol található meg maguk a kiadványok.

A címleírások betűrendben követik egymást, ennyi az eltérés a másik kötet szerkezetétől, amelynek főrésze országokkénti csoportosításban tárta fel az anyagot és a kiadványokat cím szerint keresők számára betűrendes mutatót készített. A leírások adatai: a kiadvány címe, alcíme (illetve címei és alcímei), a megjelenés helye, az indulás és megszűnés éve, a megjelenés gyakorisága, végül a kiadványra vonatkozó legfontosabb megjegyzések (pl. a kiadvány nyelve, ha többnyelvű; a közreadás módja, ha eltérő a szokásostól; címváltozás esetén az előző, illetve a későbbi cím és más hasonló). Feltünteti a bibliográfia az OSZK-ban megtalálható kiadványok raktári jelzetét is (ellentétben a másik kötettel, abban ui. csak az „OSZK” jelzés szerepel; tekintettel a jelenleg sem ritka jelzetváltozásokra, amelyeknek száma nemzeti könyvtárunk költözésével alighanem erősen meg fog nőni, az utóbb említett megoldás látszik gyakorlatiasabbnak.)

A kötethez többféle mutató készült: az első országokként (Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Szovjetunió), a má-

sodik városként, illetve községenként a helységnevek magyar elnevezésének betűrendjében (ennek használatát segíti, hogy a települések nem magyar nevéől utalók készültek), a harmadik a kiadványok típusa szerint (napilapok, hetilapok, hivatalos lapok, folyóiratok, tudományos, közművelődési, pedagógiai, irodalmi, művészeti, szakszervezeti, üzemi, szövetkezeti, sport-, ifjúsági, gyermek-, egyházi és élc-lapok) osztályozva sorolja fel a címeket. A laptípusok külön kategóriájaként a több nyelven megjelenőket a típus szerinti csoportosítás végén találjuk meg. Kár, hogy a mutatók (az előző kötettel ellentétben) nem hivatkoznak a címleírások tételszámaira, pedig ez lényegesen megkönnyítené használatukat.

Az előző elsősorban a kiadvány sajtótörténeti vonatkozásait, hasznosítási lehetőségeit emeli ki. Meg kell azonban említenünk, hogy a külföldön megjelenő magyar nyelvű kiadványok egy része élő anyag, ezért nem érhetjük be azzal, ha a kutatók számára az Országos Széchényi Könyvtárban hozzáférhető. A szomszédos szocialista országok magyar nyelvű irodalmi, művészeti és kulturális folyóiratait be kell szereznüök nagyobb közművelődési könyvtáraknak is, a megyei és városi könyvtárakban pedig — a regionális szempontok figyelembevételével — az országos, illetve megyei napilapok előfizetése is hasznos volna. (Összeáll. Kemény Gábor. 1974. OSZK, 268 l. 16 Ft.)

Pálvögyi Endre

Válogatás a Zenei Gyűjtemény anyagából

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye működésének tizedik évfordulójára ünnepi kiadványként valószínűs kis könyvet jelentetett meg, mely a szerény „Válogatás a Zenei Gyűjtemény anyagából” címet viseli.

A közművelődési könyvtári hálózatban tekintélyt kivívott gyűjtemény szakkönyvtári igényvel, ismert zenetudósaink tanácsai alapján, következetes gyarapító munkával alakítja-fejleszti állományát. Új szerzeményeiről 1965 óta rendszeresen megjelenő jegyzékekben ad hírt.

Az új kötet, a négy és félszáz oldalt meghaladó kumuláció a szakmának és an-

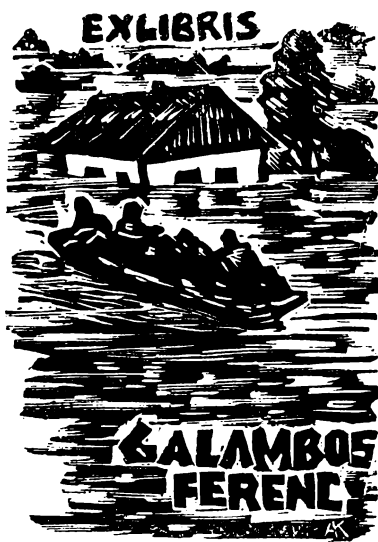
nak a körnek készült, amely látogatóként-kölcsönzőként évek óta él a jegyzékekbe foglalt kínálatból és amely jól ismeri a könyvtár katalógusait, tisztában van a címleírások rövidítéseinek jelentésével.

A kötet szerkesztői ennek ismeretében hagyhatták el az egyébként ilyenkor szokásos, a válogatás szempontjait, az elrendezést magyarázó bevezetőt, a rövidítésjegyzéket, s az így megtakarított helyen több — az eddigi jegyzékekben nem szerepelt — új mű címleírását közölték.

A válogatás a közismerten gazdag és sokszínű gyűjtemény anyagának legjavát gyűjti össze, a válogató jegyzékekhez képest nagy terjedelemben, maximális igényességgel.

A jegyzék első részében 820 zenei könyv címleírását találjuk. Csoportjai az ETO nyomán: zenetörténet; zenei élet az egyes országokban; népzene; zeneelmélet; filozófia, esztétika, szociológia, pszichológia; gyűjteményes és válogatott kiadások; életrajzok-tanulmányok zeneművészek munkásságáról; oktatás, metodika, interpretálás; hangszerek-hangszerkészítés; jazz-irodalom.

Aki valaha is foglalkozott ajánlójegyzék készítésével, az tisztában van vele, hogy az összeállító számára micsoda vívódással jár egy-egy szívéhez nőtt kötet kihagyása, s hogy milyen nehéz a vállalt szempontokhoz következetesnek maradni a válogatás során. Épp ezért talán felesleges akadémikuskodásnak tűnik, ha a népzenei csoportban a Japánról szóló két könyv egyike helyett pl. Bartók: Slovenské ľudové piesne c. művének két kötetét, a régi hawaii zenét tárgyaló könyv helyett mondjuk Kaufman: Bölgarszki gradszki peszni c. könyvét, az Indiáról

Andruskó Károly metszete

szóló két könyv egyikének helyén Bartók —Lord: Serbo-Croatian Folk songs c. gyűjteményét látnánk szívesebben. A felsorolt országok nemzeti-, illetve népzenejét ugyanis egyetlen könyv sem képviseli az összeállításban. A Zenei Gyűjtemény gazdag állományában bizonyára vannak az említettekhez hasonló művek szép számmal. És az sem feltételezhető, hogy éppen szomszédaink zenekultúrája iránt ne volna érdeklődés.

A „Válogatás” a második részben 2004 zeneművet sorol föl. Szakcsoportjai: opera, balett, egyházi zene, vokális zene (szólóhangra írt, kórusművek, oratóriumok), hangszeres zene (zenekarra, kamaraegyüttesre, egyes hangszerekre). Itt is — miként az első részben — értékes, jó zenét talál az érdeklődő; talmit, öncélúan modernkedőt egyet sem. Igazán csak a szór-szállhasogató akadhat fenn olyan — kevéssé átgondolt — besoroláson, mely szerint Lendvay: Quattro duetti per flauto e pianoforte c. műve a *Kamarczene*-csoport *duók*-alcsoportjában; Szöllősy: Tre pezzi per flauto e pianoforte c. darabja a *Zene egyes hangszerekre*-csoport *fuvola*-alcsoportjában kap helyet.

Az effajta reprezentatív kiadványban — melyben olyan arányosan szerepelnek a zenetörténet óriásai mellett Krieger,

Martini, Praetorius és Wüllner alkotásai, Fux, Benda és Süssmayr kompozíciói; századunk legkiemelkedőbb zeneszerzőin kívül pedig Varése, Stockhausen, Ligeti vagy Xenakis művei — helyet kellett volna kapniuk olyan kortársaknak is, mint Hába, Bravničar, Globokar, Pipkov, Ledenev és Scesedrin, akik kiemelkedő alakjai a nemzetközi hangversenyéletnek.

A kötet harmadik részében a kézikönyvtár anyaga szerepel. A kéthasábonsan tördelt névmutatóban ritkított szedés jelzi a művészre (zeneszerzőre vagy előadóra) vonatkozó irodalmat.

E nagy gonddal, szeretettel szerkesztett bibliográfia értékes kiadvány. Rádásul pedagógiai tett is: ízlésre, rendszerességre nevel, a zenei tudatformálás egyik eszköze. Ha a következő állományjegyzék a korszerű közművelődés jegyében egyszerű lesz (térben és időben) messzetekintő és következetesen közép-európai, tájékoztatása nyomán könnyebb lesz majd ki-zökkenteni az átlagos zenekedvelőket a kényelmes, megszokott alkotások kizárólagos élvezetéből.

Mert zenei közgondolkodásunk alakításában a bartóki—kodályi életmű útmutatásai ma is köteleznek. (1974. FSZEK, 459 l.) -s -c

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A MAGYAR NEMZETI BANK alapításának 50. évfordulójára a Bank szakkönyvtárának gondozásában megjelent a Magyar banktörténeti bibliográfia. Az e területen első, hézagpótló művet Romhányi Józsefné könyvtárvezető állította össze. A hazai banktörténet, bankügy és pénzügytudomány könyvszete két részre oszlik: az első rész a felszabadulás előtti, a második a felszabadulás utáni korszak szakirodalmát foglalja magába. Az anyag bősége és a terjedelem korlátozottsága miatt a bibliográfia csak a tudományos igényű anyagot tartalmazza, mégpedig a második részben bővebben, mert a gyűjtés egyik alapelve a szocialista magyar pénzügytudomány bemutatása volt. (i—é)

Andruskó Károly
ex librise

GYŐRI ÉLET — 1919 a címe a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár füzetei című sorozat 4. számának, mely az egykori irodalmi, művészeti és politikai hetiszemlééről közöl sok idézetet tarkított ismertetőt. A lapnak három hónap alatt 13 száma jelent meg a Tanácsköztársaságot közvetlenül megelőző hetekben, példányai azonban szétszórtak, számainak egyetlen teljes gyűjteménye a Kisfaludy Könyvtárban található. A lap repertóriumát Jászberényi Ferencné állította össze, de sajnos semmiféle mutató nem készült hozzá. A rotaprint eljárással sokszorosított kiadványt hasonmás-képek zárják.

EMLÉKEZZÜNK 1944—1974 címmel röplapbibliográfiát adott ki a Kiskőrösi Városi-Járási Könyvtár. A járás közséégeinek felszabadulási kronológiája után következő irodalmi válogatásban részben történeti jellegű művek, részben az utóbbi 30 évről szóló ismeretterjesztő, illetve szépirodalmi könyvek találhatóak.

A KÖNYVTÁRI ÉS DOKUMENTÁCIÓS szakirodalom c. KMK referáló lap 1974. évi 2. száma 72 külföldi könyvtári szakfolyóiratból ismertett cikket, 39 témakörben. Néhány ezekből: Betegek könyvtárai; Börtönkönyvtárak; Rendszerelemzés, munkaszervezés, gazdaságosság; Könyvtár- és irodalompropaganda; Tárgyszavazás, teaurusz, indexelés, visszakeresés stb.

MISKOLC A SZÁZADFORDULÓN 1897—1907 címmel jelentette meg a Miskolci Városi Könyvtár Gyárfás Ágnes munkáját a Borsod-Miskolci füzetek Irodalomtörténet c. sorozatának 10. darabjaként. Az igen színvonalas, érdekesen megírt helytörténeti munka sokoldalúan mutatja be a korabeli várost, majd a történeti-szociológiai áttekintés után az irodalmi és színházi életet vizsgálja. A kívülállók érdeklődésére különösen Ady Endre és Kaffka Margit miskolci kapcsolatai tartanak számot, de foglalkozik a szerző olyan elfeledett költőkkel is, akik bár Ady-epigonnak számítanak, mégis érdemesek a felidézésére, mert korukról sokat mondanak, és vallomásuk hiteles. Gyárfás Ágnes könyvét, mely hazai színház-történetünkhöz is gazdag adalékokkal szolgál, Győri Erzsébet szerkesztette és Hegedüs Géza lektorálta. A munkát bő jegyzetanyag, hely-, név- és tárgymutató egészíti ki.

NAPJAINK SZOVJET IRODALMA címmel adott ki ajánló jegyzéket a szegedi Somogyi Könyvtár. A kis terjedelmében is igen gazdag anyagot tartalmazó, sokszorosított összeállítás — Kormányos András munkája — először a verses és prózai antológiákat sorolja föl, majd betűrendben az egyes szerzők műveit, műfaji bontás nélkül. A bibliográfia azokból a művekből válogat, amelyek 1964—1974 között jelentek meg magyar nyelven.

AZ ÍRJUNK ÉS OLVASUNK ANYANYELVÜNKÖN c. nemzetiségi pályázatra készülőknek 2. számú ajánló bibliográfiáját bocsátotta ki a Baranya megyei Könyvtár német bázis-könyvtára. A német nyelvű jegyzék a felsorolt műveket iskolafokokozatok szerint csoportosítja, végül néhány népszerű ismeretterjesztő munkát is ajánl.

MEZŐGAZDASÁGI OLVASÓ címmel adja ki fél-évenként tájékoztató füzetét a Hajdúhadházi Nagyközségi Könyvtár mezőgazdasági szakolvasó klubja. Az 1974-es 2. szám közli a könyvtár és a termelőszövetkezetek között a klub támogatásáról létrejött megállapodás szövegét; bemutatja a helybeli „kiváló” címet viselő Új Barázda Tsz-t és felsorolja eredményeit; néhány új könyvet és folyóiratcikket ajánl a klubtagoknak; végül a klub híreit közli. A borítót Gondai Zoltán rajza díszíti.

Andruskó Károly ex librise

SZAKMAI ÖNKÉPZŐ AZ ÉPÍTŐIPARI szakmák köréből címmel adta ki az Olvasó munkásért c. sorozatának első röplapját a Baranya megyei Közművelődési Könyvtárak Módszertani Bizottsága. A sorozat 2. számának címe: Szakmai önképző a rádió- és televíziótechnika köréből. Mindkét jegyzéket Huber Kálmáné állította össze.

VÁLOGATÁS A SZABVÁNYOSÍTÁS irodalmából címmel jelent meg az OMKDK ajánló bibliográfia sorozatának 60. száma. A szabványosítás jelentősége igen nagy: érinti és áthatja mindennapi életünket, elősegíti a fejlődést, s alapját adja a nemzetközi munkamegosztásnak, a szakosított gyártásnak, a nemzetközi együttműködésnek. Néhány fejezetcím a kiadványból: Műszaki haladás — termelékenység; Minőség — a fogyasztás érdekei; Biztonság; Korszerű vezetés és a szabványosítás stb.

VERSELEMZÉSEK BIBLIOGRÁFIÁJÁT adta ki a Tatabányai Megyei Könyvtár. A rendkívül hasznos, sokszorosított füzet elsősorban a középiskolai tanárok és diákok munkáját hivatott segíteni az 1945 és 1974 között megjelent irodalmi és nyelvészeti folyóiratokból, tanulmánykötetektől, monográfiákból összeválogatott anyag közlésével. A körültekintő, alapos gyűjtés Győri László munkája. A rendszerezés alapja a költő nevének betűrendje, a költő munkásságán belül pedig a versecímek betűrendje. A címek után az elemző tanulmányok analitikus címeírásai következnek, szintén a szerzők betűrendjében. A terjedelmesebb magyar rész után a világirodalmi fejezet található, végül a versek címmutatója zárja a figyelemre méltó összeállítást.

A vassurányi Petőfi-emlékkönyvtár (Garas Kálmán felvételei)

Ára: 6 forint